

TC
İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI

YÜKSEL LİSANS TEZİ

TMK MAĞDURU ÇOCUKLARIN GÜNDELİK HAYAT PRATİKLERİ
BAĞLAMINDA KİMLİK OLUŞUMLARI VE SİYASALLAŞMALARI

ABDULSEMET AYDENİZ

TEZ DANIŞMAI
PROF. DR. FERHAT KENTEL

İSTANBUL 2013

TERÖRLE MÜCADELE KANUNU (TMK) MAĞDURU ÇOCUKLARIN GÜNDELİK YAŞAM
PRATİKLERİ BAĞLAMINDA KİMLİK OLUŞUMLARI VE SİYASALLAŞMA

IDENTITY FORMATION AND POLITICIZATION OF CHILDREN AFFECTED BY THE ANTI-
TERROR LAW IN THE CONTEXT OF DAILY LIFE PRACTICES

ABDULSEMET AYDENİZ

109611002

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ferhat Kentel
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ferda Keskin
Jüri Üyesi: DR. Saime Tuğrul

Tezin Onaylandığı Tarih : 28 Eylül 2013

Toplam Sayfa Sayısı: 121

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Terörle Mücadele Kanunu
- 2) Kimlik
- 3) Siyasallaşma
- 4) Toplumsal Hafıza
- 5) Kürt Sorunu

- 1) Anti-Terror Law
- 2) Identity
- 3) Politicization
- 4) Social Memory
- 5) Kurdish Issue

İÇİNDEKİLER

ÖZET	1
GİRİŞ	2
1. METODOLOJİ.....	4
2. DEVLET VE KÜRT SORUNU.....	5
2.1.Kürt Raporları ve Kanunlara Yansımaları.....	12
2.2.Türklüğü Tehdit Eden Ötekiler ve Kürtler.....	18
3. PKK’NİN KURULMASI VE SİLAHLI MÜCADELE DÖNEMİ: 1984–1999.....	25
3.1.Olağan Üstü Hal ve Zorunlu Göç	33
3.1.1. Olağanüstü Hal	33
3.1.2. Zorla Yerinden Edilme/ Zorunlu Göç.....	37
4. KENT-YOKSULLUK- ŞİDDET VE YENİ KİMLİKLER.....	43
4.1. Modern Kurgusal Bir Kategori Olarak Çocukluk.....	51
4.2.Terörle Mücadele Kanunu ve Devletin Yeni Stratejisi.....	56
4.3.Hem Kürt Hem Çocuk.....	59
4.4.Baskı ve Direniş Arasında Kimlik ve Siyasallaşma.....	61
4.4.1.TMK Mağduru Kürt Çocukların Kimlik Oluşumları.....	63
4.4.2.Kimlik Kurucu Olarak Şiddet	64
4.4.3.Toplumsal Eylemler ve Bu Eylemlerde Kurulan Kimlikler	73
4.4.4. Legal Kürt Kurumları ve TMK Mağduru Çocuklar.....	81
4.4.5. Kimliğin Kurucu Kaynağı Olarak Toplumsal Hafıza.....	92
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	100
KAYNAKÇA	

TERÖRLE MÜCADELE KANUNU (TMK) MAĞDURU ÇOCUKLARIN GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİ BAĞLAMINDA KİMLİK OLUŞUMLARI VE SİYASALLAŞMA

ÖZET

Bu tez Van’da ve Diyarbakır’da Terörle Mücadele Kanunu (TMK) kapsamında yargılanan çocukların kendi anlatımlarından yola çıkarak kimlik oluşumlarını ve siyasallaşmalarını sağlayan temel siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik motivasyon kaynaklarını analiz etmektedir. Zorunlu göç sonucu ailelerinin yerleştikleri kentlerde doğan bu çocukların gündelik yaşamlarında karşılaştıkları birçok farklı şiddet biçimi, ailelerinden, arkadaşlarından, yazılı ve görsel Kürt kaynakları ve medyasından devraldıkları toplumsal hafıza ve mevcut Kürt siyasal hareketinin bileşenleriyle kurdukları ilişki onları politik birer özneye dönüştürmede etkili olmaktadır. TMK mağduru çocukların gündelik yaşam pratikleri, öznel anlatıları, ortaya koydukları eylemsellik ve siyasal, sosyal ve kültürel alana dair söylemleri modern çocukluk paradigmasının çocuk ve çocukluğa dair ileri sürdüğü argümanlarla açıklanamayacağını ileri sürmekteyim. Kürt siyasal hareketi ve Türkiye’nin genel siyasetinin anlamakta zorlandıkları TMK mağduru çocuklar iki noktada önemli fırsatlar sunmaktadır: Birincisi bu çocuklar hem Türkiye genel siyaseti hem de Kürt siyasal hareketinin siyaset alanlarının sınırlarını zorlamaktadır. Buradan hareketle siyasetin sınırlarının genişlemesi ve karar alma mekanizmalarına bu çocukların da katılmaları sağlanmalıdır. İkincisi ise sosyal bilimler açısından “çocukluk” kategorisinin yeniden tartışılmaya açılmasıdır.

**THE IDENTITY FORMATION AND POLITICIZATION OF THE CHILDREN,
WHO ARE VICTIM OF ANTI-TERROR LAW, IN THE CONTEXT OF THEIR
DAILY LIFE PRACTICE**

ABSTRACT

This thesis analyzes the basic socio-politics, cultural and economic motivation behind identity formation and politicization of the children, who were aggrieved of anti-terror law, through their everyday practices and subjective narratives. Different types of violence which the children exposed in their everyday life and the social memory transmitted by older family members, friends, written or oral sources that they can reach from Kurdish media and the relation to component of Kurdish political movement, have imminent role in the formation and construction of the children's political subjectivities. I proposed that children's practice of everyday life, their subjective narratives, participant in social protests and, discourse on political, social and cultural domain can not be analyzed and understood by childhood paradigm argument on child and childhood. Kurdish political movement and Turkish general policy had/have difficulty in understanding the children's politics. However, those children offer significant opportunity at two points: these children are challenging the boundaries of politics of both Turkish general policy and Kurdish political movement. This is an opportunity to discuss and to expand political sphere, and also it is significant opportunity to re-think and re-discuss childhood category and paradigm

GİRİŞ

Terörle Mücadele Kanununun (TMK) 2006’da yeniden düzenlenmesiyle Türkiye’de süre giden ve tarihsel kökenleri olan birçok soruna yeni bir sorun daha eklenmiş oldu. Toplumsal olaylarda görünürlüğü artan Kürt çocuklarının eylemlerinin terör kapsamına alınmasıyla kitlesel olarak gözaltına alınan, tutuklanan ve yaşlarından daha fazla ceza alan çocuklar Türkiye’nin gündemine oturdu. “TMK mağduru çocuklar”, “taş atan çocuklar”, “kandırılmış çocuklar” gibi birçok sıfatın yakıştırıldığı bu kitle bütün yasal ve yasadışı uygulamalara rağmen toplumsal eylemlere katılmayı sürdürdüler.

TMK mağduru çocuklar sorunu ya da “taş atan çocuklar” sorunu Türkiye gündemine 2006’dan itibaren girmişse de 1991 yılında çıkartılan Terörle Mücadele Kanunu kadar geriye giden bir sorundur. 1991 yılından bu yana bu kadar tutuklamalar ve gözaltılar kitleselleşmemişse de çocuklar, bu kanun çerçevesinde sürekli mağdur olmuşlardır. TMK mağduru çocukları ele almak, analiz etmek ve anlamak için Terörle Mücadele Kanununun kapsamının genişletilmesi sonucu ortaya çıkan bir sorun olarak ele almanın ötesine geçmek gerekmektedir. Bununda ötesinde şüphesiz bu sorunun da bir parçası olduğu Kürt meselesinin tarihsel gelişimini ve bu gelişimin Kürtlerde oluşturduğu toplumsal hafızayı ve bu hafıza üzerinde inşa edilen yeni kimlikler, mücadele alanları ve biçimlerini dikkate almak gerekmektedir. Bu yüzden de Türkiye’de Kürtlüğe göndermede bulunan herhangi bir konuyu, Kürt sorununa değinmeden ele almak neredeyse imkânsızdır. Çünkü Kürtlüğü imleyen herhangi bir konu kaçınılmaz olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması öncesinden başlayarak günümüze kadar gelen devletin Kürt sorunuyla ilgili uygulamalarındaki tarihsel süreçle doğrudan bağlantılıdır.

2006’dan itibaren toplumsal olaylarda görünür olmaya başlayan, Terörle Mücadele Kanunu (TMK) ile gittikçe büyüyen bir sorun olan Kürt çocukları meselesini ele almak için öncelikle Kürt sorunun tarihsel gelişimine bakmak gerekmektedir. Kürt çocukları sorunu, Kürt sorunun tarihsel geçmiş ve şimdiki uygulamalarından bağımsız değildir. Tam tersine Cumhuriyet döneminin öncesinden başlayan ve 1924 anayasasıyla bir devlet projesi haline gelen Türk olmayanlara yönelik dışlama, asimile etme/Türkleştirme, yok etme, yerinden zorla etme gibi süre gelen politika ve uygulamaların hem bir parçası hem de sonucudur. Bu yüzden de Kürt çocuklarını ele alacak herhangi bir çalışma veya analiz bu tarihsel arka plandan bağımsız ele alındığında sorunun özünü kaçırmaya mahkûmdur.

Türk ulus-devletinin Osmanlı’dan devralınan mezhepsel, dinsel ve etnik farklılıklara yönelik uyguladığı politika, Cumhuriyet’in ilk yıllarına mahsus değildir. Dönemsel olarak

farklılıklar göstermişse de bu politika, uygulamalarda günümüze kadar sürekli kendine yer bulabilmiştir.

Türk ulus-devlet yapılanması, bütün farklılıkları bir tehdit olarak gören bir anlayışla kuruldu. Etno-seküler bir Türk kimliğini merkeze alan yeni devlet, bu kimliği kurmak için, zor kullanarak bastırma, tehcir, mübadele, zorla iskâna tabii tutma, umum müfettişlik aracılığıyla sıkıyönetim, Kürtlüğe referans edilen her türlü ifadenin yasaklanması ve bütün bunlarla beraber Türkleştirme politikaları takip edildi. Bu politikalar 1960 darbesi sonrası, Sivas kampı, yine sürgünler, 1980 darbesi sonrası Kürtçenin yasaklanması, Olağan Üstü Hal ile sıkıyönetim, zorla yerinden edilme politikaları, faili meçhuller gibi politika ve uygulamalarla devam edildi. Bu da devletin Kürtlere yönelik politikalarındaki sürekliliği göstermesi açısından önemlidir. Bu süreklilik nedeniyle de TMK mağduru çocuklar sorunu da bu politikaların sürekliliği içerisinde anlaşılması gerekmektedir.

1925–1938 tarihleri arasında Kürtler birçok isyana kalkışmış ve bütün isyanlar çok sert bir şekilde bastırılmıştır. 1938’den–1960 yılına kadar marjinalize edilen Kürt hareketleri, 1960’lardan itibaren 1980’e kadar yeniden bir hareketlenme ve örgütlenme çalışmalarını başlatmış ve legal ve illegal parti, dernek, birlik kurulmuş ve Kürt kimliği etrafında belli bir toplumsal grubu mobilize etmeyi başarmıştır.

1984’te PKK’nin silahlı mücadeleyi başlatmasıyla sürekli hale gelen bir şiddet ortamının oluşmasını beraberinde getirdi. Bu şiddet, faili meçhul cinayetler, zorla yerinden edilme, köylerin yakılması, zorla göçe maruz kalanların geldikleri kentlerde de baskı, dışlanma, ötekileştirilme ve şiddetin devam etmesi, yoksulluk ve yoksunluk olarak ortaya çıkmıştır. Çocukların toplumsal eylemlere katılımının bu bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunu için de Kürt sorunun meydana gelmesi ve gelişiminin ele alması gerekmektedir. TMK mağduru çocukların kimlik oluşumları ve siyasallaşmaları bütün bu toplumsal süreçleri hesaba katarak analiz etmek bu çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır. Bunu yapabilmek için de modern çocukluk paradigmasının öngördüğü çocukluk kategorisinin tartışılmaya açılması gerekmektedir.

Bu çalışmada birinci bölümde çalışmanın yöntemi ve saha çıkma süreci ele alındı. İkinci bölümde, TMK mağduru Kürt çocukları sorunun Kürt sorunun bir parçası olduğu düşünüldüğünden, Cumhuriyetin genel olarak farklılıklara özel olarak ise Kürtlere yaklaşımı ele alındı. Kürtlere ve diğer farklı gruplara yaklaşımını ortaya koyan ve Cumhuriyet’in Kürtlere yaklaşımının daha iyi anlaşılması için cumhuriyet’tin ilk yıllarından itibaren hazırlanan raporlar ve bu raporlar ışığında uygulamaya konulan kanunlara değinildi. Aynı zamanda cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Kürtlere yaklaşımın resmi olan bu rapor ve

politikaların süreklilik gösterdiğini ortaya koyan 1960 ve 1980 darbesi ve sonrasında uygulamalara değinildi. Üçüncü bölümde ise Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürtlere yönelik uyguladığı politikalar sonucu ve bu politikalara bir itiraz niteliğini taşıyan PKK ele alındı. PKK'nin silahlı mücadeleye başlamasının yeni bir dönemin başlangıcı olduğu belirtildi. PKK'nin başlattığı silahlı çatışmanın Kürt siyasal hareketi için ne ifade ettiği, ne tür bir milli kimliğin inşasını öngördüğü ve bunu başarmak için ne tür kaynakları seferber ettiğine değinildi. PKK'nin başlattığı silahlı mücadeleye karşı devletin geliştirdiği stratejinin bir parçası olan Olağan Üstü Hal ve uygulamaları bu bölümde ele alındı. 1989 yılından itibaren uygulamaya konulan Olağan Üstü Hal (OHAL) kapsamı ve uygulamaları, zorla yerinden edilme, sonrasında yeni yaşam alanlarında karşılaştıkları şiddet, ötekileştirilme, dışlanma uygulamaları ve bu uygulamaların Kürtlerde yarattığı etki ortaya konuldu. Dördüncü ve son bölümde ise, modern çocukluk paradigmasının oluşumu ve tartışmaya açılışı ile ilgili literatürdeki yaklaşımlar ortaya konuldu. Çocukların kimlik oluşumları ve siyasallaşmalarının nasıl ortaya çıktığı, toplumsal, siyasal ve kültürel durumun ne kadar etkili olduğu çocuklarla yapılan görüşmelere dayanılarak ele alındı. Bu çalışmanın bulguları da bu bölümde değerlendirildi.

1.BÖLÜM

1. METODOLOJİ

Toplumsal eylemlerde katılan ve TMK kapsamında gözaltına alınan ve ya tutuklanan çocuklar ile ilgili bir çalışma yapmak çeşitli zorluklar barındırmaktaydı. Her şeyden önce görüşeceğim kişilerin verdikleri bilgilerin polisin eline geçmeyeceğine dair güvenlerini kazanmam gerekti. Diğer bir zorluk ise gözaltına alınıp işlem yapılan kişilerin isim ve adreslerine ulaşmada karşılaştım. Özellikle de Van'da TMK kapsamında çokça işlem gören çocuk olmasına rağmen, bu çocuklarla ilgili derli toplu kayıt tutan bir kurumun olmamasıydı. Van İnsan Hakları Derneği (İHD), Tutuklu Aileler Derneği (TUAD), Van Barosu gibi Sivil toplum kuruluşlarında Terörle Mücadele Kanunu kapsamında işlem gören çocukların isim ve adres bilgileri elde etmek için görüşmelerde bulundum. Çocuklarla ilgili kayıtların çoğunu Van İnsan Hakları Derneğinden (İHD) kendim tek tek dosyaları tarayarak isim ve adres bilgilerini aldım. Diyarbakır'da ise Yine İHD' de çocukların davasını takip eden bir avukattan birkaç isim aldım. Önemli sayıdaki görüşmeciye ise TMK kapsamında tutuklanan veya yargılanan çocukların beni yönlendirmesiyle ulaştım. Diyarbakır'da TMK kapsamında işlem gören çocuklar beni yönlendirdikleri kişilerle ya yargılanmışlardı ya da BDP'nin kurduğu

mahalle dernekleri aracılığıyla birbirleriyle kısmi anlamda ilişki halindeydiler. Bu da Diyarbakır'da çocuklara ulaşmamı kolaylaştırdı.

Van'da birkaç farklı mahallede yoğunlaşan TMK mağduru çocuklarla görüşmek için ilk etapta kimseyi aracı etmeden görüşmek üzere mahallelere gittim. Hem mahalleye girmek hem de çocukları konuşmaya ikna etmek kolay olmadı. Aileler çocuklardan daha fazla tedirginlikle bana ve çalışmama yaklaştılar. Ancak aracılardan isimlerini söyledikten sonra çocuklarla görüşmeme izin veriyorlardı.

İlk olarak TMK kapsamında işlem gören çocukların çoğunlukta olduğu Şenses mahallesine¹ gittim. Mahalle bakkalının önünde indim. Etrafa bakınırken bakkaldan bir kişi çıktı ve “kim olduğumu, kimi aradığımı?” sordu. Elimdeki listeden adresine yakın olduğum bir çocuğun ismini ve evini aradığımı söyledim. Tanımadığını buradan gidersem iyi olacağını söyledi. Tez çalışmasının konusunu söyledim. Ama yine de ikna olmadı. Önümden de çekilmeyen bakkal sahibiyle göz göze geldik geri dönmemin daha iyi olacağını düşünerek ilk gün oradan ayrıldım. Daha sonra İHD ve BDP'den tanınan birisinin referansı ile tekrar aynı yere gittim. Aynı adam çıktı “yine mi sen” dedi. Beni X şahsın gönderdiğini söyledikten sonra elimi sıktı. Gitmek gereken yere kadar bana eşlik etti. Çocuğun evde olup olmadığını kontrol etmek için evin kapısını çaldı. Çıkan kişiye beni kimin gönderdiğini söyledikten sonra yardımcı olmalarını salık verdi ve oradan ayrıldı. Artık en azından mahalleye girerken rahat olmaya başlamıştım. Fakat kişileri görmek ve konuşmaya ikna etmek kolay olmadı. İlk başlarda bilgilerin gizli kalıp kalmayacağıyla, bu bilgileri nasıl kullanacağım ve en önemlisi onlara ve yaşananlara bakış açımın ne olduğuyla ilgiliydiler. Ben çalışma hakkında bilgi verdikten sonra çalışmayla ilgili soruları sormadan önce onların sorularına muhatap oluyordum ve hepsine ikna edici cevap vermeden de görüşmeye geçemiyorduk.

Diyarbakır'da ise özellikle ilk üçüncü görüşmem çok ilginç bir ortamda gerçekleşti. İkinci görüşmeciden aldığım bir adrese gittim. Görüşeceğim kişiyi bulamadım. Mahalle derneğine gidersem bulabileceğim söylendi. Mahalle derneğine gittim. Dernekte TMK'dan cezaevinde yatmış üç kişi vardı. Üçüyle birlikte görüşmek istedim. Dernekte görüşmek için arka bir adaya geçtik. Otururken boğazım ve gözlerim yanmaya başladı. Meğer o gün orada sabahtan olaylar çıkmış ve çok fazla miktarda gaz kullanımı olmuştu. Daha görüşmeye başlamadan o günkü olayı anlatmaya başladılar. “Durumu görüyorsun sürekli bu haldeyiz, temiz oksijene bile hasret kalınan bir yerde yaşamak kolay değil. Ne anlatalım ki, git ve bu

¹ Bu metinde mahalle ve görüşmeci isimleri çocukların güvenliği için değiştirilmiştir.

durumu anlatsan yeter zaten” cevabını verdiler. Yaklaşık üç saat süren görüşmeyi boğazımız ve gözümüz yanarak gerçekleştirdik. Başka bir yere geçme talebimi “ polis olaydan sonra kişileri toplamaya başlayacağı için güvenli olmayacağı” gerekçesiyle reddettiler. Bir protesto eyleminden sonra böyle bir görüşme gerçekleştirmek birkaç noktada soracağım soruları anlamsızlaştırabiliyordu. Çünkü gündelik yaşamlarına dair ve bir günlerinin nasıl geçtiğine dair sorular sorduğumda “işte görüyorsun, bazen bir hafta boyunca aynı olaylı ve gazlı geçiyor ” şeklinde cevaplar veriyorlardı. Aynı zamanda çocuklar kendi eylemliliklerinin haklılığını kanıtı olarak iki de bir bu gaz kokusuna vurgu yaparak konuşmalarını sürdürmekteydiler.

Saha çalışmasından sonra derinlemesine görüşmeler yoluyla kayıt altına alınan görüşmeler deşifre edildi. Görüşmelerde önceden yarı yapılandırılmış görüşme soruları olmasına rağmen her görüşme, kendi sorularını da ortaya çıkarıyordu. Görüşme esnasında anlatıcıya hiçbir şekilde müdahale edilmedi. Bu durum geniş bir veri anlamına geliyorsa da tezin kapsamına girmeyecek konular hakkında da birçok bilginin verilmesini doğuruyordu. Geniş bir veri setine sahip olmak avantajlı görünse de eldeki verileri kategorileştirme ve hangi verileri tez kapsamında kullanılacağı konusu bir dezavantajdı.

2. BÖLÜM

2. KÜRT SORUNU VE DEVLET

Kürtlerin, dört farklı ulusun egemenlik sınırları dâhilinde yaşamaları, her bölgenin kendi karakteristiğinden kaynaklanan farklılıklar, Kürt sorununu bütün parçalarıyla ve bütün boyutlarıyla ele alışı zorlaştırmaktadır. Kürtlerin neredeyse yarısına yakını Türkiye de bulunmasına rağmen azımsanmayacak bir nüfus da İran, Suriye ve Irak’ta bulunmaktadır. Bu aynı zamanda Kürt sorununun sadece Türkiye iç sorunu olmadığını uluslararası derin bir boyutunun da olduğunu göstermektedir. (McDowall, 2004; 2–3). Aynı zamanda her bölgenin kendi stratejisi, dili ve hâkim siyasal egemenlik ilişkilerinin olması da bu bütünselliği yakalamayı zorlaştırmaktadır. Bu çalışmada da Türkiye’deki Kürt sorunu özelinde bir analiz yapılacaktır.

Kürt sorununu nedenlerini, gelişimini, mahiyetini ve geleceğine yönelik bir analiz ortaya koyabilmek için Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna belki daha da öncesini ele almak gerekmektedir. Tarihsel gelişime geçmeden önce bu çalışma kapsamında önemli olan birkaç

noktayı açıklamakta fayda vardı. Bu çalışma kapsamında devlet ile Kürtler arasındaki çatışmanın yarattığı toplumsal, kültürel ve siyasal durum literatürdeki kullanımı dikkate alarak “Kürt sorunu” kavramsallaştırılması takip edilecektir. Fakat bu adlandırma birkaç noktada sorunlu olarak kabul edilmektedir. Birincisi, “Kürt sorunu” gibi bir adlandırma çatışmanın tarafı olan Türk ulus-devlet sisteminin silikleştirmektedir. Diğer önemli bir nokta ise yine bununla bağlantılı olarak çatışmanın kaynağının sadece Kürtler olduğu algı ve yargısına götürme tehlikesi vardır. Hem Kürtler hem de Türkiye’de yaşayan diğer dinsel ve etnik grupların Türkiye devletiyle yaşadıkları anlaşmazlığın ve çatışmanın temelinde yeni kurulan ulus-devletin etnik Türk kimliğini merkezi ve tek makbul kimlik olarak kabul edip onu tanımlaması ve sınırlarını/sınırsızlıklarının keskin olarak belirlenmesi bulunmaktadır. Bu bağlamda sorunlar ve çatışmalar yumağına dönüşen meselelerinin ana kaynağının aslında yeni kurulan ulus devletin makbul gördüğü “Türk kimliği” oluşturmaktadır. Türkiye’de var olan tartışmaların ve çatışmaların çıkış noktasını bu oluşturur. Türk kimlik sorunun, Gayrimüslimleri ve Kürtleri de içine alan sorunları doğurduğu cumhuriyet politikalarına bakıldığında kolaylıkla görülebilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulmasıyla, bu devletin sınırları içerisinde yaşayan halkların, kültürlerin, dillerin, dinlerin, yeni bir ulus-devlet formasyonunda nasıl ele alınacağı ve ne tür bir kimlik etrafında eritileceği, ya da yok edileceği meselesi günümüzde azınlıklar sorunu, gayri Müslimler sorunu, Alevi sorunu ve Kürt sorunu olarak adlandırılan çatışma alanlarını oluşturmuştur. Yeni kurulan ulus-devlet, kurucu kimlik olarak etno-seküler (Yıldız, 2007) bir Türk kimliğini merkezine almış ve bunun dışındaki tüm farklılıkları, kurulacak yeni ulusal Türk kimliğine tehdit olarak ele almıştır. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde var olan etnik, dinsel ve siyasal farklılıkları ortadan kaldırmak için soykırım, mübadele, zorla yerinden etme ve asimilasyon araçları kullanılmış ve bu yönde politikalar geliştirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin mevcut etnik, dinsel ve siyasal farklılıkları ortadan kaldırmak veya tek tipleştirmek için geliştirdiği politikalar ve uygulamalarını en açık olarak görülebileceği yer, yine devlet eliyle hazırlanan raporlar ve bu raporlar ışığında hazırlanan kanunlar ve bu kanunların uygulandığıdır. Kemalist ulusçuluk anlayışı, “tek yürek, tek bilek” şiarına dayalı “halkta birliği” esas alan, bu yekpare birliği sağlarken de, ırki/etnik motifleri Türk ulusal kimliğinin kurucu unsurları olarak kullanan ve ortaya, “herkes için ömür boyu yaşam kılavuzu” denilebilecek bir formül çıkmıştır. Yıldız’a göre birliği tekliğe irca eden bu anlayışta, milli ülküden sapma oluşturabilecek hiçbir şeyin görünürlüğüne yer yoktur. Bu ulusal kimlik ülküsünü hayata geçirebilmek için Kemalist seçkinler, her türlü farklılığı

çatışma kaynağı olarak kabul ettiklerinden, bütün nüfusa adı Türklük” olan tek bir üniforma biçmişlerdir (2007; 227). Fakat bunu gerçekleştirmek için “hallolunması” gereken iki mesele vardı. Birincisi “şark meselesi” olarak adlandırılan ve “gaflet” (Yeğen, 2009) olarak görülen meselenin halli, ikincisi ise, gayrimüslim azınlıkların yok edilmesi ya da Türkleştirilmesidir (Yıldız, 2007). Bu ülküyü gerçekleştirmenin en önemli enstrümanları silah, zorla yerinde etme, mübadele, tehcir, ve asimilasyon/Türkleştirme olarak seçilmiştir.

Cumhuriyeti kuran kadro, kendi dönemini tarihsel bir kopuş olarak nitelendirdiğinden, halka yeni bir kimlik biçmiş ve bu yeni kimliği, eskinin dışlanmasına dayandırmıştır (Mahcupyan, 1998: 296). Fakat bu noktada iki önemli soru ortaya çıkmaktadır: bu ulusun kimliği ne olacaktı? Ulus, hangi kimlik üzerine bina edilecekti? O döneme kadar Tanzimat’tan beri tartışılan bu soruya “Osmanlılık” ve “Müslümanlık” gibi farklı cevaplar üretilmişti. Ancak Cumhuriyet’in kurucuları, Osmanlılık ve İslâmcılık siyasetlerinin başarısız olduğundan hareketle, “Biz kimiz?” sorusuna “Biz Türküz, biz Türk ulusuyuz” cevabını vermişlerdir. Bu yeni kimlik, kabaca söylenecekse iki temel kod üzerinden inşa edilmiştir: Laiklik ve Milliyetçilik. Laiklik, devletin ve toplumun İslâmî referanslardan arındırılmasını, devlete ve topluma din-dışı ve Batılı değerlerin benimsetilmesini hedefleyecekti. Milliyetçilik ise, imparatorluk bakiyesi bir toplumdan bir ulus-devlet çıkarmanın ideolojisiydi. Kurucu seçkinler, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki millet sistemini ve çok kültürlü yapıyı imparatorluğun yıkılmasının en büyük nedenleri olarak görüyorlardı. Bu nedenle, kurdukları yeni devletin bir daha bu tür bir parçalanma tehlikesine düşmemesi için tek bir etnik kimliği baz alan yeni bir ulus yaratma çabasına girdiler (Işın ve İşyar, 2005: 96). Türkiye etnik açıdan homojen bir ülke olmamasına rağmen Kemalist ideologlar ulusun belirli bir etnik ırksal tanımını oluşturdular. Türkiye’nin geçmişteki ve bugünkü sakinlerinin tamamının Türk olduğunu iddia etmeye başladılar. Cumhuriyetçi söylemde, her ne kadar bu “Türk” ifadesinin toplumda var olan tüm kültürel ve etnik aidiyetleri aşan bağımsız bir üst-kimliğe vurgu yaptığı ifade edilse de, gerçekte “Türk”ün anlamı, etnik kimliklerden birinin kabulünün diğer tüm etnik kimliklere zorla dayatılmasıydı. (Çağaptay, 2006: 91). Bu iddiayı bir temele oturtmak için de sanattan siyasete, eğitimden ticarete, kültürden spora kadar gündelik hayatın bütün alanlarında tümenden bir Türkleştirme programı uygulamaya başlanmıştır. Bu Türkleştirme programının mimarları, hemen her ortamda ve her vesile ile “Türk” olmayı bir üstünlük, “Türk” olmamayı ise bir eksiklik, bir kayıp ve hatta utanılacak bir durum olarak ortaya koymuşlardır. Mahmut Esat Bozkurt’a göre:

“Türk ihtilali, öz Türklerin elinde kalmalıdır... Türkün en kötüsü, Türk olmayanın en iyisinden iyidir. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğunun bahtsızlığı,

ekseriya, mukadderatını Türklerden başkasının idare etmiş olmasıdır. (Yıldız, 2004: 209)

“Türk” olmak, devlet yönetiminde görev almanın şartıdır, çünkü bu kimliği taşımayanlara itimat edilemez. Bozkurt şöyle devam eder: “Türk devleti işlerini Türk’ten başkasına vermeyelim. Türk devleti işlerinin başına öz Türk’ten başkası geçmemelidir... Yeni Türk Cumhuriyetinin devlet işleri başında mutlaka Türkler bulunacaktır. Türk’ten başkasına inanmayacağız.”(Yıldız, 2004: 210). Bozkurt, 1930’daki Ağrı İsyanı’nın bastırılmasının ertesinde ve 1931 seçimlerinin öncesinde kendi seçim bölgesinde yer alan Ödemiş’te seçmenlerine hitap ederken Cumhuriyet Halk Fırkası’na (CHF) üye olmasının gerekçesini çok açık bir biçimde açıklar: “Bu fırka bugüne kadar yaptıkları ile esasen efendi olan Türk milletine mevkiini iade etti. Benim fikrim, kanaatim şudur ki, dost da, düşman da dinlesin ki, bu memleketin efendisi Türk’tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır.”(Yıldız, 2004: 210). Burada kullanılan “öz Türk” ifadesinin altı çizilmelidir. “Öz Türk” tanımlaması, hem gayrimüslim azınlıkları hem de kendini etnik açıdan “Türk” olarak tanımlamayan Müslüman toplulukları –özellikle de Kürtleri– Türklük dairesinin dışında bırakmaktadır. Bu ayrım ve tanımlama aynı zamanda cumhuriyeti kuran ve idare edenlerin politik yaklaşımındaki bir ikircikliğe de işaret etmektedir. 1926 yılında Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Saraçoğlu, kabinede Kürtlere ilişkin yaklaşımın ne olduğunu net bir şekilde ifade ediyordu: “Kendi (Kürt) davaları açısından kültürel düzeyleri çok düşük, zihniyetleri çok geri, Türkiye’nin genel politik yapısı içinde yer alamazlar... Daha ileri ve daha kültürlü Türkler ile rekabet içinde yaşam mücadelesi vermeye ekonomik olarak uygun olmadıkları için azalıp tükenecekler... Gidebilenler İran ve Irak’a göç edecekler, geri kalanlar ise yalnızca zayıf olanın tutunamaması ilkesine tâbi olacaklar.” (McDowell, 2004:277).

“Öz Türkler”, dil, kültür, ülkü ve kan bakımından Türk olanlardır. Öz Türklük bu anlamda Atatürk tarafından da kullanılmıştır: 16 Mart 1923’te Adana esnafıyla konuşurken, Adana bölgesinin Türk karakterinin tarihî evrimi üzerinde durarak, bölgenin “sahib-i aslî”sinin Türkler olduğunu söyler:

*“Ermenilerin bu feyizli ülkede hiçbir hakkı yoktur. Memleketiniz sizindir, Türklerindir. Bu memleket tarihte Türk’tü, o halde Türk’tür ve ebediyen Türk olarak yaşayacaktır... Bu bereketli yerler koyu ve öz Türk memleketidir.”*³⁹

Kurucu kadroda yer alanlar bu minvaldeki düşünceleri sıklıkla dile getirmişlerdir. Bu sözler şöyle değerlendirilebilir: Bu ülkenin nimetlerinden ve imkânlarından yararlanma hakkına sahip olanlar sadece öz Türklerdir. Bu kimliği taşımayanlar ise, ya çekip gidecek ya da asimilasyona tâbi tutulacaklardır.

Şeyh Said İsyanı'nın akabinde, 1926'da, Türk Ocakları'nın İkinci Kurultayı'nda İsmet İnönü, bu konudaki kararlılığını şüpheye yer bırakmayacak şekilde dile getirir:

“Biz açıkça milliyetçiyiz... ve milliyetçilik bizim yegâne birlik unsurumuzdur. Türk ekseriyetinde diğer unsurların (etnik toplulukların) hiçbir nüfuzu yoktur. Vazifemiz Türk vatani içinde Türk olmayanları behemehâl Türk yapmaktır. Türklere ve Türklüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacağız. Ülkeye hizmet edeceklerde her şeyin üstünde aradığımız Türk olmalarıdır.”(Şimşir, 1975-58)

Türk olmayanları Türk yapmak için birçok araca başvuruldu, ancak bu asimilasyonist programda anahtar rolü eğitim ve dil politikaları oynadı. 1924 Mart'ında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu bir yandan eğitimi bütünüyle laikleştirirken,(Zurcher, 2007: 272, Kirişçi ve Minrow, 2007:112) diğer yandan da Türkleştirme ve homojenleştirme çabalarının önemli bir parçasını oluşturdu. Yasayla eğitim kurumları ve eğitim dili merkezîleştirildi. Buna göre tüm Kürt okulları, kurumları ve yayınları, tarikatlar, tekke ve zaviyeler yasaklandı. Bir taraftan eğitim aracılığıyla nüfusun tek tipleştirilmesi hedeflenirken, diğer taraftan buna ters bir tavır olarak Kürtlerin yaşadığı bölgelerde okullaşma düşük tutuldu. Bu politikanın sebepleri arasında, bölgeye yapılacak eğitim yatırımları ile bir Kürt orta sınıfının oluşması ve Kürt ulusal bilincinin gelişmesinden duyulan korkunun olduğu söylenebilir. Nitekim Millî Eğitim Bakanı ve Mardin Milletvekili Necip Bey'in “Bugünkü eli silahlı Kürdü, yarının eli kalemli münevveri olarak evlatlarımızın karşısına mı dikeceğiz?”(Şahin, 2006:127) sözü bu düşüncenin bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Günümüzde de bu eğitim politikaları, içeriğinde belli değişiklikler olmakla beraber ana temasından herhangi bir şeyi kaybetmeden devamlılığını sürdürmektedir. Eğitim kurumlarında kullanılan materyaller Türk ırkı dışındaki tüm farklılıkları reddederken aynı zamanda Türk ırkının yüceliği, Türk ırkının ilk ırk olduğu tezi ve Türklükle övünme, gibi unsurlar ana tema olarak seçilmiştir (Yıldız, 2007; 229). Ulusal ideolojiler, milli bir kimliğin inşası için eğitimi çok önemli bir araç olarak görmektedirler.

Balibar'a göre, halkı kurgusal etnik bir birlik olarak inşa eden ulusal ideoloji, devletin toplulukları kontrol altında tutmak için kullandığı stratejileri haklı çıkarmakla kalmaz, bu toplulukların taleplerini, aidiyet duygusuna dâhil eder. Dil ve ırk çoğunlukla birlikte düşünülür. Çünkü sadece bu ikisinin birbirini tamamlaması “halk”ı mutlak bir biçimde özerk bir birlik olarak sunmaya olanak verir.(1995:122). Balibar, milli kimliğin oluşturulmasında dilin veya ırkın tek başına yeterli olmayacağını belirtir. Özellikle dil, birçok farklı ırkı millete davet edebilirken, ırk bu imkânı sağlamaz. Bu nedenle dil asimile etme yoluyla dışarıyı

içeriye alabilen, dışarıya daha açık olan bir konumdayken, ırk tam tersi dışlayıcı bir konumdadır. Türkçe üzerinden birçok farklı ırktan olan toplumsal grupları asimilasyona tabii tutularak, Türk milli kimliğine davet edilebilir olması, ama aynı zamanda ırki olarak bunu da reddeden bir pozisyona sahip olması bunun en önemli göstergesidir. 1924 anayasasının 88. Maddesinde Türk vatandaşı olma ile Türk olma arasında yapılan ayırım bu dönemde çıkarılan tüm kanunlarda gözetilmiştir. 1924 anayasasının 92. Maddesi, devlet memuru olabilmeyi “siyasi haklara sahip olan her Türk’e” (Türk vatandaşına değil) vermiş, dolayısıyla Türk vatandaşı olup Türk olmayan azınlıklar devlet memuru olma haklarını yitirmişlerdir (Yıldız, 2007; 234). Fakat bu ayırım sadece devlet memurluğunda değil eczane açma, doktorluk yapma, sanayi kurumlarında çalışma gibi alanlarda da kendini göstermiştir (2007;235). Diğer önemli bir örnek ise mübadele yoluyla Türkiye’ye göç eden nüfus karşısında devletin aldığı pozisyon örnek verilebilir. İskân kanununa göre, göçmenlerin Türkiye kabulünde Türk soyundan gelenlere doğrudan vize verilmesini öngörmüş, fakat her ne kadar Türk kültürüne özümsemişse de Türk soyundan gelmeyenlerin İçişleri Bakanlığının onayı olmadan ve yerleşecekleri yeri belli olmadan vize verilmez hükmü konulmuştur. (Yıldız, 2007;250).

Türkiye’de yaşayan bütün toplulukların ırk bakımından Türk olduklarını ileri süren ve “milliyet” açısından zorunlu Türkleştirmeyi ırki temeller üzerinde meşrulaştıran Türk Tarih Tezi yeni ulusal bilincin maddesini oluşturmuştur. Bu noktada tarih yazımı, siyasi iktidarın esası olarak ulusçuluğun kullanımı için en verimli zemini oluşturmuştur. Bu tarih yazımı bütünüyle, Türklüğün “ırk” olarak yüceltilmesine dayanan ve Türk medeniyetinin bütün medeniyetlerin anası olduğu tezi üzerine dayanmıştır. Homojen bir toplum yaratmada kullanılan en önemli araçlardan birisi de milliyetçi tarih yazımıdır. “Tarih yazımı bu bakımdan önemli görevler üstlenmiştir. Milliyetçi tarih yazımının görevi, tutarlı olmak değil, grubu ve dışarıdaki üyeyi tek vücut yaparak, onları bir araya getirmektir” (Bozarslan, 2005; 41). Tarih yazımının diğer bir işlevine de değinen Bozarslan, Tarih yazımının şimdiki koşullara anlam kazandırdığını, onları kabul edilebilir ya da değiştirebilir kıldığını ve bu yolla politik seferberliğin bir unsuru haline geldiğini belirtir. (2005; 39). Yıldız’ın da üzerinde durduğu gibi, bu sadece tarih tezleriyle değil tüm eğitim kurumlarındaki bulunan tüm disiplinlere sinmiş bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Yıldız 1930’larda biyoloji dersinde okutulan Biyoloji ve İnsan Hayatı II isimli kitaptan yaptığı alıntı bunu açıkça ortaya koymaktadır:

Mensup olmakla iftihar ettiğimiz Türk ırkı dünyanın en iyi, en sağlama, en zeki ve en kabiliyetli ırkların arasında mümtaz bir mevki sahibidir. Hepimizin

vazifesi Türk ırkının asli evsaf ve meziyetlerini muhafaza etmek ve bu ırka layık fertler olduğumuzu her halimizle ispat eylemektir. Bunun içindir ki, kendimizi iyi korumak, sağlığınıza zarar verecek şeylerden tamamen çekinmek, öğrendiğimiz biyoloji malumatını kendi hayatımıza tatbik ederek bedence ve ruhça liyakatli yaşamayı kendimize hayat düsturu yapmak milli vazifelerimizin birincilerindendir. Çünkü Türkiyemizin istikbali bugün böyle yaşayacak gençlerin ileride teşkil edecekleri ailelerle yetiştirecekleri yüksek kıymetli Türk zürriyetlerine dayanacaktır.(2007;233–234)

Türkü ve Türklüğü zekilikle, kabiliyetle, yücelikle eşdeğer gören, hatta gelecek nesillerin zürriyetlerinin de bu minvalde olacağı vurgusu, tahayyül edilen vatandaşın sınırlarını net bir şekilde açığa vurmaktadır. Kemalist ulusçuluk, ulusal devletin iktidar ve ideoloji enstrümanları aracılığıyla, ulusal bir toplum oluşturma girişiminde bulunmuştur. Bu konudaki “azmini”, dönemsel olarak azalıp artmasına rağmen, hala sürdürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat Türk ulusal kimliğini etnik temelde inşa etmek için girişilen ideolojik seferberliğin başarısı sınırlı kaldıkça, milli bütünlüğü oluşturmak için çıplak askeri güç kullanımının devreye konulduğu görülmektedir. Bu çıplak güç kullanımının Cumhuriyetin kuruluşundan sonra en fazla yöneldiği toplumsal kesimi Kürtler oluşturur. Çünkü yeni kurulan ulus devletin başarısızlığının görünür kılan, ortaya koyan en önemli gösterge, Kürtlerin Türkleştirmeye yönelik ortaya koydukları itirazdır. Oluşturulmaya çalışılan “Türk milleti”nin, “Türk ulusu”nun yapaylığını ortaya koyan ve aynı zamanda bunu çevreleyen sınırları tehdit eden, Kürtlerin sistemi reddedip onlarca silahlı direnişe varacak derecede başkaldırmalarıdır.

Balibar’a göre, ırk cemaati toplumsal eşitsizlikleri, daha da zıt anlamlılık içeren bir benzerlik içinde eritir: uzlaşmaz karşıtlıkları açığa vuran toplumsal farklılığı ona “sahte” ve “gerçek” yurttaş arasında bölünme biçimi vererek etnikleştirir.(1995:126). Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren uzun yıllar, reddedilen Kürtlerin daha sonra “sözde vatandaş” olarak kodlanması Balibar’ın belirttiği çerçeveye uygundur.

Cumhuriyet rejimi diğer Müslümanlarla birlikte Kürtleri de 'Türkleştirmeyi' hedeflemiş ve Kürt kimliğinin siyasî ve kültürel bir varlık olarak kamusal alanın dışında tutulması süreklilik taşıyan bir strateji olarak uygulanmıştır. Yeni cumhuriyet, Gayrimüslimlerin dışında, Türklerin yanı sıra üç büyük Müslüman etnik grup barındırmaktaydı: Kürtler, Çerkesler ve Lazlar. Fakat Kürtler dışındaki diğer iki büyük Müslüman etnik grup gönüllü veya gönülsüz yeni ulusal topluma katılmışlardır. Kirişçi ve Winrow’a göre resmi planda etnik türdeşleştirmenin tüm araçları kullanılarak Kürt etnik

kimliğinin kurucu unsurlarını silmeyi amaçlayan tedbirler, tam tersi bir etki yaparak, etnik Kürtlerin yeni Türk ulusal devletiyle bağlarını koparmasını beraberinde getirdi.(2010; 34) Bunu en önemli göstergesi de 1925'te başlayan Şeyh Said isyanıdır. Türkiye'de devletin uyguladığı asimilasyon, ayrımcılık, merkezileşme ve modernleşme politikaları, etnik bir Kürt kimliğinin oluşmasında ciddi anlamda etkili olmuştur (Kirişçi ve Winrow,). Şeyh Said isyanıyla başlayan hem dinsel hem de etnik Kürt kimliği temelli itirazlar, daha sonra İhsan Nuri Paşa'nın önderlik ettiği, Ağrı isyanı (1929–1930), ve daha birçok isyanın daha önünü açmasına neden olmuştur (Yıldız, 2007;242). Türk devleti karşılaştığı her direnişi güvenlik ve asayiş temelinde tanımlamış, ülkede yalnızca Türk etnik varlığının söz konusu olduğu veya olabileceği vurgulanmış ve bu yüzden de herhangi bir etnik sorunun olduğunu reddetmiştir. Kürt etnik ve kültürel kimliğinin tüm gösterenleri bir tehdit olarak görülmüş, bu minvalde Kürt meselesi, “şark vilayetlerinin ıslahı” adı altında kodlanmış ve bu yönde politikalar geliştirilme yoluna gidilmiştir. Cumhuriyet döneminde başlayan raporlamalar bunun en önemli kanıtıdır.

1924 anayasasıyla başlayan ve hızla şekillenen yeni etnik/irki temelli ulus devlet, Kürtlerin fiziki varlığını kabul eden fakat hukuki varlığını reddeden bir noktadayken, 1930'larla beraber fiziki mevcudiyetini de reddetmeye başlamıştır (Yeğen, 2009; 53). Uzun yılları alan bu fiziki reddediş, “Türk vatanında Kürt yoktur” anlayışıyla başlamış ve 1990'ların ilk başlarına kadar devam etmiştir(2009;53).

Kürt sorununun tarihini ve gelişimini anlamak için, Türkiye'de devletin Kürt halkına yönelik politikalarını resmi belgeleri olan ve dönemin içişleri bakanları, başbakanları, milli eğitim bakanları ve daha nice erkanları tarafından dönem dönem Kürtlere ve Türk olmayan diğer etnik ve dini azınlıklara yönelik geliştirilecek politikaları belirlemeye yönelik hazırlanan raporlar hayati bir öneme sahiptir. Çünkü bu raporlar sadece yazıldıkları dönemlerde uygulanmaya konulmamış, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren dönemselsel olarak ihtiyaca cevap verecek şekilde sürekli olarak uygulanmış ve hala da uygulamaları söz konusu olabilmektedir. Kürt siyasal hareketinin başlattığı silahlı mücadeleyi bu raporlara ve bu raporlar sonucu ortaya konulan tarihsel uygulama ve birikime değinmeden, 1980 darbesi ve Diyarbakır cezaevi uygulamalarına karşı bir tepki olarak okumak, konunun anlaşılmasında yardımcı olmaz. Bu yönde bir okuma, Kürt sorunu bir ulus-devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan da öncesine giden tarihsel kökenini göz ardı etmek anlamına gelecektir. Bu da günümüzde Kürt toplumunun farklı yaş, eğitim, cinsiyet, meslek, iş kollarını içine alan farklı toplumsal kesimden insanların yer aldığı toplumsal hareketliliği ve itaatsizliği anlamlandırmada güçlük çekilmesine neden olacaktır. Bunun için Cumhuriyet döneminde

hazırlanan raporlar ve raporların dönemsel olarak uygulamaları ve bunun karşısında Kürtlerin verdiği tepkiyi anlamlandırmak için önemlidir.

2.1.Kürt Raporları ve Kanunlara Yansımaları

Kürtlerin yeni kurulan ve ırki (Türk)/etnik (etno-seküler (Yıldız; 20009)) temelli ulus devletin reddi olan Şeyh Said isyanından sonra 1990'lara kadar, devletin Kürtlere yönelik durumu anlamaya ve nasıl alt edileceğine yönelik olarak devlet tarafından hazırlanan birçok farklı rapor bulunmaktadır. Devletin en üst makamlarınca hazırlanan bu raporlara bakmak, devletin Kürtlere yönelik algısını ve politikalarını görme ve aynı zamanda bu uygulamaların anlatılar ve kültürel hafıza kaynakları aracılığıyla nasıl bir politik kimliğin inşasında kullanıldıklarını görmek açısından önemlidir.

Cumhuriyetin “doğu meselesi”ne yönelik hazırladığı ilk rapor Çankırı milletvekili, Abdulhalik Renda'nın Şeyh said isyanından sonra 1925'te “Ayaklanma Din Perdesi Altında Tamamiyle Milli bir Hareketir” adıyla hazırladığı rapordur (Bayrak, 1994, Yıldız, 2007, Yayman 2001, Yeğen, 2009). Bu raporda, sıkıyönetim altında uygulanmak üzere asimilasyon ve iskânı içine alan çeşitli reform programları teklif edilmiştir. Devletin resmi tezini oluşturan aktörlerden biri olan Renda, Tek parti dönemi çalışmalarında sıkça tekrarlanacak olan Kürdistan'a idealist öğretmen ve memur gönderilmesi, yatılı mekteplerin açılması ve bölgenin Türkleştirilmesi, ilk kez dile getirmiştir (Yayman,2011; 69, Bayrak, 2009).

İçişleri Bakanı Cemil Uybadın tarafından hazırlanan, “Kürdistan Umumi Valilikle ve Müstemleke Usulü İdare edilmelidir” (1925) başlığını taşıyan rapordaysa, umumi bir müfettiş tarafından kolonyal bir şekilde idare edilecek bölgenin Türkleştirilmesi için iskân ve zorunlu göç (tehcir) politikası önerilmekteydi (Bayrak, 1994;257). Yine 1925'te Genelkurmay tarafından da bir rapor hazırlanmış, bu rapor, daha sonra önceki hazırlanan iki raporla birleştirecek bir komisyon kurularak hazırlanan üç raporu tek rapor altında toplanmıştır. Bu rapor “Şark Islahat Planı"dır. Yıldız'a göre, “Şark vilayetlerinin ıslahı”, “Kürt meselesinin” Kemalist söylemdeki adıdır (2007;243).

Şark Islahat Planı'nı kapsamında ortaya konulan öneriler şu şekilde sıralanabilir:

—İsyana teşvik ve idare etmiş olanlar ile bunların akraba ve taallûkatı ve rüesadan hükümetin Şarkta kalmalarını muvafık görmediği eşhas, aile ve taallûkatile beraber Garpte hükümetin göstereceği mahallere nakledilecektir. (Kürt isyanlarına öncülük

eden, yönlendiren ve bunların yakınları ve aşiret reislerinin hükümetin Doğu'da kalmalarını uygun görmediği kişi, aile ve gruplar Batı'da hükümetin göstereceği yerlere gönderilecektir..

— Aslen Türk olup Kürtlüğe mağlup olmaya başlayan Malatya, Elâziz, Diyarıbekir, Bitlis, Van, Muş, Urfa, Ergani, Hozat, Erciç, Adilcevaz, Ahlat, Palu, Çarsancak, Çemişkezek, Ovacık, Hısnımansur, Behisni, Arga, Hekimhan, Birecik, Çermik vilayet ve kaza merkezlerinde hükümet ve belediye dairelerinde ve diğer kuruluşlarda mekteplerde, çarşı ve pazarlarda Türkçeden başka dil kullananlar hükümete ve belediyeye muhalif ve mukavemet cürmile tecziye edilir(cezalandırılır).

—Olağan mahkemelerde ve sıkıyönetim mahkemelerinde asker ve sivil yerli(Kürt) hâkim bulunmayacaktır.

— Ermeni mülklerine yerleşmiş Kürtler yerleştirildikleri yerlerden çıkartılacak eski yerlerine veya Batı bölgelerine gönderilecektir

— Bölgeye, idealist ve yetişmiş Türk kökenli memurlar gönderilecek; ikinci derecedeki memurluklara dahi Kürt memurlar atanmayacaktır

— Aslen Türk olan ve fakat Kürtlüğe temessül etmek üzere bulanan Siirt, Mardin, Savur gibi ahalisi Arapça konuşan mahallelerde Türk Ocakları ve kız mektepleri açılması ve bilhassa her türlü fedakarlık iktiham olunarak mükemmel kız mektepleri tesis ve kızların mekteplere rağbetlerinin suver-i adide temni lazımdır.

— Bölgede arazi ve nüfus tahrir işlemleri acilen yapılacaktır. Nüfus tahrir işlemlerinin yapılması sonrasında askerlik yaşına gelmiş erkekler hızla askere alınacaktır. Bu askerler başka bölgelere gönderilecek ve bir süre için silahsız olarak askerliklerini yapacaklardır.

— Türkiye 5 genel umumi müfettişlik bölgesine ayrılacaktır.

— Fırat'ın batısında yaşayan Kürtlerin Kürtçe konuşmalarına izin verilmeyecek ve özellikle kadınların Türkçe konuşmaları sağlanacaktır.

— Bölgeye görkemli Hükümet konakları ve karakollar yapılacaktır.(Bayrak, 2009; 124–132).

Daha sonra hazırlanacak olan CHP azınlıklar Raporu, 27 Mayıs ve 12 Eylül darbesi sonrası hazırlanan raporlarda da Şark Islahat Planının önerileri tekrarlanmıştır (Yayman, 2011;77). En önemlisi bu plan çerçevesinde öngörülen tüm politikalar uygulanmaya konulmuştur. Şark Islaha Planı önerilerinin uygulamaya konulmasını mümkün kılan üç

önemli kanun olmuştur. Bunlar; 1925 yılında 587 sayılı Takrir-i Sükûn, 1927’de birincisi kurulan umumi müfettişlik ve sürekli sıkı yönetim ile 1934 yılında çıkarılan İskân kanunudur. Yıldız’a göre, iskân kanunu, Kemalist ulusçuluğun, “dil, kültür, ülkü” üçlüsünün yerini “dil, kültür ve kan” şiarına bıraktığı bir dönemi ifade etmektedir.(2007;248). Takrir-i Sükûn kanunu ise, Kürtlerin siyasete katılması ve örgütlenmesi açısından tam bir dönüm noktası oluşturacak niteliktedir. Bu kanun, Kürtler için önceden başlayan siyasetten soyutlama, idari hayattan silinme sürecini hukuksal bir onaya kavuşturmuştur (Güçlü, 2010; 227).

Mübadelelerin yeterli olmadığı ve mevcut sınırlar içinde “devlet ve kültür” arasında uyumun sağlanamadığı durumlarda, daha başka uygulamalar devreye girmiş, yeniden iskân politikaları farklı biçimlerde uygulanmaya başlanmıştır. Hem devletle hem de yaratılan yeni kültürle uyum sağlayamayan bölgelerin ve toplulukların yaşadıkları yerlerden çıkarılarak, uyum içindeki başka bölgelere serpiştirilerek yerleştirilmesi yoluyla yeniden iskân politikaları devreye sokulmuştur. Koehl’e (1953) göre, “Yeniden iskân kontrol edilemez olduğuna inanılanların hâkim olunan bir bölgeden uzaklaştırılması ve onların yerine kontrol edilebilir bir nüfusun iskân edilmesidir” (Jongerden, 2008: 35). İskân kanunu, nüfusun yapısıyla oynanarak asimilasyon politikalarının hayata geçirilmesinin en önemli ayağını oluşturmaktadır. İskâna tabi tutulacak olan Kürtlerin zorunlu olarak Batı illerine göç ettirilmeleri, mübadele yoluyla gelen Türklerin de Kürt bölgelerine gönderilmesi ve bu yolla Türkleştirmenin sağlanması hedeflendiği kanuna bakıldığında rahatlıkla görülebilir. Fakat bu kanunun sadece Kürtleri hedef almamış bütün gayri Türklerin ve “Türk kültüründen uzaklaşmış olanlar”ı hedeflemiştir. İskân kanunu Muvakkat Encümeni’nin hazırladığı rapor, bu amacı net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Rapora göre;

Öteden beri Türk kültürüne uzak kalmış olanların ülkede yerleşerek onlara Türk kültürünü benimsetmek için Devletin yapacağı işler bu kanunda açıkça gösterilmiştir. Türk bayrağına gönül bağlamamış iken Türk yurttaşlığını, kanunun onlara verdiği her türlü hakları kullanmakta onları Türkiye Cumhuriyeti uygun göremezdi. Bunun içindir ki, bu gibileri Türk kültüründe eritmek ve onları Türk oldukları için daha sağlam yurda bağlamak yollarını bu kanun göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti devletinde, Türkün diyen herkesin bu Türklüğü Devlet için belli ve açık olmalıdır. Burada Devlet,, hiçbir Türkün Türklüğünden bir soluk ilişkilenecek istemez. Yalnız Devletin kanunlarından her türlü koruyuculuğu ve yararlığı görerek her Türk gibi yurdun bütün iyiliklerini, kazançlarını, verimlerini bol bol almakla beraber Türk duygusunu taşımaz gibi durmak işini bu kanun

kökünden kesip atmıştır. Türkiye Cumhuriyeti bütün bunların nereden geldiğini araştırarak bu kanunla uygunsuzlukların hepsini ortadan kaldıracaktır (Yıldız, 2007:251)

27 Mayıs askeri darbesinden dört gün sonra Sivas Kabakyazı'ya sürgüne gönderilen Kürtlerin ileri gelen ailelerinden oluşan Sivas Kampı ve 1989 yılından başlayarak 1999 yılına kadar yoğun bir şekilde köylerin yakılarak zorla boşaltılması İskân politikası uygulamaları ve Devletin Kürtlere algı ve politikalarının sürekliliğini göstermesi açısından önemli iki örnektir. Fakat 1989 yılında başlayan zorla yerinden etme politikasında önemli bir değişiklik vardır. O da Şark Islahat Planında “devletin göstereceği yerlere gönderilecektir” in yerine, her hangi bir yer gösterilmeden kırım boşaltılması üzerine kurulu bir politika güdülmüş olmasıdır. İnsanlar köylerinden, yerleşim yerlerinden edildikten sonra kendi başlarına kademeli olarak ilk gidebilecekleri yerleşim yerine en yakın kent seçilmiş, daha sonra da kısmen batı illerine tekrar ikinci bir göç süreci yaşamak durumunda kalmıştır

1980 darbesinden sonra 1982 Anayasasında 2932 sayılı kanunla, resmi kurumlarda, basın-yayın ve hayatın değişik alanlarında Kürtçenin kullanımının yasaklanması, yine yukarıdaki maddelerde olduğu gibi devletin Kürtlere yönelik politikalarında Şark Islahat Planında yer alan önlem ve uygulamaların sürekliliğini göstermesi açısından önemlidir. Bu kanunun dışında Olağan Üstü Hal uygulamaları kapsamında sadece Kürtçe değil her türlü yayın ve basım denetimden geçtikten sonra bölgeye girilmesine izin verilmiş ve istenildiği halde bunlar süresiz veya süreli olmak üzere yasaklanabilmiştir.

Yatılı İlköğretim Bölge Okulları(YİBO) ve 23 Nisan 2005 yılında “Baba Beni Okula Gönder” kampanyaları yine “Şark Islahat Planı”yla uyumlu olan uygulamalara bir diğer örnektir.

İçişleri Bakanlığı, Batman'ın Gercüş İlçesi'nde 2006 yılında meydana gelen çatışmada öldürülen polis memuru Erkan Serdar Salar'ın ailesine ödediği 41 bin 544 TL tazminatı, aynı çatışmada ölü ele geçirilen PKK'lı Nebiye Altun ile Mesut Erbey'in ailelerinden tahsil etmek için açtığı davayı kazanması² yine “Islahat Planı”nda yer alan uygulamaların devamı niteliğindedir. Şark Islahat Planında yer alan; “isyana iştirak eden mıntıkalarındaki halka isyandan mütevellit masrafin tahmili muvafıktır” maddesi bunun en önemli göstergesidir. (Bayrak, 2009;128). Bu anlamda günümüzdeki devlet-iktidarın daha önce Cumhuriyetin

² Arif Arslan, Milliyet Gazetesi, 20 Mayıs 2010, <http://www.milliyet.com.tr/sehit-polisin-tazminatini-pkk-lilarin-ailesi-odeyecek/turkiye/sondakika/20.05.2010/1240389/default.htm> (Erişim;12/06/2012)

kuruluşundan itibaren dönem dönem ortaya koyduğu politikaların devamı niteliğindeki uygulamalarına rastlamak mümkündür.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonraki ilk yıllardan başlayarak, oluşturulmaya çalışılan uyumu tehlikeye sokma tehlikesi olan gayrimüslimler tehcir ve mübadeleye maruz kalmış, mübadelesi imkânsız olan Kürtler ise, yeniden iskan yoluyla Türkleştirme politikasına maruz kalmışlardır. Bunu örneklerini hem 1925 yılında hazırlanan Şark Islahat Planında hem de 1960 askeri darbesinden sonra 1961 yılında hazırlanan “Esbabı Mucibe” ön raporuyla dönemin çalışma bakanı olan Bülent Ecevit’e sunulan raporda görmek mümkündür. Bu raporda ayrıntılı bir şekilde Kürtlere ekonomik, sosyal, siyasal, askeri alanda kısa, orta ve uzun vadede neler yapılacağını ele aldığını belirten Çiftiyürek, raporun sadece dönemin hükümeti tarafından başaramayacağı düşünüldüğünden, başarılması için daha sonra gelecek hükümetlere de muhtıra yoluyla iletilmesi öngörüldüğü belirtmektedir. Raporda yer alan; “Bölgenin kendilerini Kürt sananlar lehindeki nüfus Strüktürünü, Türk lehine çevirmek için, bölgelerindeki iktisadi şartların zorluğu karşısında, başka tarafa hicrete mecbur kalan, Karadeniz sahillerindeki fazla nüfusla, memleket dışından gelen Türkleri, bu bölgelere yerleştirmek, bölgedeki kendini Kürt sananları bölge dışına hicrete teşvik etmek” (Çiftiyürek, 2010; 129–30) önerisi yeni bir öneri olmamakla beraber nüfusla oynayarak, Kürtleri Türk kimlik potasında eritme yönündeki politikanın devam ettiği ve edeceğini göstermesi bakımından önemlidir.

İskân kanunu sadece içteki gayri Türkleri Türkleştirmek değil aynı zamanda dışarıdan kabul edilecek göçmenlere yönelik de bir düzenleme olmuştur. Kabul edilecek göçmenleri soy olarak Türk olanlar ile Türk kültürünü özümseyenler diye ikiye ayırmış ve farklı kabul şartlarına tabii tutmuştur. Çünkü kanuna göre, göçmelerin Türkiye kabulünde Türk soyundan gelenlere doğrudan vize verilmesini öngörmüş, fakat her ne kadar Türk kültürüne özümsemişse de Türk soyundan gelmeyenlerin İçişleri Bakanlığının onayı olmadan ve yerleşecekleri yeri belli olmadan vize verilmez hükmü konulmuştur. (Yıldız, 2007;250).

Bütün yaklaşımlar, Kürt meselesinin ve Türkiye’deki azınlıklar veya gayrimüslimler meselesinin kaynağının yeni kurulan ulus-devlet formasyonu kapsamında inşa edilecek yeni Türk kimliğinin ve bu kimliğin korunması olduğu savını destekler niteliktedirler.

Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgeler olan Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri, 89 yıllık cumhuriyet tarihinin yarısından fazla zaman diliminde olağanüstü yasalarla yönetildi. 1925 yılından Şeyh Sait isyanından sonra 1927 yılında Elazığ, Urfa, Hakkari, Bitlis,

Diyarbakır, Siirt, Mardin ve Van illerinde kurulan birinci Umum Müfettişlikle başlayan sürekli sıkıyönetim uygulamaları, fiili olarak 20 yıl, resmi olarak ise 25 yıl uygulanmıştır (Yayman, 2011;83-84). Türkiye genelinde beş “umum müfettişlik” kurulmuşsa da bunların üçü Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kurulmuştur. İkinci umum müfettişliği 1934 yılında Trakya Bölgesi’nde kurulmuş ve bu bölgedeki gayrimüslim nüfusun seyreltilmesine yönelik çalışmalarda bulunmuştur. Üçüncü umum müfettişlik, Ağrı ve Zilan isyanlarından sonra 1935 yılında kurulmuştur. Dördüncü umum müfettişlik ise 1936 yılında Dersim katliamından önce kurulmuş olup temel görevi, katliam için gerekli hazırlıkları yapmak olmuştur. Beşinci umum müfettişliği ise 1945 yılında merkezi Adana olarak kurulmuş fakat fiili olarak pek uygulanamamıştır (Yayman, 2001;84-86). Bu illeri yöneten umum müfettişlerin çoğu asker kökenli olup hem vali hem de komutanlık görevlerini yürüten ve olağanüstü yetkilerle donatılmışlardı (2011;84). 1927 yılında kurulan umum müfettişlik DP döneminde 1952 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Koçak, 2003;276). Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kurulan umum müfettişlik uygulamalarının Kürt sorunun “hallinde”, Trakya ve Adana’da kurulan umum müfettişlik uygulamaları ise gayrimüslimlerin “hallinde” önemli bir enstrüman olarak görülmüştür. 1952 yılında kaldırılan umum müfettişlik uygulaması 1978 yılında Sıkı Yönetim 1987 yılında ise Olağanüstü Hal halini alarak tekrar uygulamaya girerek 2002 yılına kadar devam etmiştir.

2.2.Türklüğü Tehdit Eden Ötekiler ve Kürtler

Wallerstein (1991) modernitenin evrensel eşitlik söylemiyle eşitsizlik yaratan işleyişi arasındaki çelişkinin her zaman ırkçılık ve cinsiyetçilikle telafi edildiğini belirtir. Düşmanlar, yabancılar yaratarak işleyebilir, var olan eşitsizliği böyle açıklayabilen bir sistemde ayrımcılığın nesnesi olarak kurulan kategorilerin içi o sırada uygun düşen gruplar tarafından doldurulacaktır (Aktr. Ahıska, 1993; 20). Türkiye’de eşit, sınıfsız ve kaynaşmış bir millet söyleminin ürettiği eşitsizlik, dışlanma, ayrımcılık, baskı, tehcir vs, politikalarının getirdiği çelişki sürekli dönemseller olarak değişen düşmanlar aracılığıyla geçici süreliğine de olsa bertaraf edilmiştir. Gayrimüslimler, aleviler, solcular, İslamcılar ve Kürtler uygun düşen döneme göre düşman olarak kodlanmış ve uygulanan zulüm ve şiddet toplumun geri kalanına kabul ettirilebilmiştir.

Kürt sorunu etrafında gelişen toplumsal gösterilerde geniş bir çocuk nüfusun görünür olmasıyla, bu çocuklar ayrımcılığın nesnesi olarak kurulan kategorilerden biri haline geldi. Bu kategorinin işlevi ise geniş toplum kesiminden gelebilecek tepkileri minimize etmesiydi.

Nitekim toplumsal gösterilere katılan çocuklara karşı bölünme, terör, hainlik, etiketleri kullanılarak, çocuklara karşı hem gösteriler sırasında hem de gözaltı ve tutukluluk süresince kullanılan şiddete karşı gelişebilecek toplumsal tepkileri uzun süreliğine bastırma yoluna gidildi. TMK'nın bugünkü haline gelmesi için yasal çalışmalar başladığında tehdit olarak görülen çocuklara karşı kullanılan düşmanlaştırıcı söylemin kullanışlılığı bir kez daha test edilmiş oldu.

Sistemin işleyişi açısından bakıldığında rastgele gibi görünen bu farklılaşmanın (farklı toplumsal kesimlerin düşman seçilmesi) bir tarihi, kendine özgü bir dayanağı olduğunu söyleyen Ahıska, her tekil örnekte farklılaştırılan, marjinalleştirilen, saldırılan insan guruplarının var olan iktidarları tehdit etme nedenlerinin ve biçimlerinin farklı olduğunu belirtir. Bu farklı nedenler bu guruplar için ortak bir tarih, içselleştirilmiş bir kimlik yaratır (Ahıska,1996, 20)

Türk kimliğinin önündeki en önemli engel, cumhuriyetten de önce başlayarak, Kürtler ve Gayrimüslimler görülmüştür. Rum ve Ermeni halklarının sınır dışı edilmesi, katledilmesi ve mübadelesiyle kısmen de olsa cumhuriyetin ilk yıllarında bu sorun bertaraf edilmiştir (Keyder, 2005; 36). Gayrimüslimlerin bu yolla “hallolunması”ndan sonra Müslüman olan ama Türk olmayan ve azımsanmayacak bir nüfusa sahip, aynı zamanda belli bir coğrafyada bulunan Kürtler başka büyük bir sorundu. Nispeten daha kolay Türkleştirilmesi beklenen Kürtler, aksi ortaya çıktıkça Kürtlere ve Kürtlerin yaşadığı coğrafyaya yönelik çok sert politikalar geliştirilmiştir. Kürtlerin yaşadığı Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi 1925–1950 yılları arasında sıkıyönetim ile idare edilmiş, bu bölgeler “yasak bölge” ilan edilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayanların girişleri izne tabi kılınmıştır (Bayrak, 2009; 131). Bölgedeki olağanüstü uygulamalar bununla sınırlı kalmamış, her darbe sonrası bölgede askeri seferberlik ilan edilmiştir. 1978 yılında ilen edilen sıkıyönetim, 1987’ye kadar sürmüş bu tarihten itibaren de hiç ara vermeden 2002 yılına kadar da Olağanüstü Hal Bölge Valiliği altında yönetilmiştir (Yayman, 2011; 59). Bu tabloya kabaca bile bakıldığında yeni ulus-devletin 79 yıllık yönetiminde Kürtlerin yaşadığı bölgeleri, 49 yılını, Türkiye’nin geri kalanının tabii olduğu hukukun dışında olağanüstü bir hukukla yönettiğini söylemek mümkündür. Bu olağanüstü hal yönetimi altında Kürtlere yönelik geliştirilen politikalar “askeri operasyonlar, zorunlu iskân, asimilasyon ve Türkleştirme” şeklinde devam etmiştir.

1925 Şeyh Said isyanı sonrası devlet erkânında, Kürtlerin milli bir bilincin yükseldiği fikri ve böyle giderse Kürtlerin yukarıda da belirtildiği gibi sadece Fırat’ın doğusunu değil Fırat’ın batısını da tehdit edebilecek bir noktaya geleceği fikri, Kürtlerin tehdit olarak

algılanmasını pekiştirmiştir. Abdulhalik Renda tarafından 1925 yılında Kürdistan'a yönelik gözlemleri bunun en önemli göstergesidir. Abdulhalik hazırladığı raporda;

...Hulasaten arz ettiğim bu mevâddın içinde en ziyade şâyân-ı ehemmiyet gördüğüm: Kürtlerde fikr-i millinin günden güne çoğalması ve âtide tamamen milli bir isyan zuhur etmesi meselesidir. İtiraf etmek lazımdır ki, Fırat'ın şarkındaki bütün menzil hatlarımız bugünkü günde Kürt Köyleriyle doludur. Ermeni köylerine akın ederek birer süüretle yerleşmeye başlayan Kürtler şimdiden tedâbir-i lâzime ittihaz edilmezse bütün menzil hatlarımızı tamamen elde etmeye muvaffak olacaklardır.

.... Kürtler Ankara'ya kadar yayıldıkları cihetle iş Fırat'ın yalnız şarkını kaybetmek ile kalmayacak, Fırat'ın garbında da Malatya vilâyeti gibi birçok yerler de tehlikeye girecektir (Yıldırım, 2011;7).

Devamında Türk nüfusunun bölgeye yerleştirilmek suretiyle, var olan durumu tersine çevirmek için geç olmadığı ve hala bu tehdidi bertaraf etmek için zaman olduğu fikri dile getirilmektedir. Burada dile getirilen tehdit Türk ulusal kimliğine yönelik bir tehdidi aştığını Ankara'yı diğer bir ifadeyle devletin varlığını tehdit edecek bir konumda olduğu anlayışının dile getirildiği görülmektedir. Nitekim Kürtlerin her itirazı/başkaldırısı bu algıyı perçinlediği, uygulanan politikalardan anlamak mümkündür. Aslında bakıldığında genel olarak her türlü farklılığı ve ötekiyi, özel olarak da Kürtleri bir tehdit olarak görmenin sonucu olarak ortaya konulan politikalar, Kürtlerin başkaldırısını beraberinde getirmiş, her başkaldırı da Kürtlere uygulanan baskıcı politikaların sertleşmesini pekiştirmiştir. Bir kısır döngü halini alan bu durum, şimdiki PKK ve Kürt sorunu tartışmalarında da, Kürt sorununun çözümü dile getirildiğinde sürekli PKK'nin varlığına işaret edilmesi ve PKK'nin varlığının Kürt sorununu doğurduğu ve aynı zamanda Kürt sorunun çözümünün önündeki engel olduğu teziyle devam etmektedir. Silahlı çatışma ve bu çatışmaların geldiği nokta üzerinden sürekli yürütülen tartışmalar Kürt sorunun nereden kaynaklandığını ve nasıl çözüleceği konusuna gelmesini engellemektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayan bu durum Renda'nın hazırladığı raporda da karşılaşılan bir durumdur. Renda'nın hazırladığı raporda Şeyh Said'in devletin hangi uygulamalarına karşı gelerek baş kaldırdığını görmezden gelerek, *“başkaldırının milli hislerle yapıldığı ve bu başkaldırının milli hisleri yaydığı”(2011;3)*, bu yüzdende bunun önüne geçilmesi gerekliliğini dile getirmiştir. *“İsyan anlarında Kürtlük, medeniyeti, dürüstlüğü, devrimi temsil eden Türk ethos'una karşı çıkan negatif bir atavizm, vahşeti ve gericiliği temsil eden ve bu itibarla yok edilmesi gereken feodal bir ethnos olarak tanımlanmaktaydı” (Bozarslan, 2002, 848).*

Bu anlayış 1925 Şey Said isyanında sonra hem İsmet İnönü hem de Atatürk tarafından kullanılmıştır. Türklük dairesinin dışında kalan herkesi aşağılayan ve aynı zamanda buna muhalefet edecekleri de “kesip atmak”la tehdit eden bir dil olduğu görülmektedir. 1926’da, Türk Ocakları’nın İkinci Kurultayı’nda İsmet İnönü’nün konuşması bunu en önemli göstergesidir:

“Biz açıkça milliyetçiyiz... ve milliyetçilik bizim yegâne birlik unsurumuzdur. Türk ekseriyetinde diğer unsurların (etnik toplulukların) hiçbir nüfuzu yoktur. Vazifemiz Türk vatani içinde Türk olmayanları behemehâl Türk yapmaktır. Türklere ve Türklüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacağız. Ülkeye hizmet edeceklerde her şeyin üstünde aradığımız Türk olmalarıdır.”(Yıldız, 2004:155-156)

Yeni kurulan devletin “makbul vatandaş”ın sınırlarını göstermesi açısından önemli olan yukarıdaki vurgular, aynı zamanda bu sınırların dışında kalanlarında karşılaşıcağı muameleyi de göstermesi açısından önemli ipuçları vermektedir.

Türklüğü tehdit eden ötekiler olarak Kürtler 1938 ile 1950’li yıllarında arasında sesiz bir dönem geçirmişlerdir. Yaklaşık yirmi yıllık sessizlik 1950’li yıllarda bozulacaktı. Diyarbakır’da 1948’de Musa Anter tarafından yayımlanan haftalık Dicle Kaynağı dergisi ve bu derginin gördüğü ilgi, Cegerxwin, Qadri Can ve Osman Sabri gibi sol eğilimli Suriye Kürt aydınlarının yazdıkları şiirlerin Türkiyeli Kürtlerin arasında sınırlı da olsa yayılması, Kürt milli kimliği etrafında kıpırdamaların oluştuğuna işarettir (Bozarslan. 2002: 852). Bozarslan’a göre Türkiye’de ellili yıllarda gelişen faaliyetler Suriye ve Avrupa’daki faaliyetlerin etkisinde kalmakla birlikte bunlarla organik bir ilişkiyse sahip değillerdi. Bunlar, *Şarkın Sesi*, *İleri Yurt gazetesi* gibi yayın faaliyetlerini, Dicle Talebe Yurdu gibi yurt kurma teşebbüslerini, İstanbul’da düzenlenen ve büyük bir heyecan uyandıran “Doğu Geceleri”ni ve bir dizi “Öğrenci Piknikleri”ni içermekteydi (2002:852). Nitekim devletin buna cevabı ise yine sert olmuştur. 49’lar davası ve 1960 askeri darbesinden dört gün sonra kurulan Sivas kampı bunun en iyi örneğidir.

Darbenin ikili bir durum yarattığı söylenebilir. Birincisi, kurulan Sivas kampı ve genel olarak yeniden iskân kanunu çerçevesinde yapılan uygulamalar. ikincisi ise Türkiye sol hareketinin kendi örgütlemesine imkân sağlayan görece daha özgürlükçü bir anayasanın ortaya çıkmasıdır. Türkiye solu içinde yer alan hatta Türkiye İşçi Partisi’nin kurucuları arasında da yer alan bir Kürt siyasetçi grubu mevcuttu. 1970’ler artık daha sonra Türk solu ile

de yollarını ayıran kendi içinde de birçok farklı legal ve illegal grubu içinde barındıran Kürt örgütlerinin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Türkiye’deki 1974–1980 yılları arasında kurulan Kürt örgütlerinin istisnasız tümü, “Kürdistan”ı Türkiye’den ayrı bir ülke, dört devlet arasında paylaşılmış bir sömürge olarak kabul etmekteydiler.” (Bozarslan, s.1180–1181). Bu söylem birliği eylem birliğine dönüşmediği için 1978’de kurulan ve 84’te silahlı mücadeleye başlayan PKK başat aktör haline gelmiştir. Eylem birliğinin oluşmaması da neredeyse her grubun Türkiye’deki modern-ulus yapıyla mücadele etmek için farklı stratejiyi benimsemesinden kaynaklanmaktadır.

Son yüz elli yıllık Osmanlı-Türkiye modernleşmesinin bir sonucu olarak Kürt sorununun ortaya çıktığı artık genel kabul gören yargıdır. Özellikle Osmanlının yıkılışından sonra yeni ortaya çıkan ve modern-ulus devlet olarak tasarlanan yeni sistem, Kürt meselesini (sorununu) yeni stratejilerle sadece alt etme ya da tamamıyla ortadan kaldırma yolunu seçmiştir. Bu ortadan kaldırma stratejileri, tenkil, ayrımcılık, asimilasyon, katliam olarak ortaya konulmuştur. Fakat her seferinde belli bir yeraltına inme ya da indirilme söz konusu olmuşsa da yine de Kürtler sürekli ulus ve egemenlik arasındaki ilişkiyi krize sürüklemeyi başarmışlardır. Nitekim bu kriz artık mevcut dönemde sadece yerel değil uluslar arası sistemleri de zaman zaman bir krize sürükleme gücü ve dinamiğini gösterebilmiştir. Abdullah Öcalan’ın Suriye’de bulunduğu dönemde Türkiye neredeyse Suriye ile savaş eşiğine gelmişti. Avrupa ile ilişkilerde de PKK’ye göz yumulduğu, hatta yardım edildiği tezi sık sık işlendi. Her ne kadar sürekli işlenen; PKK ve Kürt meselesinin bir dış ülkelerin oyunu olduğu tezi ile ilgili olarak iç siyasete yönelik gibi gözükse de dış ilişkilerde de etkileri olabilmiştir. Osmanlı’nın yıkılışının üzerine kurulan yeni siyasal sistem, Osmanlı’dan devraldığı ve birçok farklı etnik ve dinsel grupları içinde barındıran yapıyı topyekûn değiştirme hamlesine kalkışmıştır. Yeni kurulan ulus-devlet var olan farklı etnik, dinsel ve mezhepsel farklılığı kendi varlığı için bir tehdit olarak kabul etmiş ve buna bağlı olarak da tehdit olarak gördükleri bu toplumsal yapıyı dağıtıp yeniden ve farklı bir potadan eritme hamlelerini yapmıştır. Yeni kurulan Cumhuriyetin “etno-seküler” (Yıldız, 2007) bir ideolojik formasyona sahip olması Cumhuriyetin, Kürtlere ve onlarla beraber Türk olmayan Müslim ve gayri Müslimleri de içine alan farklı etnik, dinsel toplumsal kesimlerine yönelik sistematik bir Türkleştirme politikaları sürdürmesini beraberinde getirmiştir. Bu politikalar yeni kurulan siyasal yapının kendi toplumuyla sürekli bir ‘savaş’ halinin yaşanmasına da neden olduğu aşikârdır. Tek tip ve kaynaşmış bir ulus yaratma projesinin yürürlüğe konulması sürecinde ulus-devlet karşılaştığı dirençleri güvenlikçi bir bakış açısıyla ele alıp, azami derecede şiddeti kullanarak bastırma yoluna gitmiştir.

“Ne Mutlu Türküm Diyene” söylemi, Türkiye’de yaşayan tüm farklı ulus ve azınlıklarından gelme halkların reddi nedeniyle kendine ve geleceğine ilişkin taşınan özgüven yoksunluğunun yanı sıra asimilasyonu da içerir (Çiftiyök, 2010; 126). Kürtlerin toplum olarak Türkleştirilmesinin önemli ayaklarından biri de Kürt, Kürt halkı, Kürt ulusu, Kürdistan kavramlarının tamamıyla literatürden silinmesidir (Güçlü, 2010; 226). Bu kavramların her türlü yazılı metinlerden ayıklanması ve kullanımlarının da yasaklanması uzun erimli olarak hem Türklerin hem de Kürtlerin sonraki nesillerinin “Kürt yoktur, onlar dağ Türkleridir” söyleminin kabul görmesinde önemli bir etken olduğu söylenebilir. Gayri Müslimleri mübadele yoluyla; cumhuriyet döneminde Balkanlardan gelen göçmenleri Türkleştirme yoluyla toplumu homojenleştirme politikası, büyük oranda başarılı olurken, Kürtlerin oluşturulan yeni yapıya karşı sürekli bir direniş içinde olmaları sistemi sürekli bir kriz haline sürüklemiştir. Nitekim sadece cumhuriyetin ilk 14 yılında Kürtler tarafından gerçekleştirilen 21 direniş söz konusudur. 1938 dersim katliamından sonra 1950’lere kadar suskun görünen Kürtler, bu tarihten itibaren yeniden düşünsel ve örgütsel düzeyde görünür olmaya başlamışlardır. 1960 askeri darbesi sonrası devletin Kürt toplumuna yönelik yeni tedbirler ortaya koyması hem 38 yıllık Türkleştirme politikasının başarısızlığını göstermesi açısından hem de ulus-devlet olarak Kürtlere yönelik daha önce uygulanan politikaların devam etmesinde gösterilen kararlılığın önemli göstergesidir. 1960 askeri darbesinden sonra hazırlanan raporlar bunun en önemli göstergesidir. 27 Mayıs darbesinin Kürtlerle ilgili aşırı sert ve aşağılayıcı tavrı ve bölgede yaşanan değişim ve dönüşüm, Kürt meselesinin ulusalci nitelik kazanmasını hızlandırmıştır (Yayman, 2011; 28).

Türkiye’de ulus ve egemenlik arasındaki ilişkileri krize sürükleyen Kürtler, anayasal statüsü bulunmayan, hukukun dışında değil ama içi ile dışının birbirine karıştığı bir tür “belirsizlikler mıntıkasında” (*zone of indistinction*) yaşamışlardır. Bu “belirsizlik mıntıkası” Kürtlerin “makbul vatandaş” statüsüne bir türlü erişememesini ve “sözde vatandaş olarak” görülmelerini beraberinde getirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu içerisi ve dışarısı arasında bulunma diğer bir değişle “karasız/istikrarsız hali” Kürtlerle birlikte ülkenin bütün sakinlerini siyasi topluluk içindeki yerini birincil olarak tayin etmesi beklenen Türklüğün belirsizliklerinden kaynaklanmaktadır (Yeğen, 2006;47). Yeğen’e göre, yurttaşlık olarak Türklüğün içinde barındırdığı belirsizlikten meşruiyet alan “tutarsız” yurttaşlık pratikleri de Kürtlerin tecrübe ettiği statünün -içerisinde veya dışarısında bulunma hali anlamında- istikrarsızlaşmasında katkıda bulunmuştur(2006;47). Bu anlamda Kürtler, Türk ulus-devletinin ulus ve egemenlik krizinin ifşasında önemli bir rol oynamaktadırlar.

Modern-ulus devletlerin, etno-politik sorunlar üretmesi ve bu ürettikleri sorunlarla baş etmede kullandıkları stratejileri birbirinden farklı olmuştur. Türkiye’de etno-politik sorunların ‘hallinde’ kullanılan, yukarıda açıklanan, arındırma, mübadele, tehcir, ayrımcılık, tenkil, asimilasyon, grup hakları ya da ayrılma enstrümanlarının hepsi denenmiştir (Yeğen, 2006;10).

Devletin kullandığı asimilasyon (Türkleştirme) politikası sanıldığı gibi Cumhuriyetin kuruluşuyla başlamamış, Cumhuriyet öncesi İttihat ve Terakki Fırkası’nın çıkarttığı tehcir kanununda zorunlu iskânlar yoluyla Kürtlerin birbirinden uzak bölgelere dağıtılması öngörülmüş ve bu yolla asimilasyonun gerçekleştirilmesi planlanmıştır. İttihat Terakki Fırkasının çıkarttığı Tehcir Kanununun 12. maddesinde, “... Kürtler ufak ufak kabilelere ayrılıp silahlarından arındırılarak değişik bölgelere gönderilecek ve orada genel nüfusun yüzde beşini geçmeyecektir ibaresi yer almaktadır. Kürt mülteciler eski yerlerine geri gönderilmeyecektir. Yozgat ve Ankara’ya Kürt reisleriyle molla ve nüfuz sahibi kişiler ilkin sevk olunacak ve orada diğer kişilerle ilişkide bulunmayacak şekilde ayrılacak ve hükümet gözetimi altında bulundurulacaktır” denilmiştir (Kutlay, 2010; 289). Her ne kadar kaynaklar İttihat ve Terakki’nin buna ömrünün yetmediğini söyleseler de politikanın Cumhuriyet öncesine dayandığı bir gerçektir (Yeğen, 2006; 12). Aynı zamanda Cumhuriyetle beraber İttihat ve Terakki’nin planları sürekli uygulanmaya konulmuştur. Kürtlüğü imleyen her türlü imgeye karşı sert bir bastırma politika ortaya konulmuştur. Dönemsel olarak kağıt üzerinde de olsa gevşetilme olmuşsa da pratikte Kürt kimlik ve kültür öğelerinin kamusal alanda ifade bulmasına yönelik engellemeler de sürekliliğini korumuştur. Buna karşı Kürt toplumu tarafından gösterilen direnç de dönemsel olarak artıp, devletin bu direnci kırmak için kullandığı asimilasyonist/Türkleştirme politikaları ve bu politikaya paralel olarak Kürtlere karşı kullandığı şiddeti yükselttiği dönemlerde de bu direncin azaldığı da görülmüştür. Her ne kadar Türkleştirme politikasının başarısız olduğu görülse de Kürtlerin önemli bir kısmını asimilasyona tabi olup sistemin içine dahil olduğu da bir gerçektir (Yeğen, 2009).

Kentleşme ve pazar ekonomisinin bölgeye sirayet etmesinin, Kürtlerin asimilasyonunda Cumhuriyet’in başvurduğu zorunlu iskân gibi cebri araçlardan daha etkili olduğunu belirten Yeğen, diğer taraftan Kürtlere karşı geliştirilen asimilasyon politikalarının tümüyle başarılı olamamasında Kürtlerin geleneksel toplumsal ilişkilerinin sürdürmelerindeki ısrarın etkili olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu Asimilasyon politikalarının tümüyle başarılı olamamasının diğer önemli bir etkeni ise, bir kısım Kürt ‘elit’in, bir yüzyıl boyunca ‘Kürt idealini’ modern siyasi enstrümanlar kullanarak geleceğe taşımakta gösterdikleri kararlılık da etkili olmuştur. *Kürdistan* gazetesiyle başlayan bu serüveni, *Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti*,

Azadi ve Xoybun örgütleri, Doğu Mitingleri, Devrimci Doğu Kültür Ocakları, Halkın Emek Partisi ve irili ufaklı yasadışı örgütler devam ettirmiştir.(Yeğen, 2009; 15).

Türkiye, bir ulus-devlet olarak örgütlenmeye başladığı zamanlardan itibaren, “ekalliyetler meselesi”(din, dil, ırk bakımından bulundukları toplumun genel nüfustan farklı kesimler), “Şark meselesi”, “Güneydoğu sorunu” gibi adlar altında Kürt sorunuyla uğraşmıştır.

Kürtler, Türk kimliğine ve bu yüzden de Türk devletine entegre olmayı reddederken önce inkar edilen varlıklarını, ardından kültürlerini, renklerini, isimlerini ve demokratik haklarını dile getirdiler. Bu da zaten kimliği oluşturur (Kutlay, 2010;283). Bu kimlik temelli hakların elde edilmesi için Kürtler mücadele ettikçe vazgeçilmez hakların sınırlarını genişlettiler. Aynı zamanda sınırları genişleyen bu haklar Kürt toplumu içerisinde de kitleselleşebildi. Siyasi, kültürel ve ekonomik alanların hepsinde bir tehdit olarak algılanan ötekiler ve özellikle Kürtler üzerinde, sürekli üretilen propaganda, Kürtlerin devlete doğrudan bir tehdit oldukları, yani Kürtlerin, devleti, doğal olarak da toplumun en çok saygı gösterilen, yüceltilen ortak varlığını, bir şekilde de toplumun kendisini, ortadan kaldırmayı amaçladıkları şeklindedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan öncesinden başlayan ve sonrasında şiddetlenen Türk kimliğinin merkeze alındığı ulus devlet yapılanması kaçınılmaz olarak bu kimliğin içine girmeyen veya girmeyi reddeden topluluklarla çatışması kaçınılmazdı. Yeni bir devlette, yeni bir kimlik inşa etme isteği, Türkiye’yi Rumlarla, Ermenilerle, Alevilerle ve Kürtlerle karşı karşıya getirmiştir. Farklı dini ve etnik yapılanmaları “Türk kimliğine” tehdit olarak görüp, bu tehditleri ortadan kaldırmak için geliştirilen yollar, zora dayalı olarak da olsa nispi anlamda başarıya ulaşmışsa da tam olarak istenen noktaya asla ulaşamamıştır. Bu başarısızlık hali ortaya çıktıkça devlet daha sert uygulamalar başvurmayı tercih etmiştir. Günümüzde ise artık bu grupların baskılayarak, sürgüne göndererek, tehcir ederek ve ya öldürerek çözülemeyeceği gerçeğinin yanında iç ve dış dinamikler bu kimliklerle bir şekilde ilişki kurmayı yavaş yavaş da olması var olan kimlikleri kabul etmeyi dayatmaktadır.

3. BÖLÜM

3. PKK’NİN KURULMASI VE SİLAHLI MÜCADELE DÖNEMİ: 1984–1999

Wallensteen kesin bir çatışma tanımı yapar: çatışma en az iki aktörün belli kısıtlı kaynakları belli bir zamanda elde etmek için çabaladığı toplumsal bir durumdur. (Wallensteen, 2007; 14). Türkiye’de aktörlerden biri devlet iken diğeri ise özelde PKK genelde ise Kürt siyasal hareketinin bütün bileşenleridir. Wallensteen’e göre, çatışmanın iki farklı aşaması vardır. Birincisi anlaşmazlığın olduğu, fakat eylemin olmadığı, ikincisi ise anlaşmazlığın ve eylemin olduğu aşamadır. (2007; 15). Bu noktada Türkiye’de çatışma, özellikle etnik ve kültürel dışavurumun önünün tıkanmasından dolayı vardı ama 1938 Dersim katliamından 1978 PKK’nin kuruluşuna kadar çoğunlukla gizildi. Gizillikten kasıt, Kürtlerin bu dönem arasında kimlik veya statü eksenli belirgin bir örgütlenmenin ve çalışmanın içerisinde yer almamalarıdır. “49’lar davası” ya da “Sivas Kampı” gibi uygulamalar olmuşsa da kendi dönemlerinde bu uygulamalar geniş toplumsal kesimi harekete geçirmemiştir. Fakat bu uygulamaların daha sonra ortaya çıkan silahlı ve ya silahsız Kürt örgütlerine bir referans olduğu da inkâr edilemez. Fakat PKK’nin 1984’te başlattığı silahlı mücadeleyle birlikte bu gizlilik, tamamıyla ortadan kalkıp iki aktör arasındaki çatışma dönüştü. PKK’nin başlattığı silahlı mücadele anlaşmazlık ve eylemi birleştirdi. Artık hem anlaşmazlık hem de eylem söz konusuydu. McDowall’a göre, isyanın ortamını ekonomik yoksunluk, toplumsal adaletsizlik, yerinden edilme ve aynı zamanda etnik düşüncelerin birleşimi ile oluşmuştur (McDowall, 2004; 404). Özellikle PKK’nin silahlı çatışmayı başlattığı tarihten itibaren, toplumsal adaletsizlik, zorla yerinden edilme ve Kürt kimliğine yönelik hem baskı ve şiddetin devlet tarafından artırıldığı ve yayıldığı, hem de tüm bunlara karşı gelişen toplumsal bir muhalefetin yayıldığı bir sürece girilmiştir.

PKK’nin başlattığı silahlı çatışma sürecinin Kürtler açısından önemli bir kırılmanın başlangıcı olduğu söylenebilir. Kürt siyasal hareketinin 1990’ların başından itibaren kurdukları siyasi partiler, dernekler, girdikleri seçimlerde kazandıkları belediyeler, düzenledikleri organizasyonlar ortaya koydukları muhalif toplumsal eylemler, mobilize edebildikleri kitle ve kurdukları kurum, kuruluş ve diğer siyasal, sosyal ve kültürel faaliyetlerinde PKK’nin etkisine bakılarak ileri sürülebilir.

Kürt sorunun genel seyrinde 1950’lerle ya da 1960’larla başlayan dönemin 1980 Eylül’üyle beraber değişmediğini, asıl değişimin 1980’in sonuyla başladığını belirten Yeğen, bu kırılma momentinin öncelikle Kürt meselesinin ulaştığı hacim ve üzerine yükselmeye başladığı popüler zemin olduğunu ileri sürmektedir. 1989’dan sonra Kürtlerde

kitlesel bir hoşnutsuzluk ve büyük bir dinamizm bir arada yükselmeye başlamıştır. Yeğen'e göre, bu hoşnutsuzluk, batı illerini de kapsayan ve geniş bir coğrafyaya yayılan, kadın-erkek, çocuk-yaşlı, yoksul-orta sınıf Kürtlerce paylaşılan, sokak gösterilerinden seçim sandıklarına taşınan ve aynı zamanda da genel bir itaatsizliği içinde barındıran genel bir duruma işaret eder(2009; 33–34). Laçiner'e göre, gençliğin ötesinde Kürt toplumunun büyük bir kısmı PKK'nin gerilla savaşını destekledi. "12 Eylül uygulamalarının yöre halkında yarattığı duygu ve tepkiler o düzeydeydi ki geçmişi unutturabiliyor, PKK'yi kurtarıcı gibi addetmese bile, onu en azından çığnemiş bir onur duygusuna, hiçe sayılmış bir kişilik bilincine tercüman olan bir hareket olarak görebiliyordu." (Laçiner,1991;48). Her ne kadar Yeğen PKK'nin silahlı mücadeleye başlamasını bir kırılma momenti olarak görmese de, aslında PKK'nin kurulması ve silahlı çatışmayı başlattığı tarih, hem PKK dışındaki Kürt siyasal muhalefeti açısından hem de Kürt sorunu açısından da radikal bir kopuş olduğunu görmek gerekir. Bu dönemden itibaren Kürt meselesi artık PKK hareketiyle özdeşleşmeye başlamış ve gittikçe de PKK Kürt meselesinde tek hâkim aktör halini almıştır.

Burada elbette Kürt sorununun etno-kültürel boyutlarının kitleselleşmesinde PKK'nin silahlı mücadeleye başladığı tarihi tek başına referans almak yanlış olacaktır. Çünkü PKK'nin başlattığı silahlı mücadeleden de önce Kürt sorunun etno-kültürel boyutunun ön plana çıkaran tarihsel olarak birikmiş bir mücadelenin varlığı söz konusudur. PKK'den önce var olan Kürt hareketinin kitlesel bir zemin edindiğini belirten Bozarslan, bunun nedenlerini ise şöyle açıklamaktadır: "Kürt hareketi, kendisini işçi-köyle hareketinin ve emperyalizme karşı savaşılan halkların bir parçası olarak algılamaktaydı. Bu ikili boyut, Kürt hareketine hem güçlü bir kitlesel zemin hem de sosyal bir boyut kazandırmaktaydı. Bu nedenle 1967'de yedi Kürt şehrinde düzenlenen mitingler, milli ve toplumsal taleplerin bir arada dile getirildiği yoğun kitle hareketlerine dönüşmekteydiler" (2002:855)

Fakat PKK'nin başlattığı silahlı çatışma süreci, onu kendinden önce gelişen Kürt hareketi ve bıraktıkları mücadele mirasından ayıran çok önemli noktalar söz konusudur. 1984'te PKK-Devlet çatışmasının iki önemli kırılma yarattığı söylenebilir. Birincisi PKK, şiddet yolu ile sembolik kaynakların(bayrak, milli marş, harita, tarih söylemi) ele geçirilmesini hem de bu kaynakların Kürtler arasında meşrulaştırmasını sağlamıştır. İkincisi ise PKK, Kürt toplumu nezdinde sosyalizasyonlarının önündeki engellerin zora dayalı bir strateji ile ortadan kaldırılmasına öncülük eden bir pozisyon kazanmıştır. Bu yolla PKK'ye katılım ve "gerillalaşma" bir ideal haline gelmiştir (Bozarslan, 2002:863). PKK'nin

oluşturduğu bu ideal şiddetin başladığı tarihten bu yana Kürt gençleri arasında varlığını hala sürdürmektedir. Zaten PKK'nin sürekliliğini sağlayan en önemli etkenlerden biri bu idealleştirmedir. Aynı zamanda Bozarslan'a göre tarihte Kürt milli hareketine öncülük eden Şeyh Said, Barzani, İran Kürdistan Demokrat Partisi lideri Kasemlu gibi şahsiyetlerin hiçbiri PKK ve Öcalan kadar, liderlik ve karizmayı bu kadar iyi birleştirememiştir (2002:864). Bunun yanında PKK'yi diğer Kürt hareketinden ayıran önemli başka özelliği daha vardır. PKK ilk kurulduğu tarihten itibaren ulusal kurtuluşu hedeflemiş, aynı zamanda sadece Türkiye Kürtleri adına değil İran, Irak ve Suriye'deki Kürtleri ve Kürt coğrafyası adına da silahlı mücadeleyi başlattığını ve bu minvalde hareket edeceğini belirtmiştir. Bu anlamda PKK'nin başlattığı silahlı mücadele, Cumhuriyet öncesinden başlayarak Cumhuriyet boyunca devam eden ve birçok isyana kalkışmış Kürt örgütlerinden hem örgütlenme modeli açısından hem de kendine koyduğu hedef açısından da ayrılmaktadır. Bunun yanında bu 'son isyan' Cumhuriyet tarihi boyunca yaşanan tüm isyanların en kapsamlısı, en uzun süreli ve en fazla kitleselleşen hareket olma özelliğiyle de farklılaşmaktadır. Bu tarihten itibaren, gittikçe büyüyen ve yayılan çatışma, Kürt kültür ve kimlik taleplerinin geniş bir toplumsal alana yayılışını hızlandırmıştır.

1980 darbesi Kürtlüğe göndermede bulunan tüm kültürel ve sembolik öğeleri yasaklayarak, Kürt milliyetçiliğini Cumhuriyet'e karşı bölücü güçlerden biri olarak tanımladı (Yavuz, 2007: 64). Askeri darbe ile birlikte binlerce Kürt hapisanelere konuldu, yurt dışına çıkabilenler Avrupa'da Mülteci oldular ve tüm Kürt kurum ve kuruluşları yasaklandı ve dağıtıldı. 1980 askeri darbesi Kürt kimliğinin politikleşmesi ve güçlenmesinde, öngörülenin tersine etki yaptı. Daha sonra da silahlı çatışmayı başlatacak olan PKK'ye önemli derecede pozitif etki yaptı. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra genel olarak hapisanelerde ve özel olarak ise Diyarbakır cezaevinde yaşananlar Kürt ulusal kimliğini sahiplenme ve bu sahiplenmenin kitlesel yayılmasında önemli bir etkisi oldu. 1982 Anayasası Kürtlüğe dair her türlü ifade ve sembollerini yasaklamanın yanında Türkiye'deki tüm demokratik hakları yasakladı. 1983'te çıkarılan 2932 sayılı yasayla da her türlü basılı ve görsel materyallerde Kürtçenin kullanımının yasaklamasının yanında Kürtçenin konuşulmasını da yasakladı. Bu yasanın etkileri, sadece eğitimli ve Kürt aktivistlerini değil toplumun en üst tabakasından en alt tabakasına kadar herkesin gündelik hayatını etkileyecek bir kapsama sahip oldu. Kürtçe konuşup yazmanın ötesinde Kürtçe şarkıların yasaklanması ve 1587 kanunıyla çocuklara milli kültür, ahlak ve geleneklere aykırı olan isimlerin yasaklanması yoluyla Kürtçe isim konmasının önüne geçilmesi (McDowall, 1996; 424–25), her Kürdü etkilemesi açısından

önemli etkene sahiptir. Askeri darbe ve sonrasında Kürtlere karşı geliştirilen uygulamaların hemen hemen her Kürdün hayatına “değmesi”, bu yüzden de Kürtler tarafından etkilerinin çok geniş yelpazede hissedilmesine neden oldu.

PKK’nin silahlı mücadeleye başlangıcı 1980 Askeri darbesinden sonra olsa da kuruluşu 1978 yılına dayanır. Günümüzde Kürt sorunu ve çözümü ile ilgili yapılan birçok analizde PKK’nin silahlı mücadeleye başlamasını Diyarbakır cezaevinde Kürtlerin yaşadıklarına bağlansa da aslında Kürt ulusal birlik mücadelesini başlatma düşüncesi ve örgütlenmesi daha öncedir. Fakat 1980 askeri darbesinin bu tür bir silahlı mücadelenin Kürtler arasında meşruiyet kazanmasında etkisi olduğu göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. 1978’de Diyarbakır’ın Lice ilçesi Fis köyünde Abdullah Öcalan önderliğinde kurulan PKK’nin, Kürdistan’ı sömürgecilerden kurtarma ve bağımsız bir Kürdistan’ı kurma hedefini çıkış noktası olarak kabul ettiği görülmektedir. Silahlı mücadelenin hedefi, Türk sömürgeciliği, arkasındaki emperyalist güçler ve Kürdistan’daki yerel işbirlikçiler olarak belirlenir ve ilan edilir. Kürdistan devrimi hem ulusal hem de demokratik olacaktı: Türk devletine karşı ulusal, feodal güçlere karşı da demokratik. (Bozarslan, 2002: 859).

Diyarbakır cezaevindeki PKK’li tutuklular, askeri rejimin tutuklulara karşı uyguladığı acımasız bütün fiziksel, psikolojik işkencelerine karşı direnişe kalkıştılar.³ Diyarbakır cezaevinde yaşanan insanlık dışı durumlar hem Kürt kimliğinin daha çok duyulmasına ve sahiplenilmesine hem de PKK’nin daha sonra toplumsal mobilizasyonu sağlamada da işlevsel olacak sembolik kaynakların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu kaynaklar; 21 Mart 1982’de Mazlum Doğanın hapisane şartlarını protesto etmek için intihar etmesi, dörtlüler olarak anılan Ferhat Kutay, Eşref Anyık, Mahmut Zengin, Necmi Öner’lerin Mayıs 1982’de kendilerini ateşe vermeleri, 14 Temmuz’da yine Kemal Pir, Hayri Durmuş, Akif Yılmaz ve Ali Çiçek’lerin açlık grevlerinde ölümleri gibi olaylardır. Özellikle Mazlum Doğan, siyasal Kürt hareketinde yeni Kawa olarak yerini almış ve her yıl kitlesel olarak kutlanan Newrozlarda önemli bir figür halini almıştır.

Şemdinli ve Erüh’ta 15 Ağustos 1984 yılında başlayan gerilla saldırıları, PKK’nin silahlı gücü olan HRK (Hêzên Rizgarîya Kürdistan- Kürdistan Kurtuluş Gücü) tarafından şöyle ilan edilmiştir:

Yürtsever Kürdistan Halkı! Yüzyıllardır ulus olarak bizi yok etmek isteyen sömürgeciliğe karşı yükseltme, yüzyıllardır süren, özellikle son dört yılda en barbar biçimiyle uygulanan

³ Diyarbakır cezaevinde yaşananlar ve yaşananlara karşı gösterilen direnişlerle ilgili daha detaylı bilgi için: www.diyarbakirzindani.com.

baskı, işkence ve zorbalığın, akıttığımız kanın hesabını sorma zamanı gelmiştir. Bu onurlu yaşamak isteyen her Kürdistan'ının görevidir (Bozarslan, 2002: 861).

PKK, başlattığı silahlı mücadele ile, hem devlet karşısında yeni bir iktidar bloğunu temsil ettiğini, hem de diğer Kürt örgütleri arasında hakim aktör haline geldiğini görmek mümkündür. PKK'nin silahlı mücadelesi, Kürtler açısından devletin şiddetini geriletebilecek veya en azından dengeleyebilecek bir atılım olarak gördükleri, PKK'nin arkasındaki kitlesel desteğe bakarak ileri sürülebilir.

Şiddet, özellikle politik şiddet, bazı koşullarda umutları yükseltmeye, her şeyin daha farklı olabileceği bilincini yaratmaya ve eylemcilerin hep birlikte aynı gemide oldukları hissini güçlendirmektedir (Keane,1996: 79). Özellikle ulusal kurtuluş hareketlerinde bu çok daha belirgin olarak ortaya çıkabilmektedir. PKK'nin silahlı mücadeleyi ve devlete karşı kullandığı şiddeti, Kürtler arasında bilinçlendirme aracı olarak da gördüklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Burada bu dengeyi PKK lehine çeviren ise özellikle devletin, PKK'nin silahlı saldırılarından sonra verdiği tepkidir. Devlet, bütün söylemlerine rağmen, PKK ve Kürt halkını ayrı olarak değerlendirmemiş, her PKK saldırısı karşısında tüm Kürtleri hedef alacak şekilde Kürtlere karşı kullandığı şiddetin dozu artmıştır. Zorla köy boşaltmaları ve yakmaları, toplu tutuklamalar ve işkenceler, faili meçhul cinayetler PKK'nin silahlı mücadelesi Kürtler açısından meşrulaştırmasına ciddi anlamda katkıda bulunmuştur. Devletin uyguladığı ve birçok farklı alana yayılan bu şiddeti, aynı zamanda PKK'nin toplumsal taban bulmasında ve PKK'nin siyasal ve kültürel taleplerinin Kürtlerin arasında kabul görmesinde katkısı büyüktür.

Arendt, çokça tartışılan önermesinde iktidar ve şiddetin birbirinin karşıtı olduğunu, birinin mutlak hâkimiyetini kurduğu yerde diğerinin barınamayacağını iddia eder. Hatta şiddetin, iktidarın tehlikeye girdiği anda başladığını ileri sürmektedir (Arendt, 2003;70). Fakat Arendt'in bu iddiası ulusal kurtuluşçu hareketlerin şiddet ile olan simetrisinde pek de geçerli görünmemektedir. Ulusal kurtuluşçu hareketlerin hemen hemen tümü en azından başlangıç döneminde iktidarını neredeyse bir kural olarak şiddete borçludur. En azından başlangıç koşullarında ulusal kurtuluşçu hareketlerde şiddet ile iktidar arasında doğru orantı olduğu söylenebilir. PKK'nin devlet karşısında ve Kürtler arasında bir güç haline gelmesi bu anlamda şüphesiz kullandığı şiddete bağlıdır.

Devletin Kürtler ve Kürt kimliği üzerindeki artan baskısı PKK'nin kitlesel destek elde etmesine yardımcı olduğu artık genel kabul edilen bir gerçektir. Kürt kimlik ve Kültürüne yönelik Türkleştirme politikalarının yanında, devletin şiddet kullanımı her tarafa nüfuz eder; rasgele tutuklamalar, köylere yapılan baskınlar, işkence, cinsel tacizler, tecavüzler, Kürt

bölgesinde sıradan bir hal adlı. OHAL (Olağan Üstü Hal) yönetimi altında, 2300 köy yakıldı, bombalandı ve yok edildi; ekili tarlalar, ağaçlar ve 10 milyon hektar orman yakıldı. 2 milyondan fazla Kürt köylerinden zorla çıkarıldılar (Gürbey, 1996: 18). Zorla yerinden etme süreci olan bu durum bu çalışmanın konusu olan TMK mağduru olan çocukları anlamak için çok önemli kabul edildiği için daha detaylı olarak ayrı bir başlık altında ele alınacaktır. Bu çalışmanın ileriki aşamalarında özerinde özellikle durulacak olan zorunlu göç süreci hem Kürtlerde hem de Türklerde önemli kırılmaları beraberinde getirmiştir.

PKK'nin 1984'te başlattığı silahlı çatışma süreci 1990'larda Doğu ve Güney Doğu'daki birçok şehirde başlayan kitlesel protestolarla birleşince Kürt hareketi açısından yeni bir dönemin başlangıcı ortaya çıkacaktı. Mart 1990 yılında Kürt şehir ve köylerinde birçok "serhildan" (başkaldırı) başlamasıyla, yürüyüş, protesto olaylarında gençlerin önemli bir kesimi oluşturdukları görülür. Aynı zamanda insanların özellikle gençlerin PKK'ye katılımı bu dönemde ciddi anlamda artış göstermiştir. Bu başkaldırıların ilk kez bu dönemde battı illerine de sıçramasıyla Kürt siyasal hareketi açısından önemli bir dönüm noktası oluşturacaktır. Bu Başkaldırıları, kitlesel hareketliliği sağlamada Kürt siyasal hareketi açısından çok önemli semboller halini alır. 1990'ların ortalarına gelindiğinde, bir taraftan Türk politikacılar tarafından Kürt sorunu dillendirilmeye başlanır bir taraftan da çok sert güvenlik eksenli baskılar uygulanmaya konulur. 1992 yılında cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in "Kürt realitesini tanıyoruz", 1999'da başbakan yardımcısı olan Mesut Yılmaz'ın "Avrupa birliğinin yolu Diyarbakır'dan geçer"⁴ açıklamaları ile Terörle Mücadele Kanun'u aracılığıyla ve OHAL uygulamalarıyla geniş güvenlik eksenli bir yaklaşımı bir arada var olmuştur.

1990'lardan itibaren Kürt siyasal hareketinin legal kurumlarının Kürt sorunun Avrupa kamuoyuna taşımasındaki başarısının da bunda önemli bir etken olduğu inkâr edilemez. Çok önemli bir değişim ise 1990'ların başlangıcından itibaren Kürt kurum ve kuruluşları demokrasi ve "ulusal sorun" talepleri üzerinde yoğunlaşmaya başlamalarıdır (Bozarslan, 2007: 1196). 1990'ların sonuna doğru, PKK'nin ve Öcalan'ın daha fazla politik mücadeleye ağırlık verilmesi gerektiğini dile getirmeleri ve bu yönde çeşitli adımlar atmaları Kürt siyasal hareketi açısından çok önemli bir aşama olmuştur. 1999'da Öcalan'ın yakalanması PKK için çok önemli bir eşik oluşturur. Abdullah Öcalan'ın çağrısı üzerine tek taraflı ateşkesi ilan eden ve sınır dışına çıkma kararı alan PKK, sivil alanda hem Türkiye içinde hem de Avrupa'da sanat, eğitim, örgütlenme alanlarına ağırlık verdi.

⁴ Fikret Bila, Demirel'in 'Kürt realitesi' ile Erdoğan'ın 'Kürt sorunu'
<http://www.milliyet.com.tr/2005/08/17/yazar/bila.html>

1984'te Silahlı mücadeleyi başlatan PKK, Ortadoğu'daki dört farklı devletin sınırları içerisinde yaşayan Kürtleri içerisine alan bağımsız ve sosyalist bir devlet oluşturma hedefini dillendiriyordu. Fakat özellikle 1999'da Abdullah Öcalan'ın yakalanmasında sonra PKK ve Kürt siyasal hareketi, Türkiye'de üniter devlet içinde demokratik cumhuriyetin eşit, kültürel ve kimlik haklarını sorunsuz kullanılması ve anayasa çerçevesinde bu hakların güvenceye alınmasını dillendirmeye başladı. Bu değişimin hem içeriden hem de uluslar arası konjonktür ile yakından ilgili olduğu söylenebilir. Bu değişimin önemli bir faktörü de AB'ye katılım sürecinin getirdiği olumlu hava olduğunu vurgulamak gerekir (Kutlay, 2010; Gunter, 2008; 71).

PKK'nin 1984'te başlattığı silahlı mücadelenin işlevinin günümüzde artık değişime uğradığı görülmektedir. Artık güvenlik araçları çoğu Kürt için bir alternatif mekân, devletin şiddetine karşı bir zırttır. Arendt'in "yurtsuz insan, insan değildir" sözü tam da bu durum için önemlidir(Aktr. Bora, 2006:66) Başlangıçta bir bilinç aracı olarak meşrulaştırılan şiddet, özellikle 1999'dan sonra yedek bir koruyucu güç olarak geri çekilmiş gözükmemektedir. Hem kapsam olarak hem de işlev olarak şiddet, Kürtler için yeni bir anlam kazanmaktadır. Şiddet sadece meşru müdafaa ile sınırlandırılıp, güvenliğin bir garantörü olarak siyasetin yedeğinde bekletilmektedir.

PKK'nin hem ilk ortaya çıktığı tarih itibariyle önüne koyduğu hedef ve talepleri konusunda hem de silahlı mücadele konusunda 1999'dan 2004'de kadar geri adım atması, devlet tarafından doğru bir şekilde değerlendirilmeyince yeniden çatışma sürecine girildi. Devlet ile PKK arasındaki çatışmanın başlamasını 2001'deki ikiz kuleler saldırısı sonrası ortaya çıkan yeni uluslararası güvenlikçi yaklaşımdan bağımsız okunamaz. Türkiye'nin PKK'yi yenmek temelinde yeniden bir saldırıya geçmesi, Amerika Birleşik Devletlerine Eylül 2001'deki terör saldırısının etkisi büyük oldu. Çünkü "terörle savaşıma" (war on terror) perspektifi Türkiye'nin Kürt karşıtı politikasında yeniden silaha karşı silah ve bunun beraberinde getirdiği yoğun çatışma için meşru bir zemin oluşturdu (Yıldız, 2005; 111). Fakat, yeniden çatışmanın başlamasının hem devlet açısından hem de PKK açısından ciddi anlamda farklı şekilde yansımaları olduğunu belirtmek gerekir. PKK, silahlı çatışmaya ara verdiği bu beş yıllık sürede, hem örgütlenme olarak hem de ideolojik olarak kendini yeniden tanımladığı bir dönem olarak geçirdi. Bunun dışında diğer önemli nokta ise, Kürtler arasında devletin Kürt sorununun çözmek istemediği ve PKK'nin bu yüzden yeniden çatışmaya başladığı algısının ciddi anlamda yayıldığını görmek mümkündür.

PKK ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasında çatışmanın yeniden başlaması, devlet açısından her ne kadar bir yenilik özelliği taşımasa da, 1990'lardaki gibi zorla yerinden etme, faili meçhuller ve kayıplar gibi uygulamalarını hayata geçirecek bir zeminin olmaması açısından farklı bir dönem olduğu söylenebilir. AKP ile beraber başlayan Avrupa birliği süreci ve uluslararası siyasete ve küresel ekonomiye entegre olması veya olma çabaları bu tür politikaların hayata geçirilmesine ciddi anlamda engel teşkil ediyordu. PKK ve Kürt siyasal hareketlerinin bileşenleri açısından ise yenilik silahlı çatışmanın yeniden başlamasından ziyade, kitle tabanının ulaştığı hacim ve yakaladığı hareketlikte saklıdır. Özellikle toplumsal eylemlerde kitlelerin gittikçe artması, PKK'lilerin cenazelerinin büyük kitleler eşliğinden defnedilmesi, Newrozun büyük katılımlarla gerçekleşmesi Kürt siyasal muhalefetinin ulaştığı hacmi ve hareket kabiliyetini göstermesi açısından önemli göstergelerdir. Bir diğer yenilik ise toplumsal eylemlere katılımın yaş ve cinsiyet açısından değişiklik göstermesidir. Yaş olarak hem çocuk hem de yaşlıların katılımı, cinsiyet bağlamında ise toplumsal eylemlerde kadınların daha fazla görünür olmasıdır. Bu yüzden de kadın ve çocuk göz altıları, tutuklanmaları, meydanlarda şiddete maruz kalmaları olayları önemli oranda yaygınlık kazandı.

3.1.Olağan Üstü Hal ve Zorunlu Göç

Bu bölümde Olağan Üstü Hal ve Sıkı Yönetim ile zorunlu göç, birbiriyle sıkı ilişkileri olduğu düşünüldüğünden bu iki konu beraber ele alınacaktır. Zorunlu göçe-zorla yerinden etme, Olağan Üstü Hal kanununa uygulamaları çerçevesinde uygulamaya konulmuştur. Bu yüzden de zorunlu göç ve bu göçün direkt muhatapları üzerindeki etkilerine geçmeden önce Olağan Üstü Hal kanuna bakmakta fayda vardır.

3.1.1. Olağanüstü Hal

Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesi, Kürtlerin yaşadığı bölgeler, 1978 yılından 1987 yılına kadar devam eden 9 yıllık sıkıyönetim ve 1987 yılından başlayıp 2002 yılına kadar devam eden Olağanüstü Hal ile yönetilmiştir. Bu, devletin Türkiye genelinde uyguladığı genel hukukun dışında yine hukuk aracılığıyla Agamben'nin Shcimidt'ten aldığı kavramla ifade edersek, "istisna hali" yaratılarak hukukun askıya alındığı uzun bir dönemdir. Agamben, hukukun yine hukuk aracılığıyla askıya alınmasını bir istisna hali olarak tanımladıktan sonra günümüz dünyasında bu istisnanın bir kural halini aldığını belirtir.(Agamben, 2001)

Agamben'e göre egemenlik esas itibariyle istisnadan oluşur ve hukukun hayata gönderme yaptığı ve hayatı tam da askıya almak suretiyle içine aldığı orijinal bir yapıdır (2001: 43). Egemenliğin istisna ile ilişkisi esas olarak yasaklama ilişkisine göndermede bulunur. Böylece egemenliğin muhatabı olan yasaklı kimse, gerçekte tam anlamıyla hukukun dışına atılan, hukukla ilişkisi kesilen birisi değil; hukuk tarafından terk edilen, yani hayatla hukukun, dışarı ile içeri arasındaki eşik noktasına bırakılan kişidir. İçeri ile dışarı arasında bir noktaya terk edilen kişi, her türlü tehditle her an yüzleşmek durumundadır. Egemen söz konusu kişiyi tam olarak ne dışarı ne de içeri bıraktığı için eşik noktada sürekli ikircikli bir durumda yaşatır. Bir yanıla iktidar kişi ve ya grubu içlerken bir yanıla da dışlar. Söz konusu kişi böylece ne “bizden”dir ne de “onlar”dan. Bu, tam da Bauman’ın modern zamanlara ait olarak tanımladığı “yabancı”na benzeyen bir figürdür (2006). Bauman’a göre yabancıların en önemli özelliği büyük oranda bilindik olmalarıdır. Zira bir kişiyi yabancı olarak kabul etmek için öncelikle onun hakkında birkaç şey bilmemiz gerekir. Modern devletin yabancıları benzeştirme pratiğini Bauman, bahçıvanlık mesleğinin bahçedeki ayırık otlarını temizleyerek, bahçenin düzene koyulması işine benzetir. Doğada kendiliğinden biten otları gören bir kişi, onun doğallığından etkilenir ve ona hayran kalırken, bu otlar bahçede bitince temizlenecek birer unsur olarak görülür. Toplumdaki yabancı da tıpkı bahçede biten ayırık otları gibi temizlenmeli ya da toplum düzenini bozan gelenek ve alışkanlıklarından uzaklaştırılmalıdır. Bunun için toplumsal olarak düzen bozucu “yabancı” unsurlar, ya yok edilir ya da rehabilite edilir. Bunun değişik yolları vardır. Bu yollardan birisi Agamben’in işaret ettiği gibi içeri alarak dışarıda bırakma; yani eşikte bekletme, bir diğeri de tamamen yok etme olabilir. Agamben’in vurguladığı “istisna hali” ve Bauman’ın vurguladığı “bahçede yeşeren yabancı otlar” durumu konumuz bağlamında en iyi OHAL uygulamalarıyla örneklendirilebilir.

2935 sayılı kanun, sistematığı içerisinde olağanüstü halin amacını, kapsamını ve ilan yöntemini belirledikten sonra, yetkili kurulları, oluşturulan bu kurulların yetkilerini, vatandaşların yükümlüklerini ve denetim usullerini belirlemiştir. Kanuna göre, Başbakanlık Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu, ihdas edilecek Bölge Valiliğinin teşkilat ve görevleri dışında görev yapacak Olağanüstü Hal Bölge Kurulu ile İl ve İlçelerde Olağanüstü Hal Bürolarının oluşturulması öngörülmüştür. Bu kurulların kullanabilecekleri yetkileri kanunda belirtilmiş bulunmaktadır⁵.

⁵ Olağanüstü Hal kanunu, kapsamı ve içeriği ile ilgili bilgiler 14 Temmuz 1987 Resmi Gazete’de yayımlanan Kanun Hükmünde Kararname (KHK)/285 sayılı karar, Av. Sezgin Tanrıkulu ve Serdar Yavuz’un 2005’te hazırladıkları raporlardan yararlanılmıştır.

2935 sayılı kanunun 9. maddesi, Őiddet hareketlerinin yaygınlaŐarak kamu dűzenini tehdit edecek boyutlara varması halinde ilan edilecek OlaĐanűstű Halde ilave ۆnlemlerin devreye girebileceĐini ۆngorműŐtűr. 2935 sayılı kanunun 9. maddesinin bendinde sayılanlarla birlikte temel hak ve ۆzgűrlűklerin her alanda sınırlanması anlamını taŐıyan ۆnlemlerin listesini Őu Őekilde sıralayabiliriz;

— Bۆlgenin belirli yerlerinde yerleŐimi yasaklamak, belirli yerleşim yerlerine girişi ve buralardan çıkışı sınırlamak, belli yerleşim yerlerini boŐaltmak veya başka yerlere nakletmek,

— Resmi ve ۆzel her derecedeki ۆĐretim ve eĐitim kurumlarında ۆĐrenime ara vermek ve ۆĐrenci yurtlarını sűreli veya sűresiz olarak kapatmak,

— Gazino, lokanta, birahane, meyhane, lokal, taverna, diskotek, bar, dansing, sinema, tiyatro ve benzeri eĐlence yerleri ile kulűp ve sair oyun salonlarını, otel, motel, kamping, tatil kۆyű ve benzeri konaklama tesislerini denetlemek ve bunların açılma ve kapanma zamanını tayin etmek, sınırlamak, gerektiĐinde kapatmak ve bu yerleri olaĐanűstű halin icaplarına gۆre kullanmak,

— Bۆlgede olaĐanűstű hal hizmetlerinin yűrűtűlmesi ile gۆrevli personelin yıllık izinlerini sınırlamak veya kaldırmak,

— Bۆlge sınırları içerisindeki tűm haberleŐme araç ve gereçlerinden yararlanmak ve gerektiĐinde bu amaçla geçici olarak bunlara el koymak,

— Tehlike arz eden binaları yıkmak; sağlığı tehdit ettiği tespit olunan taŐınır ve taşınmaz mallar ile sağlığa zararlı gıda maddelerini ve mahsullerini imha etmek,

— Belli gıda maddeleri ile hayvan ve hayvan yemi ve hayvan űrűnlerinin bۆlge dıŐına çıkarılmasını veya bۆlgeye sokulmalarını kontrol etmek, sınırlamak veya gerektiğinde yasaklamak,

— Gerekli gۆrűlen zaruri ihtiyaç maddelerinin daĐıtımını dűzenlemek,

— Halkın beslenmesi, ısınması, temizliği ve aydınlanması için gerekli gıda madde ve eŐyalarla her tűrlű yakıtın, sağlığın korunmasında, tedavide ve tıpta kullanılan ilaç, kimyevi madde, alet ve diğer Őeylerin, inŐaat, sanayi, ulaŐım ve tarımda kullanılan eŐya ve maddelerin, kamu için gerekli diğer mal, eŐya, araç, gereç ve her tűrlű maddelerin imali, satımı, dağıtımı, depolanması ve ticareti konularında gerekli tedbirleri almak, bu yerlere gerektiğinde el koymak, kontrol etmek ve bu malları satıŐtan kaçınan, saklayan, kaçıran, fazla fiyatla satan, imalatını durduran veya yavaŐlatanlar hakkında fiilin iŐleniŐ Őekli veya niteliği de nazara alınarak iŐyeri bulunduğu mahal için hayati ۆnem taŐımadıĐı takdirde iŐyerini kapatmak.

— Kara, deniz ve hava trafik dűzenine iliŐkin tedbirleri almak, ulaŐtırma araçlarının bۆlgeye giriŐ ve çıkıŐlarını kayıtlamak veya yasaklamak.

Daha sonra da Kanun Hükmünde Kararnamelerle ek ilaveler yapılarak Olağan Üstü Hal kapsamı detaylandırılmıştır.

— Olağanüstü Hal Bölge Valisi veya olağanüstü hal bölgesindeki il valisi, bölgedeki faaliyetleri yanlış aksettirmek veya gerçek dışı haber ve yayınlar yaparak bölgedeki kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına veya bölge halkının heyecanlanmasına neden olacak veya güvenlik kuvvetlerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmelerini engelleyecek şekilde yayınlanan her türlü basılmış eserin, (kitap, dergi, gazete, broşür, afiş, vb.) çoğaltılmasını ve dağıtılmasını yasaklar veya izne bağlar. Ayrıca bunlardan olağanüstü hal bölgesi dışında basılmış veya çoğaltılmış olanların bölgeye sokulmasını ve dağıtılmasını da yasaklar veya izne bağlar. Basılması ve neşri yasaklanan kitap, dergi, gazete, broşür, afiş ve benzeri matbuayı toplatmakla beraber bu gibi tedbirlerin yetersiz kalması halinde, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine veya görüşünü almak suretiyle İçişleri Bakanı; bu yayınların bölge içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın, yayınlarının durdurulması veya yayından kaldırılması için sahip ve/veya yayın sorumlularına yazılı ihtarda bulunur. Buna rağmen yayına ve dağıtıma devam edilmesi halinde, basılmalarını, çoğaltılmalarını, yayınlanmalarını veya dağıtılmalarını süreli veya süresiz yasaklayabilir, gerektiğinde bunları basan matbaaları on güne kadar, tekerrüründe ise bir aya kadar kapatabilir.

—Olağanüstü Hal Bölge Valisi; 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede sayılan ve olağanüstü hal ilan edilen illerde ve olağanüstü halin devamı süresince grev, lokavt yetkisinin kullanılması, irade beyanı, referandum gibi sendikal faaliyetleri durdurabilir veya izne bağlar; tahrip, yağma, işgal, fiili durum, boykot, iş yavaşlatılması, çalışma özgürlüğünün kısıtlanması ve işyerlerinin kapatılması gibi hareketleri yasaklar, önler veya gerekli göreceği başkaca önleyici tedbirleri de alabilir.

—Gecikmesinde sakınca görülen hallerde zabitanın talebi üzerine veya gerek gördüğünde, yollarda, meskûn mahallerde genel aramalar, özel ve tüzel kişilere ait ev, işyeri ve eklentileri ile umuma açık olmayan mahallerde aramalar yaptırabilir.

Olağan Üstü Hal kanunun ve daha sonra çıkarılan yönetmeliklere bakıldığında çok kolay göze çarpan nokta, metnin yasaklar üzerine kurulmasıdır. Tüm il ve ilçelerde hayatın her alanını kuşatan ve denetim altına almayı amaçlayan bir sıkıyönetim anlayışı olduğu çok net görülebilir. Un, yağ, şeker, makarna, pirinç, giysi, ayakkabı gibi insanların en temel yaşamsal ihtiyaçlarını bile düzenleme, kontrol ve kısıtlama konusu yapıldığı ve bunun askeriye'nin iznine tabii olmasının, Kürtler üzerinde önemli bir iz bırakmış olması

kaçınılmazdır. Pratikteki bu uygulamalar, Kürtlerde karşı savunmayı geliştirmesi ve Kürtlerin PKK'yi kurtarıcı göç olarak görmesini kolaylaştırması açısından önemlidir. Karşı savunma da genelde reddedilen, baskıya maruz bırakılan, asimile edilmeye çalışılan, Kürtlüğü imleyen her türlü sembolü insanların kimliklerinin birer parçası haline getirmesi ve bunları sahiplenmesi yoluyla yapılmıştır. Herkesin hayatının her noktasına değen bu uygulamaların, OHAL kanununda tüm Kürtlerin potansiyel suçlu olarak görülmesinin, uygulamalarda herkesin potansiyel suçlu olmanın ötesinde suçlu olarak muamele görmesinin genel olarak Kürtlerde önemli kırılmalara sebebiyet verdiğini ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Köylerinde gördükleri baskı, işkence, ajanlaştırma ve zorla yerinden etme sonucu gidilen yerlerde karşılaştıkları zorluklar ikinci önemli kırılma noktasını oluşturur. Zorunlu göçe maruz kalan Kürtler, gittikleri yerlerde öyle veya böyle siyasal Kürt hareketinin birer parçası haline gelmişlerdir. Her ailenin kendisine has bir göç 'anlatısı'nın oluşması ve bu 'anlatıyı' hem kendi gibi göçe zorlananlarla paylaşması hem de göçü göremeyecek kadar küçük olan kendi aile fertlerine aktarması kolektif bir kimliğin oluşmasında önemli bir etki taşır. Bu nedenle de genel olarak göç ve özel olarak ise zorunlu göçü ele almak, toplumsal olaylarda daha fazla görünür hale gelen Kürt çocuklarının politikleşmelerini ve kimliklerini oluşturan bileşenleri ortaya çıkarmak açısından önemlidir.

OHAL uygulamalarıyla doğrudan bağlantılı ve bütün Kürt toplumunun hafızasında derin izler bırakan önemli bir dönemeç ise Zorunlu göç ve sonrasında ortaya çıkan sosyo-ekonomik ve sosyo-politik sonuçlardır. TMK mağduru Kürt çocuklarının 1990 sonrası zorunlu göç sonucu yerlerini terk eden ailelerin yerleştikleri kentlerde dünyaya gelmeleri zorunlu göç sürecini ve etkilerini ele almak kaçınılmazdır. Bu nedenle zorunlu göç/zorla yerinden edilme hem Kürt sorunu hem de TMK mağduru çocuklar sorununun anlaşılması açısından bu çalışmada önemli bir yer tutmaktadır.

3.1.2. Zorla Yerinden Edilme/ Zorunlu Göç

Çok çeşitli, çok nedenli ve çok sonuçlu olan göç hareketleri insanlık tarihi kadar eski olan kalıcı yer (coğrafi) değişiklikleridir. Göçler göç etme nedenlerine göre zorunlu ve gönüllü göç, göç edenlerin özelliklerine göre emek ve beyin göçü, son olarak da göç hareketinin yurt içi ve yurt dışına yönelik olmasına yönelik olarak dış göç ve iç göç olarak kategorileştirilebilir. Tüm bu göç hareketlerinin nedenleri, sonuçları ve etkileri farklı

olabilmekte; hatta iç içe geçebilmektedir. Yaşadığımız çeyrek yüzyılda; savaş, siyasi istikrarsızlık, ekolojik felaketler, ekonomik yıkımlar veya etnik, dini ve kabileler arası çatışmalar sebebiyle, insanların yerlerini terk etmek zorunda kalmaları (Thomas, 2003; 25) en önemli konular arasında yer almaktadır. Genellikle yerleşme amacıyla bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme eylemi olan göç, tarih boyunca tüm toplumlarda görülen, dünden bugüne tüm toplumları etkileyen çok boyutlu bir olgu olmuştur. Bu anlamda, göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketi olarak tanımlanmaktadır (Özer, 2004: 11). Toplumsal, ekonomik ve siyasi değişim süreçlerinin hem bir sonucu hem de bir nedeni olan göç olgusu; toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapıyı etkileyen en önemli sorunlardan biridir (Serdar, 2006: 34)

Kimi araştırmacılar göç olgusunu göçün şekline göre (Petersen, 1996), süresine göre (Özcan, 1998), göçün gerçekleşme biçimine göre sınıflandırmaktadırlar (Gündüz, Yetim, 1996). Tanımlamaların bazılarında ise göçün yönüne göre (Akkayan, 1979) bir sınıflamaya gidilirken, diğer tanımlarda göçmenin göç istekliliğine göre (Erder, 1996) bir sınıflama yapmayı gerekli görmüşlerdir. Göçün sosyal boyutunu dikkate alan Eisenstadt (1975:1) ve Jackson (1986: 2) da göçün coğrafi olarak yer değiştirmenin ötesinde göçün bir toplumdan başka bir topluma yapıldığına işaret etmektedirler (Aktrn: Yalçın, 2004: 11). Bu tanım sadece ülkeler arası göçü değil, ülke içindeki yerleşim yerleri arasındaki ekonomik, siyasal ve kültürel farklılıkların göç eden bireyler üzerinde yarattığı olumlu-olumsuz etkileri de anlatmaktadır.

Göç, toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal bir olgu olduğu kadar aynı zamanda bireysel bir süreçtir de. Göç edenlerin neden göç ettikleri, nereye gittikleri, gittikleri yerlerde ne kadar kalacakları, giderken hissettikleri ve geride bıraktıklarıyla, gittikleri yer ve orada yaşayacakları, bu yerlere uyum süreçleri, hem tüm toplumsal tarih için hem de o bireyler için oldukça önemlidir. Göç süreci analizinde sürecin toplumsal ve bireysel yanlarını süreç analizine dâhil etmek için bireysel çözümlemelerde de bulunmak oldukça önemlidir (İçduygu ve Ünal, 1998: 42).

Çok boyutlu özelliği göçün türlerini de çeşitlendirmektedir. Çalışmanın mahiyeti açısından burada göç karar sürecini belirleyen, irade esasına dayalı gönüllü göç türü dışarıda bırakılmıştır. Daha çok irade esasına dayanmayan, tamamen zor ve baskıya bağlı göç ettirilme ve zorla göç ettirilmenin hem aileler hem de çocuklar üzerinde bıraktığı olumlu-olumsuz

etkiler ele alınacaktır. Göç bu çalışmanın tamamının temelini oluşturmadığı için, zorla göç ettirilmenin siyasal, toplumsal ve ekonomik boyutu her yönüyle açığa çıkarılamayacağı peşinen belirtilmelidir. Bu iki benzer olmayan göç türünün, başlangıcı, süreci, neden ve sonuçları da farklılaşmaktadır. Gönüllü olarak göç edenler, taşınma kararını iradi olarak vermiş, kendi istekleri doğrultusunda çoğu zaman ekonomik nedenler gerekçe gösterilerek, göç edecek yeri ve sonrasını da az-çok netleştirerek yeni yaşam alanlarında kendilerine yer bulurlar. Zorunlu olarak yapılan iç göçler taşıdıkları önem nedeniyle son yıllarda yoğun olarak tartışılmaya başlanmıştır. Bu kavramı “ülke içinde yerinden edilme” olarak da adlandırmak mümkündür. Tanımlamada en kabul gören ölçüt Birleşmiş Milletler (BM)’in yol gösterici ilkeleridir. Bu ilkelere göre ülke içinde yerinden edilmiş kişiler:

‘Zorla ya da mecbur kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların etkilerinden, genel olarak şiddet içeren durumlardan, insan hakları ihlallerinden veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerden korunmak için, uluslararası kabul görmüş devlet sınırlarını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişi veya bu tip kişilerden oluşan gruplar’ olarak tanımlar (BM, 1998).

Zorunlu olarak göç edenler, taşınma kararını istek ve irade dışı kabullenmiş/kabullenmek zorunda kalmışlardır. Aynı zamanda zorunlu göç ettirilme sonucunda göç edenler, göç süreci ve göç edecek yeri ve sonrasını da önceden netleştiremeden her açıdan hazırlıksız bir şekilde yeni yaşam alanlarına doğru, yaşanacak sorunlardan bihaber, ekonomik, sosyo-kültürel, ruhsal ve psikolojik açıdan zayıf, yabancı olarak hissedecekleri yeni bir yaşam alanında kendilerini bulurlar. Bu şekilde yola çıkan hazırlıksız birey ve topluluğun, göç sürecinde ve göç sonucunda yaşanan olumsuzluklardan aldıkları darbelerle bir türlü toparlanamayan ve zorunlu olarak bulundukları yaşam alanlarında tanımlanamayan kimlikleriyle, dışlanmanın, baskılanmanın, enformel sektörün ya da işsizliğin pençesinden kendilerini kurtaramadıkları görülmektedir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden gerçekleşen zorunlu göç; gerek bireylerin, gerekse bir bütün toplum hayatını etkileyen, yoksulluk faktörü başta olmak üzere işsizlik, konut, yalnızlık, yabancılaşma, dışlanma gibi toplumsal sorunları üretmesi ve göç edenlerin göç ettikleri kentlerde politikleşmesi gibi etkileri olduğu ileri sürülebilir. Her iki önemli nokta da birbirini etkileyen birbirini yeniden üreten durumlar olarak ele alınacaktır. Bu nedenle de her iki önemli sonucun birbiriyle ilişkisini ortaya koymak gerekmektedir. Birinci önemli sonuca bakıldığında, göçün ani ve kitlesel olması nedeni ile göç alan kentler göç edenleri

özümseyememiş birçok kent hızlı bir köyleşme ve gettolaşma süreci yaşamış, yetersiz olan kentsel altyapı ve üst yapıları tümüyle tıkanmıştır (Baydar, 1999; 339). Zorunlu göç, köyün zenginini kentin yoksuluna dönüştürmüştür. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, TESEV gibi akademik ve yarı akademik kurumların yaptığı araştırmaların yanında Göç-Der, İnsan Hakları Derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı gibi sivil toplum kuruluşların yaptığı araştırma ve raporlar bu duruma işaret etmektedirler. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün yaptığı araştırmaya göre, zorla göç ettirilen nüfusun yüzde 96'sı evlerini, yüzde 93'ü ekilebilir topraklarını yüzde 97'si bağ/bahçesini, yüzde 96'sı tarım araçlarını, yüzde 83'ü ise büyükbaş ve/ya küçükbaş hayvanlarını geride bırakmak zorunda kalmışlardır

Zorunlu göç ile birlikte; köylerini çok kısa bir süre içinde terk etmek zorunda kalan aileler, kente maddi ve manevi yönden hazırlanmadan, gerekli ekonomik birikimi yapmaya ve ilişkiler kurmaya fırsat bulmadan göç etmek zorunda kalmışlardır (Bediz, 2003; 97, Göç-Der 2001). Hızlı ve zorunlu göç, kentteki kurulu dengeleri altüst ettiği gibi, bireysel ve toplumsal alana dönük içsel/dışsal şiddetin dozajının olabildiğine artmış olmasına da kaynaklık etmektedir (Ertuna, 2002,234). Yoksulluğa bağlı "içsel" şiddetin yanı sıra ortaya çıkan duygusal sembolik şiddete Erdoğan, şu sözlerle dikkat çekmektedir.

"...yoksulluğu kritik kılan şey, yalnızca giderek artan ve derinleşen toplumsal eşitsizlik ve maddi sefalet değil, aynı zamanda bunların üzerinde yarattığı duygusal-sembolik şiddettir. Yani yoksul mağdurlar, yalnızca açlık, hastalık, soğuktan donma vb. tehlikelere karşı karşıya değildirlere; aynı zamanda onurlarına, öz saygılarına ve öz güvenlerine yönelen bir tehditle, sembolik şiddetle karşı karşıyadırlar"(Erdoğan, 2002: 45).

Türkiye'de zorunlu göç ile ilgili ilk çalışmalar insan hakları örgütleri tarafından yapılmıştır. Bu kuruluşlar arasında İnsan Hakları Derneği (İHD), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği(MAZLUMDER) bulunmaktadır. İnsan Hakları Derneği (İHD) tarafından hazırlanan raporda, köy boşaltmalarında belli bir etnik kökenin (Kürtleri) hedef alındığı, Kürtlerin yerleşim yerlerinin insansızlaştırılması politikasının uygulandığı ve bu politikanın PKK'nin lojistik destekten yoksun bırakılmaya yönelik olduğu ve sivil halkı yaşanan çatışma sürecinde potansiyel taraf olarak görme anlayışından kaynaklandığı belirtilmiştir (İHD, 1996). Türkiye İnsan Hakları Vakfının ise 1995 yıllı İnsan hakları Raporu'nda Güneydoğu'da koruculuğu kabul etmeyen köylerin baskıya maruz kaldığı, boşaltıldığı ve kimi zaman da yakıldığı ifade edilmektedir (TİHV, Yıllık İnsan Hakları Raporu 1995). İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği (MAZLUMDER) ise, hazırladığı raporda, Güneydoğu'da 1992-94 yılları arasında

yoğun köy boşaltma sürecinin yaşandığını, bu esnada birçok köyün yakıldığını ve bazı bölgelerde ise topluca köy boşaltmalarının meydana geldiğini vurgulamıştır(MAZLUMDER, 1994).

OHAL bölgesi olan altı şehir (Diyarbakır, Hakkâri, Şırnak, Siirt, Tunceli ve Van) ve bu şehirlere beş yakın (Batman, Bitlis, Muş, Mardin ve Bingöl) şehirlerinde yapılan araştırmalar; 820 köy, 2,345 mezra boşaltılmış ve 378,335 insan zorla göç ettirildiğini ortaya koymuştur. Fakat birçok insan hakları kuruluşları zorla göç ettirilen insan sayısının tahmini olarak 2–4 milyon olduğunu yaptığı çalışmalarda ortaya koymuşlardır (Human Rights Watch Report, 1995 ve Göç-Der, 2001)

Türkiye de yapılan göç araştırmaları –zorunlu göç dâhil- daha çok, yoksulluk, kentte tutunma stratejileri, cemaatleşme, hemşerilik veya suç etrafında ele alınmaktadır. Burada ihmal edilen nokta ise tamamıyla politik bir süreç olan zorla göç ettirilmenin, kültürün ve kimliğin yeniden yorumlanmasında ve kurulmasında veya güç edenler aracılığıyla yeni politik kimliklerin inşa edilmesindeki rolüdür. Çünkü zorunlu göç, Kürtlerin varlığını, etnik ve siyasi kimliğin sürekli inkâr eden, Kürt dili ve kültürü üzerindeki yasakları sürdüren, şiddeti ve asimilasyonu bir strateji olarak benimseyen devletin bakış açısından kaynaklanan siyasal bir sorundur. Bu yüzden de sonuçları ve çözümü de siyasaldır. Genel olarak göç ve özel olarak zorunlu göç çalışmaları aynı zamanda zorla yerinden edilenlerin gerek geldikleri yerler, cinsiyetleri, yaşları ve ekonomik durumları arasındaki farklılıkları gerekse yeni yerleştikleri yerlerin nüfusu, siyasal ve kültürel geçmişi arasındaki önemli farklılıkları göz ardı etmektedirler. Örneğin, Diyarbakır veya Van’ın bir köyünden yine Diyarbakır veya Van’a zorla göçe zorlanan nüfus ile yine bu şehirlerden İstanbul, İzmir, Adana, Mersin gibi batı illerine göçe zorlanan nüfus bu süreçten etkilenme bakımından nasıl farklılaşmaktadır ve benzeşmektedir? Bu soru önemlidir. Göçe zorlanan kişilerin, kendi il sınırları içerisinde farklı bir yerleşim yerine göç ettiklerinde, özellikle kadın ve çocuklar açısından, o şehrin hâkim dil, kültür ve siyasi eğilimlerine aşina ve ya yakın olduklarından, göç sürecini ve olumsuz sonuçlarını deneyimleme biçimi batı illerine gidenlerden farklıdır. Yaşadıkları il sınırlarının içerisinde farklı bir yere göç eden insanlar kentte yaşayan insanlarla dil ve kültür bakımından ortaklıkları kentte tutunma ve yeni bir yaşam inşa etmede kolaylık sağlamaktadır. Batı illerinden herhangi bir yere göç edenler ise gidilen kentin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerine yabancı olmaları dışlanma, iş ve ev bulamama, linç gibi şiddet türleriyle karşılaşmalarına neden olabilmektedir. Bu nedenle kentte tutunma ve yaşamlarını yeniden kurmada çok zorlanmaktadır. Bu yüzden de zorunlu göç sürecini daha çok hasarla yaşamaktadırlar. Bu nedenle zorla yerinden edilenlerin yaşam koşulları, sorunları ve göç

ettikleri şehir hayatında nasıl ayakta kalacağı üzerinden yapılan analizler, zorla yerinden edilenlerin maruz kaldıkları spesifik şiddet türleri, ihlaller ve “göç etmelerine” yol açan ana problemler görünmez hale gelebilmektedir. Tüm bu kategori ve değişkenleri hesaba katarak zorla yerinden edilenlere yönelik yapılacak bir çalışma, sadece göç sonrası ortaya çıkan sorunları değil, zorla yerinden etmenin arkasındaki politik motivasyonu ve bu motivasyonun zorla yerinden edilenler üzerindeki etkileri de görme imkânı verecektir. Diğer önemli bir nokta da özellikle zorla yerinden edilmelerin yaşandığı dönem ile binlerce faili meçhul cinayetlerin işlendiği, 1990’larla başlayan büyük kitlesel katılımların gerçekleştiği newrozların yapıldığı ve yine newrozlarda polis ya da askerin açtığı silahlarla insanların öldürüldüğü bir dönemin eş zaman olarak gerçekleşmesidir.

Türkiye’deki zorla göç ettirilmenin ortaya çıkardığı sorunların geniş çaplı olmasında ve diğer göç türlerinden ayıran önemli bir özelliği de etnik ve kültürel olarak sadece belli bir gurubu, Kürtleri, hedef almasıdır. Sadece Kürtleri hedef alması ve zorla yerinden edilenlerin, göç edilen yeni yaşam alanlarında yoksulluğun dışında baskı ve şiddete maruz kalmaya devam etmesi göçe yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu yeni boyut, zorla yerinden edilmenin beraberinde getirdiği birçok farklı toplumsal sorunun yanında, yeni siyasallıkların ve politik öznelerin kurulmasına olan etkisidir. 1990’lar boyunca köylerin yerle bir edilmeleri, boşaltılmaları, köylülerin işkenceden geçirilmeleri, öldürülmeleri hız kesmeden Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde yayıldı. 1990’larda zorla yerinden etmenin bir sonucu olarak batı kentlerinde özellikle de İstanbul’da ciddi bir nüfus haline gelen Kürtler, Kürt siyasal hareketinin önemli bir parçası haline gelmelerini beraberinde getirdi. Yerinden etme politikası Kürt kimliğinin ve milliyetçiliğinin Türkiye’nin batı illerine yayılmasını sağladı (Oran, 2002: 878). Zorunlu göç süreci ve sonrasında göç edenlerin yaşadıklarının Kürt kimliğinin yayılmasını yaptığı etki iki nedenle açıklanabilir. Birincisi, köy boşaltmaları ile birlikte insanlar, Kürt kimliğiyle çok hızlı ve politik bir bağlamla tanıştılar. PKK ve Kürt Siyasal hareketinin öncülüğünde mobilize ve siyasallaşmaya hazır bu kitlelerle kurdukları ilişki Kürtlerin politikleşmesini hızlandırdı. İkincisi ise zorunlu göç sonucu mülksüzleşen, bütün gelir ve üretim kaynaklarını kaybeden ve yerleştikleri kentlerde mahkum oldukları yoksulluk, ötekileşme, yine çeşitli boyutlarda maruz kaldıkları şiddettir. Bu iki noktaya bakıldığında siyasallaşma ve politik öznelliklerin ortaya nasıl çıktığı daha rahat görülebilir. Bu nedenle TMK mağduru çocuklara bu iki konunun nasıl etkide bulunduğu bakmak gerekmektedir.

Zorla yerinden etme süreci ve sonrasında göçe zorlanan insanların yaşadıkları, bu insanların kimliklerini yeniden kurmalarına, siyasallaşmalarına ve politik birer özne olarak

görünür olmalarına ciddi etkileri olduğu söylenebilir. Kadın-erkek, yaşlı-çocuk büyük bir kesiminin göç süreci ve göç edilen yerlerdeki deneyimlerinin, yeni politik aktörlerin ve yeni öznelliklerin kurulmasına etkisini görmek, toplumsal olaylarda görünür olmaya başlayan Kürt çocuklarının eylemlerini anlamak açısından önemli ipuçları verecektir. Bu nedenle zorunlu göç sonrası yerleşilen kentlerde insanların baş etmek zorunda oldukları yoksulluk, kentte tutunma, şiddet, Agamben'nin ifadesiyle “eşikte olma hali” ve polikleşme bu çalışma bağlamında çok önemli bir yere sahiptir. Bir sonraki bölümde bunlar ışığında tartışmalar yürütülecektir.

4. BÖLÜM

4. KENT-YOKSULLUK-ŞİDDET VE YENİ KİMLİKLER

Zorunlu göç sonucu kentlere akın etmesiyle birlikte, bu nüfusun kentte karşılaştığı sorunlar veya neden olduğu gerilimler sonucu 1990'lardan itibaren yoksulluk, gecekondulaşma ve suç gibi birçok toplumsal sorun sosyal bilimlerinde artan bir şekilde çalışılmaya başlandı. Özellikle Türkiye'nin İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropol illeri başta olmak üzere Mersin, Diyarbakır, Van, Şanlıurfa, Batman gibi diğer illere, zorunlu göç sonucu gelen insanlar giderek daha çok incelenmeye başlandı. Büyük kentlerde görünür olmaya başlayan 1990'larla beraber zorunlu göç sonucu gelen insanlar etnik, kültürel, dilsel gibi birçok anlamda daha önceki göç dalgasıyla gelen nüfustan farklılık arz ediyordu. Özellikle batı metropollerindeki zorunlu göç dalgası sonucu gelen nüfusun ele alındığı bu çalışmalar daha çok gecekondulaşma, yoksulluk, suç, altyapısal sorunlar ve görüntü kirliliği de denilecek bağlamlarda çalışma konusu edildi. Bu boyutlarıyla göçün çalışılması eksik olmasına rağmen, zorunlu göç sonucu büyüyen tüm kentlerdeki ortak sorunlara değinmesi açısından önemli bilgi, bulgu ve değerlendirmeyi içermektedirler. Bu ortaklığın en önemli ayağını şüphesiz ki yoksulluk oluşturmaktadır.

Zorunlu göç sonucu yoksulluk sosyal bilimleri alanında yeniden tartışılmakta, tanımlanmakta ve kavramsallaştırılmaktadır. Yoksulluğun sadece gelirle değil, aynı zamanda güvenlik, hastalık, işsizlik, gıda ve su ile de ilgili olduğunu belirtmek gerekmektedir (Mittelman, 2009;112). Birleşmiş milletler yoksulluğu şöyle tanımlamaktadır: “ Yeterli bir yaşam standardına ulaşma ve diğer sivil, kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal haklardan yararlanma açısından gerekli kaynaklardan, yapabilirliklerden, güvenlikten ve güçten sürekli

ya da kronik olarak yoksun oluşla belirlenen bir insanlık durumu” (BM, 2001). Bu yaklaşım ve tanımın bugünün dünyasında yoksulluğu açıklamaktan uzak olduğu söylenebilir. Tek tanım üzerinden uzlaşma olmamasına rağmen, birçok farklı yoksulluk biçimlerinin tanımlanması yoksulluğu anlamada yardımcı olmaktadır. Mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk, açlık sınırı üzerinde en fazla değerlendirme yapılan kavramların başında gelmektedir. Bunlardan mutlak yoksulluk, bir kişinin ya da hane halkının yaşamını sürdürmesi için gerekli asgari temel ihtiyaçların belirlenmesinin ardından, bu temel ihtiyaçları karşılamak için gerekli gelir düzeyinin altında aynı ve nakdi gelire sahip olamama durumudur (İnsel, 2001: 64). Mutlak yoksulluk, hayatta kalabilme ölçütüne göre belirlenir. Bunun için de günlük kalori ihtiyacı ve gelirin gıdaya ayrılabilir bölümü esas alınır (Ersoy ve Şengül, 2002: 49). Yoksulluğu kalori, yiyecek, barınma gibi sınırlandırarak tanımlamak yoksulluğu anlamada yol gösterici olsa da bu tanımın yoksulluğu açıklamak için yeterli olduğu söylenemez. Manuel Castells, belirli bir toplumda bir insanın minimum standartlarda yaşamını sürdürebilecek kaynaklara sahip olamamasını “yoksulluk”, çok geniş bir sosyo-ekonomik yoksunluğun içinde yaşayıp ayrımcılıklara ve dışlanmaya maruz kalmayı, gelir ve servet dağılımında en dipte bulunmayı ise aşırı yoksulluk olarak tanımlamaktadır (Aktr. Gül ve Sallan Gül, 2008: 63). Temel insani ihtiyaçların karşılanamadığı bu sınır, aynı zamanda açlık sınırını da belirler (Seyyar, 2003: 41). Yoksulluğun tanımlanmasında sadece gıda kaynaklarına ulaşmadaki olanaksızlıklar değil, aynı zamanda temiz içme suyuna erişememe, düzenli bir işten yoksun olma ya da işsizlik, sosyal güvenlik sistemlerinden yararlanamama, sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşamama gibi çok sayıda faktörün de göz önünde tutulması gerekmektedir (Açıkalın, 2003: 370). Bu nedenle, UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)’nin de raporlarında temel aldığı, bireyin yaşayabilmesi için gerekli asgari gelirin dışında, bireyin toplumsal hayata işlev sahibi bir insan olarak katılabilmesi için gerekli temel unsurlardan mahrum kalmayı ifade eden insani yoksulluk kavramı ileri sürülmüştür (Aktr. Oruç, 2001: 80).

Yoksulluk konusunda sık kullanılan kavramlardan biri de görelî yoksulluktur. Bu kavram, temel ihtiyaçlarını kısmen karşılamakla birlikte, eğitim, sağlık, altyapı, sosyo-kültürel katılım ve mesken kalitesi bakımından yeterli bir durumda olmayan ve toplumsal yaşamda vazgeçilmesi imkânsız bazı araçlardan yoksun insan ya da grupları ifade etmek için kullanılmaktadır (Seyyar: 2003: 42). Yoksulluk, yoksunluğu içerir, haklara ulaşabilme ve ulaşmayı talep edebilme eksikliğini ifade eder (İnsel, 2001: 70). Yoksulluk daha çok istenilen nitelikte ya da düzeyde olmamayı, yoksunluk ise, istenilen niteliğin ya da düzeyin olmamasını tanımlar (Bilsel ve diğ., 2002: 194). Burada bahsedilen ihtiyaçların karşılanması şüphesiz

belli bir gelir oranına işaret etmektedir. Bu tür durumlarda devreye giren en önemli mekanizma ötekileştirmedir. Çünkü formel yaşamın dışında var olmaya çalışan yoksullar, bir çok farklı mekanizmalar tarafından dışlanmakta ve ötekileştirilmektedirler. İki farklı boyutta ötekileşmeye dikkat çekmek gerekmektedir. Birincisi kentte geliştirdikleri tutunma stratejilerin egemen kesimi rahatsız etmesidir. Ötekileştirmenin ikinci kısmı ise zorunlu göç sonucu gelenlerin Kürt olmalarından kaynaklı sahip oldukları farklı etnik, dil ve kültürden kaynaklı karşılaştıkları olumsuz muameledir.

Kaynakların dağıtılmasında sosyal devlet himayesinin dışında kalan, dışlanan yoksullar, kendilerini ayakta tutacak birtakım stratejiler geliştirmek, dayanışma ve direnme mekanizmaları oluşturmak zorunda kalmaktadırlar (Kalaycıoğlu, 2002: 68). Özellikle bu dışlanma batı illerinde sadece devlet kanalıyla olmamakta, işveren, komşu, iş ve okul arkadaşı, hatta sokakta beraber yürüdükleri insanlar tarafından da olabilmektedir. Özellikle bu nokta da ortaya çıkan dışlamanın sınıfsal bir yanı olsa da bu boyutunu aşan, daha politik olarak Kürt olmanın da dışlanmak için yeterli olduğu bir durum söz konusudur. Zorla yerinden edilenlerin karşılaştıkları sorunların nedeninin Kürt olmalarından kaynaklandığı bilgi ve algısı, bu insanların dayanışma ve direnme mekanizmalarını, Kürt siyasal hareketinin bileşenleriyle ilişkilerini sıklaştırma ve politize olma şeklinde oluşturmalarını sağlamaktadır. Kürt olmalarından kaynaklı ortaya çıkan ötekileştirme, dışlanma hatta linçe varan olaylar, bu tür ayrımcı olaylarla karşılaşanlar tarafından aktarılabilmektedirler. Eğer bu dışlanma bireysel olmaktan çıkıp linç olaylarında olduğu gibi daha geniş bir grubu hedef aldığı ya da ağır fiziki bir saldırıya dönüştüğünde hem Kürt medyası hem de Türkiye'deki ana akım medya tarafından- anlatım dilleri farklı olsa da- dile getirilmektedir. Bu yüzden de Kürtlerin genelinde, yaşanan ötekileştirme pratiklerinin yaşayanlar aracılığıyla da olsa anlatıma sokulması, bireysel olarak bu tür ötekileştirme pratikleriyle karşılaşmayanların üzerinde de etkileri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Diyarbakır ve Van'da çocuklarla yapılan görüşmelerde de çocuklar hem kendi deneyimleri hem de bu anlatıların kendileri üzerinde etkili olduğu, aynı zaman da bu tür tehditlerin Kürtlüklerinden kaynaklı olduğu, bu yüzden de hem devlet hem de sıradan "Türkler" tarafından çeşitli şiddet türlerine maruz kaldıklarını dile getirdikleri görülmüştür. Bunun ötesinde yoksulluğa mahkum olmalarının, nedenin ise zorla köylerinden koparılmalari olduğunun bilincinde oldukları görülmüştür. Bunun önemi Van'da yapılan görüşmede rahatlıkla görülebilir.

—Ben Van'da doğdum. Ama anlama yaşına geldiğimde Şırnaklı olduğumuzu öğrendim. Şimdi niçin geldiğimizi de öğrendim.

—nasıl öğrendin?

—Ya babam pek anlatmaz ama annem ara sıra durumumuz çok kötü olduğunda anlatır. Ya bazen eve ekmek getirmek bile dert oluyordu. İşte biz köydeyken bizim durumumuz çok iyiydi falan işte. Bahçemiz, hayvanımız, sütümüz, yağımız, evimiz her şeyimiz vardı. Diyor kimseye muhtaç olmuyorduk. Ee ne oldu geldik? İşte amcam gerilla olunca işte sürekli polis üzerimize gelmiş. Babam sürekli göz altı, işkence, sürekli eve baskın. Zaten demişler babama onun yerine seni öldüreceğiz diye. Sonra da evi yaktilar işte bizimkiler de gelmiş. Ondan sonra her şeyimizi kaybetmişiz. Tabii burada da peşimizi bırakmadılar yine sürekli gözaltı falan. Antalya'ya çalışmaya gittik abimle orada da bu sefer çarşıya çıkınca esnafı halkı sana düşman gibi bakıyor. Polis renginden dolayı sürekli kimlik kontrolü yapıyor. Bir ara artık bıkmıştık izin gönümüzde çarşıya çıkmıyorduk(Süphan, 17, Van)

—Babamla İstanbul'a çalışmaya gittik işte. İnşaatla çalışcaz. Acayip kötü bakıyorlar orada. Çarşıda yürürken sürekli renginden dolayı polis bizi durduruyor. Kimlik alıyor acelen varsa da bırakmıyor. Çok kötü davranıyor?

Çatışma çıkıyor asker ölüyor. Adamlar bizim duyacağımız şekilde başlıyor küfredmeye.

—Kime küfrediyor?

—Tüm kürtlere.

—Bu durumlarda bir şey yapıyor muydun?

—Yok ne yapacan. Valla ben çok sinirleniyordum ama babam diyordu. Sus oğlum burası onların çöplüğü.

—Peki sence o insanlar niye öyle davranıyorlardı?

-Yav niye olacak. Biz de Kürdüz ya ondan. İşte o zaman anlıyorsun ki bunlar seni düşman gibi görüyorlar. Ama asıl düşman biliyorsun ki TC ve bu faşistlerdir.

Şimdi devlet Kürt olduğumuz için her şeyimizi aldı şimdi de gel bize kölelik yap diyor. Ee el mahkum yapıyoruz. Annem diyordu biz köydeyken bizimkiler hiç başkasının işini yapmamış biz buraya gelene kadar yani.(Serhed, 16, Van)

Çalışmak için İstanbul'a veya Antalya'ya çalışmaya gidildiğinde ötekileştirmenin de ötesine geçen bir tür şiddete dönüşen bir dışlamaya maruz kaldıklarını, bütün Kürtlerin orada bu hakaretten nasibini alabildiğini direkt kendisi deneyimliyor. Ama diğer yandan zaten İstanbul'a veya Antalya'ya gelmesinin nedeninin de yine devletin Kürt olduklarından ve Kürtlüklerine sahip çıktıklarından dolayı yoksulluğa mahkum ettiğini bilgi ve algısını

taşımaktadır. Bu dışlanma ve ötekileştirmeye verecek en iyi cevabın “Kürtlüklerine daha fazla sahip olmak”tır diyerek aslında politikleşmenin ne tür refleksler üzerinden ortaya çıktığını ortaya koymaktadır. Batı illerinde ortaya çıkan polis ve “sivil halk” tarafından uğradığı taciz ve saldırı Kürt şehirlerinde ise sadece polis ve asker tarafından ortaya çıkmaktadır.

Hayatlarında hiç yapmadıkları işlerde çalışmak ve hiç yaşamadıkları şartlarda hayatları sürdürmek konusundaki geliştirdikleri çaba yeni stratejinin temelini oluşturmaktadır. Çöplerde çöp toplamak, çocukların mendil satması, ayakkabı boyamaları, işportacılık, hamallık, mevsimlik işçi olma, ya da tüm bunlardan da mahrum kalarak herhangi bir yerden gelecek yardımları beklemek yeni yaşam alanlarında yaşama stratejileri haline gelmektedir. Dolayısıyla, bir “iş” yapabilme imkânı elinden alınmış ya da yapılabilecek işler için gerekli formasyondan yoksun olduğu için işsizleşen ve dışlanmışlık duygusunu en üst düzeyde hisseden yeni kentli nüfusun, bu koşullarda var olmalarını anlamlı kılacak nedenler de aslında ortadan kaldırılmış (Laçiner, 2007: 324) olarak kabul edilir. Fakat insanların yaşadıkları koşullardan yola çıkarak hayatın anlamsız olduğu kabulüne varmalarının dışında seçeneklerinin olduğu durumlar her zaman vardır. Bu da özellikle, yaşadıkları tüm yoksunlukların kökeninde kendi kimliklerinin olduğu kanısı var ise durum değişebilmektedir. Kürt siyasal hareketinin legal kurumlarının da etkisiyle bu “yığınlar” yeni politik aktörler olarak kamusal alanda görünür olabilmektedirler. Kamusal alanda yeni politik aktör olmak, Kürt sorunu etrafında politikleşme Laçiner’in belirttiği anlamsızlığı dönüştürme ve yeni anlamlarla ‘ikame’(Girard, 2003) rolünü üstlenmelerine katkıda bulunmaktadır.

- *Ben hiç batıya çalışmaya gitmedim. Ama arkadaşlarımız gidiyor sürekli. Onlar anlatıyorlar. Sürekli kötü davranıyorlar; işte “pis Kürtler”, “terörist” falan diyorlarmış. Roj TV’de sürekli izliyoruz. İşte Kürtleri linç ediyorlar. Ahmet Kaya tişörtü giydi diye adamları nerdeyse öldüreceklerdi. Sadece battı illerinde değil burada da aynı şeyler var. Bize sanki düşmanmışız gibi davranıyorlar. Burada da çatışmalar çıktığında asker öldüğünde Türk olan öğretmen, müdür hele polis ve asker sana öyle davranıyor. Zaten o tür durumlarda polis eylemlerde seni yakaladı mı öyle vuruyor ki sanki babasını öldürmüştün. Adam sırf sana senden nefret ettiğini ortaya koymak için bile olsa seni alıyor sokakta copluyor, gaz sıkıyor. Gözaltına aldığı anda ise arabaya bindirdikten itibaren dövüyor, daha mahkemeye çıkarana kadar. Sonra da cezaevi süreci başlıyor burada da başlıyor yine.*
- *Niye böyle davranıyor sence?*
- *Niye mi? Hadi ben sana sorayım niye?*
- *Senin fikirlerin benim için daha önemli...*

- *Niye olacak çok basit. Şimdi biz diyoruz biz Kürdüz. Kimliğimizi asla bırakmayacağız. PKK'yi, gerillayı asla satmayacağız. Arkadaşlarımızı ispiyonlamayacağız. Ondan yapıyor. Tarihten beri bu savaş biz kimliğimize sahip çıkamaz diyenler ile kimliğimizi yok etmeye çalışanlar arasında geçiyor zaten. Asla da vaz geçmeyeceiz. Öncekiler de vazgeçmediler. Bizim çocuklarımız da vaz geçmeyecek.*
- *Çocuklarımız da bizim yaptığımızı yapacak dediğine göre bu çatışmanın bitmeyeceğini düşünüyorsun demek. Yanlış mıyım?*
- *Bitmez tabii.*
- *Ne zaman biter peki?*
- *Biz savaşı kazanana kadar ya da biz yok olana kadar. Ki biz halkız biz yok olamayız. O zaman biz kazanacağız bu savaşı demektir. Bedelini de ödeyeceğiz.*(Ali, 16, Diyarbakır)

Ali'nin buradaki aktarımında üç önemli nokta var. Birincisi batıda dışlanma ve ötekileştirme deneyimini yaşamamışsa da Ali'nin anlatılar yoluyla veya Kürt medyası aracılığıyla bu tür pratiklerden haberdar olmasıdır. İkincisi Kürt çocuklarının sadece battı illerinde değil kendi yaşadığı kentte de aynı uygulamaların bu sefer genel halk kitleleri tarafından ortaya konulmasa da okullarda Türk öğretmen ve müdürlerin hakaretleriyle karşı karşıya kalmaları, sokakta ise polisle karşılaştıklarında fiziki şiddet ve cezaeviyle sonuçlanabilen bir süreci deneyimlemeleridir. Yine diğer görüşmelerde de olduğu gibi yaşananların hepsinin sebebinin sahip çıktıkları Kürt kimliğinde yattığını düşünmeleridir. Aynı zamanda bu duruma verilen en iyi cevabın bu kimliğe sahip çıkmak olduğunu belirtmektedirler. Üçüncüsü ise bunun bir savaş olduğu ve bu savaşın halk ile devlet arasından gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Bütün bu yaklaşımlar, tehdidin bireysel olarak sadece bireyin kendisini içermediğini daha geniş olarak Kürtleri ve Kürt kimliğini kapsadığını vurgulamaktadır. Böyle bir algı bireyi Kürt siyasal hareketiyle özdeşleştirerek onunla beraber her türlü eylemselliği ortaya koymaya götürebilmektedir.

Zorunlu göç ile kente yerleşenlerin büyük çoğunluğu, halen kentin merkezinde ve çeperlerinde yer alan bazı mahallerde bir arada yaşamaktadırlar. Bu mahallelerde doğan bebekler, çocukluklarını aile büyüklerinden dinledikleri köy ve göç anlatıları, gittikleri mahalle okulları, ailenin geçimini sağlamak için kentlerin sokaklarında verdikleri uğraş ve yine çalışmak için aileleriyle birlikte gittikleri inşaat, pamuk ve fındık tarlaları arasında sıkışmış bir biçimde geçirmektedirler. Bunlardan her biri ayrı bir deneyimi ifade etse aslında tek bir başlık altında insanlarda toplanabilmektedirler. Bunu sağlayan mekanizma ise

yaşamlarında karşılaştıkları her türlü olumsuzluğu etnik ve kültürel aidiyetlerinden kaynaklanıp kaynaklamamasından bağımsız olarak bir noktadan sonra bu yönde bir algı ortaya çıkmaktadır. Bu algı da neredeyse kaçınılmaz olarak bu kitleyi politik bir zemine çekmektedir. Bu algı güçlendikçe de Kürtlük temelli kendini ifade etme ve onu koruma eksenli eylemlere girişme kolaylaşmaktadır

Zorla göçe maruz kalan Kürtlerin gittikleri yeni yaşam alanlarında hayatta tutunma stratejilerin kuşkusuz en önemlisi enformel ilişki ağlarıdır. Enformel ilişkiler, aslında sosyal devletin başta konut ve iş olmak üzere, çeşitli alanlarda yapamadığını yapmaya çalışan ve daha çok akrabalık, hemşerilik bağları etrafında oluşan dayanışma örüntüleridir. Ortak kaderi paylaşanların (Işık ve Pınarcıoğlu, 2003: 54) zorunlu hayatta kalma stratejisi olan enformel sektör, girişinin kolay olması, yerel kaynaklara dayanması ve küçük ölçekli olması (Ersoy ve Şengül, 2002: 63) nedeniyle kent yoksullarının en fazla tutunduğu alan haline gelmiştir. Bütün bunların bir sonucu olarak ortaya çıkan enformelleşme, sadece olağan ekonomik yaşamın dışında marjinal bir yapılanmayı değil, daha çok toplumsal, siyasal ve mekânsal anlamda bir süreci ifade etmektedir. Çünkü bu süreç ile birlikte, bireyler hızla toplum dışına itilmekte, ötekileştirilmekte ve yaşadıkları topluma, ülkeye, kente yabancılaşmaktadırlar. Eş dost, akraba veya hemşeri dernekleri aracılığıyla kurulduğu varsayılan enformel ilişkiler ağına Kürt siyasal hareketinin kurduğu kurum, kuruluş; dernek, vakıf, mahalle dernekleri, siyasi partileri de eklemenin elzem olduğu düşünülmektedir. Çünkü bu kurumlar aracılığıyla daha geniş bir toplumsal ilişki ağı inşa edilmektedir. Örneğin, İnsan Hakları Derneği, Göç-Der, Mezopotamya Kültür Merkezleri, Özgür Yurttaş Dernekleri, Üniversitelerde öğrenci dernekleri, Barolar ve BDP enformel ilişki ağının tüm Kürt nüfusunu hedefleyen bir toplumsal ilişki ağının kurulmasına öncülük etmektedir. Özellikle mahalle dernekleri olan Özgür Yurttaş Dernekleri, müzik, tiyatro eğitimlerini veren, konserler düzenleyen, film gösterimi yapan Mezopotamya Kültür Merkezleri, DTP-BDP'nin organize ettiği etkinlikler ve ya eylemler, hemşeri dernekleri veya akraba aracılığıyla kurulacak enformel ilişkinin çok ötesinde yeni ve çok daha geniş bir ilişki ağı oluşturmaktadır.

Benim babam burada iken de partiden çıkmaz. Ya da dernekten. Geldiğinden beri burada aktif çalışmaktadır. Biz daha küçükken misafirlerimiz vardı çok gelirlerdi işte. Amcamın da gerilla olduğunu bildiklerinden babama millet saygı gösteriyorlardı. Şimdi on-

onbeş kişi vardı evimizde babam diyordu ben partiye, MKM⁶'ye işte Göç-Der⁷'e ya da derneğe⁸ gittiğimde nefes alabiliyorum. Onun dışında kendimi çok yalnız hissediyorum diyordu. Herkes aynı şeyi söylüyordu. Sonra ben de büyüyünce baktım babam çok haklı. Gerçekten oralara gittiğinde sana ait partin derneğin, televizyonun ve ordun olduğunu fark ediyorsun işte o zaman işte bu diyorsun. Ben Antalyaya da çalışmaya gittiğimde de boş zamanlarımda çarşıya gidip gezmezdim pek oradaki partiye giderdim. O zaman çok rahat nefes alıyordum.(Mustafa, 17 Van,)

Mustafa'nın anlatılarından iki nokta ön plana çıkmaktadır. Birincisi PKK'ye katılmış amcasının babasına sağladığı toplumsal saygıdır. Batı illerinde ötekileştirmenin, dışlanmanın hatta şiddete maruz kalmanın nedeni olabilecek “amcanın gerilla olması” Kendi memleketinde bir “toplumsal sermayeyi” güçlendiren bir işlev görmesidir. İkinci önemli nokta ise Kürt siyasal hareketinin bileşenleriyle kurdukları ilişki ve bu kurumların kendileri için oynadığı önemli işlevdir. Bu kurum ve kuruluşlara uğrayan ve yapılan etkinlik ve eylemlerde yer alanlar kendi ihtiyaçlarına belli karşılık bulduklarında, bu tür kurumlara aidiyet ilişkisi geliştirebilmektedir. Bu noktada şunu belirtmek gerekmektedir: Aidiyet veya kimliği sabit ve durağan olarak ele alınması yanlış olacaktır. Hall'a göre, söylemsel yaklaşım, kimliği sürekli oluşum halinde olan ve asla tamamlanmayan bir yapılanma süreci olarak görür. Bu yüzden de her ne kadar varlığını sürdürmek için maddi ve sembolik kaynaklara ihtiyacı varsa da kimlik durumsal ve olumsaldır (contingency). Bu süreç farklılıklara karşı oluşur ve birleştirici veya ayrıştırıcı söylemsel pratikler içerir. Süreci konsolide edilebilmesi için, dışarıyı oluşturur ve dışarıda neyin bırakıldığı önem kazanır. (Hall, 1996,16–17). Hall, kimliği bir taraftan söylem ile pratiğin birleştiği nokta, bir yandan da “bizi bir özne olarak kuran öznellikler süreci olarak da görür. Bu nedenle de Hall'a göre, kimlik, söylemsel pratiklerin bizim için oluşturduğu bir özneye ilişkin geçici bir pozisyonudur (Hall, 1996-19)

Kürt siyasal hareketini oluşturan kurum ve kuruluşlar maddi anlamda yardımda bulunmasa bile manevi anlamda insanların ihtiyaçlarını karşılayan ve bir boşluğu dolduran kurumlardır. Bu anlamda insanlara ilişki içine girebilecekleri alanlar sağlama gibi bir işlevi olmaktadır. Bu da Hall'un vurguladığı gibi farklılıklarını ve benzerliklerini pekiştirme görevini yerine getirdiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Bu aidiyet, hemşeri derneklerinde olduğu gibi lokal bir aidiyeti aşan, Kürtlük gibi daha makro bir kimlik üzerinde kendini ifade

⁶ Mezopotamya Kültür Merkezi

⁷ Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği

⁸ Burada dernekten Kasıt BDP'nin mahalle örgütlemeleri kapsamında hemen hemen her mahallede kurulan Özgür-Yurttaş Dernekleri'dir. Bu dernekler BDP ve bileşenleri arasında bir köprü olduğu gibi mahallenin sorunlarının konuşulduğu ve çözüm yollarının ortaklaşa aradıkları bir zeminde oluşturmaktadır.

etme, ve bu tür kurumlarda kimliği yeniden kurmakla gerçekleştirebilmektedir. Bunu da Kürt siyasal hareketinin bileşenleri olarak kabul edilebilecek kurumların yaptıkları etkinliklere ve toplumsal bir muhalefeti ifade edebilecek konularda yaptığı eylemlerde insanları alanlara çekme kapasitesine bakılarak rahatlıkla görebilir. Aytaç'a göre, büyük şehirlerdeki derinleşen yoksulluk, işsizlik, dışlanmışlık halleri, göçle gelen nüfus üzerinden etnik protestoların filizlendiği, kendisini büyük şehirde politik olarak yeniden kurma süreçlerine ivme kazandırmaktadır (Aytaç, 2008;139). Bu kurumlara gelen insanların deneyimlerini paylaşmaları kolektif bir kimlik inşasında önemli bir etkisi olmaktadır. Bireysel ya da ailesel olarak yaşanan, örneğin zorla yerinden edinme deneyimlerine dair anlatıları bu kurumlarda paylaşılmca, bireysel hafıza bir havuzda birleşmektedir. Bu da kolektif bir hafızayı oluşturmaktadır. Bu anlamda bireysel kimliğin kurucularını oluşturacak deneyimler bu tür kurumlar aracılığıyla kolektif bir kimliği kurucu öge haline gelebilmektedir. Bu kolektif kimlik ise şüphesiz Kürt kimliğidir. Bu tür kurumlar hem kolektif kimliği oluşturucu, hem taşıyıcı hem de kitleselleştirici bir rol oynamaktadır.

4.1. Modern Kurgusal Bir Kategori Olarak Çocukluk

Doğu ve Güneydoğu bölgesinde ve zorunlu göç sonucu batı kentlerine göç eden Kürt çocukların yaşadıkları kentlerde, yaşamının her alanını belirleyen çatışma ortamı, günümüzde ortaya çıkan ve 'taş atan çocuklar' olarak dile getirilen toplumsal grubun (çocukların) ortaya koydukları pratikler, çocukluk/yetişkinlik ikililiği ya da karşıtlığı etrafında anlaşılacak bir konu değildir. Zorunlu göç, yoksulluk, dışlanma, çatışma, baskı, ölümler ve bunlara karşı ortaya konan direnç pratikleri yetişkinlik ve çocukluk arasındaki mesafeyi ortadan kaldıran bir işleve sahiptir. Bunun içindir ki TMK mağduru çocukların ortaya koyduğu eylemsellik ve çatışmanın birer öznesi olma hali, çocukluk ve yetişkinlik ikililiğinin dışında başka bir boyutta ele almayı gerekli kılmaktadır.

Son zamanlarda sosyal bilimler literatüründe her ne kadar çocuk sorununa yönelik çalışmalarına rastlanılsa da çocukların gündelik yaşamları ve deneyimlerine odaklanan çalışmalar azdır (Qvortrup, 1994). Çocukluk çalışmaları birçok farklı boyutu içinde barındırır. Fakat bunlardan ikisi önceliklidir. Birincisi, yetişkinlerin çocuklara yönelik tutum ve

davranışları, ikincisi ise çocukların kendi deneyimleridir (Hiner, 1978:9). Birincisine yönelik birçok çalışma mevcut ise de ikinci boyutta yapılan çalışmalar yeterli düzeyde değildir.

Çocukluğun tarihin belli bir döneminden itibaren kurgulanmış bir kategori olduğunu ortaya koyan Aries, ortaçağ toplumunda çocukluk fikrinin olmadığını belirtmektedir. Farklı bir yaşam evresi olarak modern çocukluk kavramı 15. ve 17.yüzyılda burjuvanın aile, ev, özel ve bireysellikle birlikte ortaya çıkmıştır (Aries, 1962:125). Modern çocukluk kavramının temelde burjuvazi ve aristokrasiye özgü bir fenomen olduğunu belirten Tan, bu kavramın öncelikle erkek çocukları içerdiğini belirtmektedir. Tan’a göre alt sınıflar, köylü ve esnafın çocukları için, yetişkinlerden giysi, çalışma ya da oyun açısından hiçbir farkı olmayan eski yaşam biçimi sürdürüyorlardı (Tan,1994: 18). Diğer taraftan İnal ise, modern çocukluk düşüncesinin temelinde burjuvazi ve bilimin yattığını vurgulamaktadır. Burjuva ailesinin oluşumuyla birlikte, çocuk özel ilgi, duygusal yaklaşım, rasyonel eğitim ve disiplinli bir hayat temposu içinde yeniden tanımlanmış ve giderek çocukluk ayrı ve özel bir yaşam evresi olarak tanımlanmaya başlamıştır. Çocuklar, bu dönemden sonra bilimsel akımların da dikkatini çekerek hümanist bir projenin/mücadelenin yapı taşları olarak dikkate alınmıştır. (2007: 17-18)

Modern çocukluk kategorisinin tarihsel olarak kurgulanmış olduğunu, bu yüzden de evrensel bir kategori olarak çocukluğun kabulünün yanlış olduğu artık sosyal bilim alanında genel kabul görmektedir. 18. yüzyıldan bu yana geçen iki asırlık süreçte etkin ve egemen olan temel çocuk anlayışını belirleyen faktörlere baktığımızda, bunların, nasıl bir çocuk, nasıl bir insan, nasıl bir yurttaş istendiği ile bağlantılı olarak ortaya çıktığı görülür. Elias, *Uygarlaşma Süreci* adlı çalışmasında çocuklar ile yetişkinler arasındaki toplumsal ve fiziksel mesafenin uygarlık süreci geliştikçe arttığını öne sürmüştür (Aktrn. İnal, 2005: 12). Modern batının ortaya çıkardığı çocuk/yetişkin ikililiği, modern kadın/erkek gibi, toplumsal yaşamın hiyerarşik olarak kurulabilmesi için çok önemlidir. Bu hiyerarşiler modern ulus devletlerin üzerine kurulu olduğu özel ve kamusal, üretim ve tüketim, nesnel ihtiyaçlar ve öznel arzular alanlarında oluşturulan hiyerarşilerdir (Stephen, 2005:6).

Günümüzün çocuğa bakış biçimi, büyük ölçüde Rousseau’nun yolunu açtığı, insanın ve dolayısıyla çocuğun doğal olarak “iyi” kabul edildiği, çocuğun ilk günahın sembolü olarak görülmeyip kötülüğün” nedeninin toplumda aranmaya başlandığı 18. yüzyılın ikinci yarısından mirastır. (heyhood, 2003; 31, Postman, 1995; 76–80). Bu yıllar, eğitim ile modern anlamda “yurttaş”ın birbirleri için vazgeçilmez görülmeye başlandığı, politik düşünce tarihinde “toplumsal sözleşme” olarak ifadesini bulan yeni bir toplum ve iktidar ilişkisinin şekillendiği yıllardır (Bumin 1983: 16).

Postman'a göre ise, çocukluğun ya da çocukluk fikrinin ortaya çıkışı, Gutenberg'in matbaayı bulması ve öğretmen kesiminin oluşumuyla yakından ilişkilidir. Matbaanın bulunmasıyla yeni bir yetişkinlik anlayışı gerektiren, yeni bir simgesel dünya tasarlanmış, yeni yetişkinlik, çocukları dışlamıştır. Çocuklar, yetişkinler dünyasından kovulurken onlara yerleşebilecekleri yeni bir dünya bulma gereği doğmuştur. Onların yeni dünyası, çocukluk dünyası olmuştur. Çocukluk ve yetişkinlik, giderek farklılaşırken, her alan kendi simgesel dünyasını ayrıntılı bir biçimde işlemiş ve sonunda çocuğun yetişkin dilini, öğrenimini, zevklerini, isteklerini ve toplumsal yaşamını paylaş(a)madığı kabul edilmiştir. (1995: 33).

Hümanist çocukluk anlayışına yönelik olan Avrupa kökenli akım, çocukların refahı konusunda devletin sorumluluk almasını etkilemiştir. 19. yüzyılda devletin çocukların bir koruyucusu olarak yasa yapma hakkı olması fikri, hem yeni, hem de radikaldir (Postman 1995: 75). Bu aynı zamanda paternalist ya da korumacı anlayışın ürünü olarak da kabul edilebilir. Paternalistler, çocukların iyiliği için yalnız ana babasının değil, devletin de müdahalesinin gerektiğini savunmuşlardır (Franklin 1993: 235). Bu yaklaşıma göre, modern devletin görevi, çocuğun güvenliğine özen göstermek bakımından yalnızca ana babayı desteklemek ve denetlemek değil, aynı zamanda çocukların yetenekleri doğrultusunda gelişmelerini güvence altına alarak, onların ekonomik ve sosyal refahını da sağlamak olmalıdır (Akyüz 1999: 491). Tüm çocuklar için geçerliliği olduğu varsayılan teorik kavramsallaştırma, çocukların belirli yaş dönemlerinde belirli yetkiler kazandıkları ve bu yüzden de her bir dönemde belirli açılardan yetersiz oldukları varsayımı ve anlayışı yatmaktadır (Habashi, 2004; 82). Bu varsayım çocukluğa gelişimsel olarak yaklaşmanın getirdiği bir sonuçtur. Çocukların bilişsel, duygusal, moral gelişim yetersizliklerine dayanan geleneksel psikoloji yaklaşımları, yetişkin olma ile çocuk olma arasında önemli bir hiyerarşi koyarak yetişkinlerin çocuklar üzerinde tasarruf yapma, düzenleme ve kendi ihtiyacına göre yeniden kurma imkânını vermiştir. Çocukların yetişkinler dünyasından kopartılarak sadece kendilerinin paylaştığı ama yetişkinler tarafından dizayn edilen ve içi doldurulan eğitim kurumları olan okula gitmeleriyle ayrım keskinleşmiştir.

Postman, çocukluğun en fazla korunduğu dönemin 1850–1950 yılları arasında olduğunu ileri sürmektedir. O dönemde ailenin tüm söylemi, çocuğun güvenlik içinde büyümesi üzerine kurulmuş, çocuklar çalıştıkları fabrikalardan alınarak, okullara gönderilmeye, kendilerine özgü giysiler giymeye, çocuk edebiyatı okumaya başlamışlar, kendi mobilyalarına sahip olmuşlar ve çocuklara özgü oyunlar oynayarak kendi toplumsal dünyalarını yaratmışlardır. Anne ve babaların, çocuklarına karşı iyilik ve sorumluluk

duygularını arttıran psişik mekanizmaların işlediği çağcıl aile basmakalıpları böyle oluşmuştur (1995: 89). Fiziksel, bilişsel ve duygusal olarak yetersiz oldukları varsayılan çocukların bu nedenle koruma altında tutulması gerekliliği modern çocukluk paradigmasının temel savlarından biridir. Bu korumacı güvenlik paradigmasına paralel olarak çocuklar kamusal alandan dışlanmış ve özel alana yani eve hapsedilmiştir (Postman, 1995). Çocukların görünür olduğu tek alan okullardır. Ama bu okullar çocukların yetişkinlerin daha fazla denetimine ve yönetilmelerine tabii olmaları için bir araç olmuştur.(Alankuş, 2007; 44).

Modern çocukluğu toplumsal ve ideolojik olarak yapılandıran en önemli kurumlar aile ve eğitim sistemidir. Fakat daha çok negatif olarak kodlanan ve yetişkinlerin çocuklar üzerinde tüm otoritelerini uygulayabildikleri veya otoritelerine uygun yetişkinler haline gelmesi işlevini okulun üstlendiğini belirten Mendel, en azından bazı noktalar bakımından daha olumlu bir yaklaşım geliştirmektedir. Mendel'e göre, çocuklar ve gençler, okul çağının uzaması nedeniyle yetişkinlerin etkinlik alanından ayrıldılar. Bu yolla aynı yaştakilerin kitlesel grubuna dönüşen çocuklar, büyük bir olasılıkla giderek politik bir sınıfa dönüşmeye aday toplumsal bir sınıf halini alırlar (1992; 71). Mendel fabrikada çalışan işçiler ile okula giden çocuklar arasında benzerlik kurmaktadır. Mendel'e göre, kendi güçlerini, öz niteliklerini, çıkarlarını bilen işçilerin bir fabrikada toplanması, ortamın ideolojisine karşı çıkan toplumsal bir sınıf bilincini nasıl geliştirdiyse, okul kurumlarında bir araya gelen çocuklar da, benzer şekilde, yetişkinler karşısında kendi ideolojisini ve yaşa bağlı sınıf bilincini öyle geliştirdiğini belirtmektedir (1992;88). Çünkü çocuklar, teknolojinin gelişmesiyle birlikte otoriteye karşı daha az koşullanırlar ve okullarda kümelenmeler oluştururlar. Bu yaşa bağlı oluşan sınıf, çocuklar ve gençler, böylece toplumun "kıyısında" bir toplumsal sınıf oluştururken, itirazcı bir politik sınıf kimliğini kazanmaktadır (1992;90).

Tarihsel gelişim süreci içinde çocukluğun ortaya çıkışı ve kayboluşuna ilişkin önemli saptamalarda bulunan ve özellikle çocukluğun yok oluşunu iletişim teknolojisinin gelişimiyle ilişkilendiren Postman (1995), teknolojik gelişmelerin kendisine ve toplumsal ilişkilere çökertici sonuçlarla etki ettiğini söylemektedir. Norbert Elias, 16. yüzyılda çocukluk kavramının gelişmesiyle birlikte toplumun çocuklardan gizleyeceği sırlar oluştuğunu belirtir. Postman, bu kategorinin gelişmesiyle birlikte "Cinsel ilişkiler, para, şiddet, hastalık, ölüm, toplumsal ilişkilerle." ve bunların yanı sıra dil ile ilgili sırların da geliştirildiğini", bu nedenle de çocukların önünde konuşulmaması gereken bir sözcükler dizisi oluşturduğunu" belirtmektedir (1995: 67). Diğer taraftan zaman içerisinde teknolojinin, özellikle iletişim teknolojisinin, bu sırları ortadan kaldırarak, çocukluğu ortadan kaldırdığını vurgulayan Postman'a göre, medya çağının yeni dünyasında yetişkinler, gençlerden daha fazla otoriteye

sahip değildirler; çünkü herkes aynı nesle aittir. Bu nedenle yetişkinlerin çocuklar üzerindeki otoritesi de kaybolmaktadır. Bunun yanında çocuklar tüm sırları keşfettikleri için merakları da kalmamıştır. Hayret etmek yalnızca çocuklarla yetişkinlerin dünyasının ayrı olduğu ve çocukların sordukları sorularla yetişkinlerin dünyasına girmeye çalıştıkları kültürlerde gözlenmektedir. Yetişkinler, çocuklarla aynı enformasyona ve resimlere maruz kaldıkları için artık onlara anlatabilecekleri farklı bir şeyleri kalmamıştır (1995: 110).

16. yüzyıldan başlayarak tarihsel olarak kurgulanan çocukluk, çocuk ve televizyon ilişkisi, daha genel olarak ise teknolojinin gelişimiyle birlikte Postman'ın ileri sürdüğü gibi bu kurgunun ortadan kalktığını söylemek abartılı sayılır. Fakat gönümüz iletişim dünyasına bu kurgunun da sabit kalmadığını başka bir aşamaya geldiğini vurgulamak gerekir. Elbette genel olarak teknoloji, özel olarak ise televizyon ve internet aracılığıyla yetişkinlerin tekelinde olan bilginin herkese ulaşılabilir olması tarihsel bir kurgu olan, çocukluk-yetişkinlik arasındaki hiyerarşiyi veya otoriteyi en azından sarstığı bir gerçektir. Fakat çocukluk-yetişkinlik arasındaki mesafeyi sarsan, yeni bir boyut katarak dönüştüren televizyon ve internet ya da teknoloji dışında toplumsal, ekonomik ve siyasal etmenleri de hesaba katmak gerekmektedir. Buradan hareketle Türkiye bağlamında, yetişkin ve çocukluk arasındaki mesafeyi azaltan “araç” televizyondan daha çok, Kürt coğrafyasında Cumhuriyet öncesinden başlayarak süregelen ve son otuz yılı aşkın sürede silahlı mücadelenin öncesinden başlayarak, Kürt siyasal muhalefetinin silahlı mücadeleye geçişiyle hızlanan ve geniş bir boyuta ulaşan baskı, ayrımcılık, dışlanma, savaş ve çatışma halidir. Bu noktada Kürt çocukları bağlamında bakıldığında yetişkinlik ile çocukluk arasındaki mesafeyi ortadan kaldıranın teknoloji veya televizyondan çok Kürt çocuklarının çatışmalı ortamlarda yaşadıkları deneyimlerdir. İletişim araçlarının gelişmiş olması elbette deneyimin tekilliğini ortadan kaldırması anlamında, diğer bir ifadeyle dünyanın her hangi bir yerinde yaşanan bir olayın, deneyimlemeden etkilenme biçimi farklı da olsa, dünyanın herhangi bir yerine taşınmasına aracı olup deneyimlenmesine imkân vermesi açısından mesafeyi ortadan kaldırmaktadır. Aynı zamanda kötü muamele, savaş, çatışma, ayrımcılık, baskı, zorla göç gibi pratikler, kurgusal da olsa var olan her türlü biyolojik ve gelişimsel kategorilerden doğan farklılıkları gözetmeksizin uygulandığı için çocukluk ile yetişkinlik arasında varsayılan mesafeyi, zamana ve mekâna göre değişiklik gösterse de, ayrımları ortadan kaldırmıştır. Bu yüzden toplumsal olaylarda görünür olmaya başlayan Kürt çocuklarının bu deneyimleri hesaba katılmadan Kürt kimlik ve kültürü konusundaki toplumsal taleplere çocukların taraf olarak meydanlara çıkmasını anlamlandırmak mümkün değildir. Nitekim çocukların toplumsal eylemlerde daha fazla görünür olmaya başladıkları 2006'dan bu sorununun

konuşulduğu 2010’a kadar Türkiye’de hâkim siyasi kültür, medya ve “kamusal entelektüeller” durumu analiz ederken çocukların oyun oynadığını, ne yaptıklarını bilmediklerini ya da birilerinin zorlamasıyla taş attıklarını ve istismarın bir parçası olarak kullanıldıklarını anlatmaya girişmişlerdi.

4.2.Terörle Mücadele Kanunu ve Devletin Yeni Stratejisi

24 Mart 2006’da Bingöl’de TSK ile PKK-HPG arasında çıkan çatışmada ölenlerden 4’ünün cenazesi Diyarbakır’da defnedilmek için getirilirken Diyarbakır’da protesto amaçlı kitlesel bir cenaze töreni gerçekleştirildi. Gerçekleştirilen cenaze törenine, güvenlik güçlerinin müdahale etmesi üzerine Diyarbakır’da olaylar başlamış ve bu olaylar, 01.04.2006 tarihine kadar devam etti. Bu olaylar sırasında 5’i çocuk olmak üzere 11 sivil vatandaş güvenlik güçlerinin kullanmış olduğu ateşli silahlarla öldürüldü. Meydana gelen olaylarda, 100’ü çocuk olmak üzere, resmi rakamlara göre 400, gayrı resmi rakamlara göre ise 700 civarında kişi gözaltına alındı. Gözaltına alınan çocuklar, götürüldükleri Terörle Mücadele Şubesinde ve gözaltına alındıkları diğer ilgili Kolluk Birimlerinde, birkaç gün tutularak işkence ve kötü muamelelere maruz bırakılmış; daha sonra gönderildikleri Çocuk Şube biriminde de bu şiddet ve işkence uygulamaları devam etmiştir. Dört günlük gözaltı sürecinden sonra gözaltına alınan çocukların tamamına yakını; çıkarıldıkları sorgu hâkimliğince tutuklanarak cezaevlerine gönderilmiş ve Haklarında Terörle Mücadele Kanuna (TMK) muhalefet etmekten dolayı çeyrek yüzyıllara varan ceza istemi ile kamu davaları açılmıştır (İHD, 2006, ÇAG, 2009).

Popüler protestolar, eylemler, kampanyalar, lobiler, grevler ve gösteriler çocuklar ve gençler dâhil olduklarında ve sokağı karar alma mercilerini etkilemeye çalıştıklarında, otoriteyi yöneten yetişkinlerin iki türlü tepkisi oluşmaktadır. Otoriteler ya “başkaların çocukları kendi politik çıkarları için manipüle ettiklerini iddia etmekte, ya da çocuklara ise göz açtırmamaya çalışmakta ve aman vermemektedirler” (Shier, 2010: 29). Kürt çocukları Türkiye’nin dört bir tarafında Kürt sorunu temelli taleplerle gösterilerde yer aldıklarında ve polisle çatıştıklarında verilen tepki, egemen olanın egemenliği altındakilerine yönelik tavrının Türkiye’ye has bir şey olmadığını bize göstermektedir. “Çocukların PKK ve BDP tarafından

kullanıldıkları, ön saflara itildiği, kandırıldıkları, ne yaptıklarını bilmedikleri, çocuk oldukları için yapılan oyun sandıkları için şiddet kullandıkları” sık sık dile getirildi. Yine Shier’in ikinci tepki olarak bahsettiği aman vermemeyi de, toplumsal eylemlere katılan çocukların şiddet, öldürme, gözaltı ve işkence daha sonra da bazılarının çeyrek yüzyıldan fazla yıla yargılanmalarında görüldü. DTP ve daha sonra da BDP’nin çocukları ön saflara ittiği, çocukları kalkan yaptığı, çocukların ne yaptıklarını bilmedikleri ve alet oldukları ileri sürülmüş ve buna eş zamanlı olarak ise buna izin verilmeyeceği vurgulanmış bunun sonucunda da TMK yeniden düzenlenmiş ve çocukları yutan bir mekanizma haline dönüşmüştür.

Diyarbakır’da yaşanan bu olaylardan hemen sonra, bu ve benzeri olaylar gerekçe gösterilerek, Terörle Mücadele Kanunun (TMK)’ da değişiklik yapılması gündeme gelerek olaylardan iki ay sonra yani 29.06.2006 tarihinde 5532 sayılı “Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile bugün tartışma konusu yapılan Terörle Mücadele Kanunu’ndaki düzenlemeler yapıldı. Bu değişikliklerle birlikte 15–18 yaş aralığında bulunan çocukların; “yetişkin” olarak kabul edilerek eski adıyla Devlet Güvenlik Mahkemeleri olan ve Ceza Muhakemeleri Kanununun 250. maddesi ile görevli Özel Yetkili Ağır Ceza mahkemelerinde yargılamalarının önü açıldı. Aynı zamanda verilecek cezaların ertelenmemesinin veya seçenek yaptırımlara çevrilmemesi yönünde karar alınarak, 12–18 yaş aralığında bulunan tüm çocukların örgüt üyesi gibi cezalandırılmalarına olanak sağlanmış; bu çocuklara verilecek cezaların infazı yönünden adli suçlardan yargılanan akranlarının tabi olduğu kurallar dışında tutulmalarına neden olmuştur. Mart 2006’da Diyarbakır’ da yaşanan olaylar akabinde Terörle Mücadele Kanununda özellikle çocuklar yönünden yapılan olumsuz değişiklikler; bu kanunun; hukuki ihtiyaçtan çok, devletin Cumhuriyetten öncesine dayanan ve günümüze kadar çeşitli aşamalardan geçerek gelen Kürt sorunu ile ilgili yeni bir stratejiyi ifade etmektedir.

Diyarbakır’da çıkan olaylarda ölen sivillere yönelik herhangi bir cezalandırılmaya gidilmedi. Aynı olaylarda gözaltına alınan yüzlerce çocuk hakkında taş attıkları, zafer işareti yaptıkları ya da slogan attıkları gerekçesi ile çeyrek yüzyıllara varan ceza istemiyle Çocuk Ağır Ceza Mahkemesinde davalar açıldı. 29.06.2006 tarihinde Terörle Mücadele Kanunu’nda yapılan değişiklikler sonucunda bu çocuklardan; yaşları 15 ila 18 arasında bulunanların dosyaları ile ilgili olarak Diyarbakır Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi tarafından görevsizlik kararı verilerek dosyalar, Diyarbakır CMK 250 mad. ile Görevli Özel Yetkili Ağır Ceza

Mahkemelerine gönderildi. Erişkinlerin yargılandığı bu mahkemelerde yargılanan 28-31.03.2006 tarihinde yakalanan yaşları 15–18 yaş aralığında bulunan çocukların büyük bir kısmı bu mahkemelerce çok ağır cezalara mahkûm edilirken, birçok çocuğun yargılaması da hala devam etmektedir.

Bu sorun, 2006 yılından itibaren (bölgesel olarak özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu’da olmak üzere) Türkiye’nin her yerinde ve yine özellikle Kürt çocuklarını hedef alacak şekilde sayısal ve sosyal çapı giderek büyüyen bir sorun olarak yaşanmaya devam etmektedir. Şimdiye kadar Adana, Ağrı, Ankara, Antalya, Aydın, Batman, Bingöl, Bitlis, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, Hakkâri, Hatay, Iğdır, İstanbul, İzmir, Karabük, Kocaeli, Malatya, Mardin, Mersin, Muğla, Niğde, Samsun, Siirt, Sivas, Şırnak, Tekirdağ, Tunceli, Urfa ve Van olmak üzere 32 ilde, TMK sebebiyle çocuklar gözaltı, tutuklama ve ya mahkûmiyet kararıyla karşı karşıya kaldılar.

TMK kapsamında ne kadar çocuğun gözaltına alınıp yargılandığına dair net bir bilgi yoktur. BDP milletvekillerinin zaman zaman bu konuda verdikleri soru önergelerine verilen cevaplarda gözaltına alınıp serbest bırakılanların da dahil olduğu toplam rakam yoksa da en azından kaç çocuğun yargılandığı, kaçının beraat ve kaçının da mahkûm olduğunun bilgisi mevcuttur. BDP Grup Başkanvekili Pervin Buldan, Adalet Bakanı Sadullah Ergin’in yanıtlaması istemiyle yazılı soru önergesi vererek Terörle Mücadele Kanununa muhalefetten mahkûm olanları sormasıyla, bu kanun kapsamında beraat ve mahkûm edilen kişilerin rakamı ortaya çıktı. Bakan Ergin’in 2005–2010 yılları arasını kapsayan mahkûmiyet ve beraat kararı sayısı 2005’ten 2010 yılına kadar ciddi bir artışın olduğunu gösterdi. Bakan Ergin’in verdiği rakamlara bakıldığında 2005 yılından 2010 yılına kadar mahkûm olan çocuk sayısı neredeyse yüzde 900’lere dayandı. Çocuklar hakkında açılan davalar 2005’te 17 mahkûmiyet, 78 beraat; 2006’da 14 mahkûmiyet 67 beraat; 2007’de 47 mahkûmiyet 97 beraat; 2008 yılında 36 mahkûmiyet, 122 beraat; 2009’da bin 105 mahkûmiyet 1144 beraat; 2010’da 1023 mahkûmiyet 857 beraatla sonuçlandı. 2005–2010 yılları arasında TMK bağlamında mahkûm olan çocukların sayısı 2228, beraat olanların sayısı ise 2365’tür (TİHV, 19 Şubat 2012). Bu verilere bakıldığında TMK bağlamında mahkemeye çıkarılan toplam çocuk sayısı ise 4593’tir. Bu verilere 2011 ve 2012 yılındaki tutuklama ve mahkûmiyetler dâhil değildir. Aynı zamanda sadece gözaltına alınıp serbest bırakılanlar dâhil olmadığı için toplam rakamı vermek mümkün değildir. Fakat bu rakamlar bile çocuklara yönelik devletin yeni konseptini göstermesi açısından önemli veriler sunmaktadır. Yine aynı soru önergesinde Ergin’nin verdiği bilgilere göre, 2005’te 16240, 2006’da 22819, 2007’de 29455, 2008’de 29941,

2009’da 53186, 2010’da ise 63117 kişi hakkında dava açılmıştır. Açılan davalar sonucunda 2005’te 2726, 2006 yılında 3729, 2007’de 5931, 2008’de 665, 2009’da 9211, 2010’da da 9892 mahkûmiyet kararı verilmiştir. Bu kanun kapsamında Kürt siyasal hareketiyle ilişkili olan veya olmayan büyük bir nüfusun “terör” faaliyetlerine katıldıkları gerekçe gösterilerek işlem yapılanların sayısının görülen artışın, çocukların tutuklanma ve mahkûm olma sayısıyla gösterdiği paralelliğe bakıldığında, çocuklara karşı geliştirilen uygulamanın genel olarak Kürt meselesi çerçevesinin dışında ele alınmasının imkânsızlığını göstermektedir.

4.3.Hem Kürt Hem Çocuk

PKK'nin silahlı mücadeleyi başlattığı tarihten bu güne birkaç farklı kuşaktan bahsetmek gerekmektedir. Birinci kuşak doğrudan savaşın hem öznesi hem de nesnesi olan kuşaktır. İkincisi savaş başladıktan sonra doğan kuşaktır. Bu da savaşın tüm olumsuzluklarını çok erken yaşta başlayacak şekilde yaşayan ve onunla büyüyen kuşaktır. Basit bir hesap yapıldığında şu ortaya çıkmaktadır: Çatışmanın başladığı tarihten hemen sonra doğan kuşak, bugün 32 yaşındadır. Sadece çatışmanın ilk yıllarında doğan bu kuşak değil, bu kuşağın çocukları da savaş ortamına doğdu ve çatışma ortamında büyüyorlar. Şuanda toplumsal eylemlerde ve silahlı mücadele yer alan kuşağın bir kısmı çatışmanın ortamına doğan kuşağın çocuklarıdır. Toplumsal eylemlerde görünür olan çocukların hepsi 1990'lar ve sonrasında doğanlardır. Bu yüzden de bugün 1990'larda doğan kuşak hem tarihsel anlatılarını hem kendilerinin deneyimlediklerinin hem de çatışmaların bütün boyutlarını yaşayan, çatışma sürecinin tümüne tanıklık eden kendi ailelerinin anlatılarının da izlerini taşımaktadırlar. Bu anlatılar özellikle birilerinin kuşaktan kuşağa aktardıkların anlatılar değil, direkt bu anlatıların birer parçası ve canlı tanığı olan kendi ailelerinin anlatılarıdır. Bu anlatılar ve Kürt çocuklarının yaşadıkları deneyimler, ciddi anlamda daha sonra politik olarak inşa edilecek bir kimliğin kurucu ögesini oluşturmaktadır. Kendinin ötekilik halini bu deneyim ve anlatılar aracılığıyla öğrenen ve yeniden kuran bir aktör ortaya çıkmaktadır. Bugün bu aktör toplumsal olaylarda meydanlarda polisle çatışan TMK mağduru çocuklar olarak gündemdedir. Çocuk/çocukluğu da içeren ama bunun ötesinde çocukluğu aşan bir kuşak söz konusudur. Yaşları itibariyle yasal olarak çocuk olsalar da yaşadıkları deneyim ve kendilerine aktarılan deneyimler sonucu ortaya koydukları pratik eylemsellik, sadece çocukluk kategorisi ve teorisi çerçevesinde analiz edilebilecek bir durum değildir. Bu nedenle bu bölümde modern çocukluk yaklaşımını, bu konuda yapılan tartışmaları ve bu yaklaşımların TMK mağduru çocukları ne kadar içine aldığı ve ya alamadığı ele alınacaktır.

2006'dan itibaren genel olarak medya ve siyaset aracılığıyla toplumsal olaylarda görünür olmaya başlayan çocuklara yönelik sürekli bir korku üretildi. Çocuklar, devlet ve devlet aygıtları tarafından kontrol edilemeyen, ama diğer taraftan da "BDP ve uzantıları tarafından sürekli istismar edilen, önüne gelen her şeyi yakıp yıkan, gözü dönmüş birer teroristcik" olarak kodlandı. Ancak bu tür bir kodlama yeni değildir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, Kürtlerin devlet tarafından çeşitli kodlamalarla adlandırıldığı görülmektedir. İlk dönemlerde "aydın olmayı", "modernliği", "ilericiliği temsil eden" "Türklüğün" karşısında "vahşi", "gayri medeni", "şaki", "barbarlığı temsil eden" olarak Kürtler, artık yeni küresel sisteme uygun şekilde revize edilerek bunların yerine daha evrensel olarak kabul gören "terörist" olarak kodlanmaktadır. Her türlü toplumsal muhalefetin

“terörist eylem” etiketiyle bastırılmasının hâkim siyasal eğilim olduğu günümüzde, çocukların da toplumsal eylemlerde yaygın bir şekilde görünür olmaya başlayan çocuklar da bu kodlamadan nasiplerini aldılar/almaktadırlar. Terörist denilerek sürekli korku nesnesi haline getirilen bu sefer Kürt çocukları oldu. Çocuklardan duyulan korku sadece onların oluşturduğu siyasi ve toplumsal tehditten değil, aynı zamanda kontrol altında tutulamayan bir doğadan, ölümden, cinsellikten, bilinçdışından, sabit ego sınırlarının yitirilmesinden, pislik ve kargaşadan duyulan korku da vardır (Gürbilek,2000;98). Müzelerde veya aristokrat malikanelerinde bulunan zırhlı savaşçıların resmedildiği tablolardan yola çıkarak, savaşçı veya şövalyelerin bütün bedeni kapsayan zırhları ile haysiyet arasındaki ilişkiye değindiği yazısında Somay şunları söylemektedir; “Bu tür zırhlar insana tekinsizlik hissi verir. Çünkü zırhın beden formu o kadar eksiksizdir ki, kolları, bacakları ve yüzü o kadar tam bir biçimde kapatmaktadır ki, içinde bir insan olup olmadığını anlamak mümkün değildir. Tam yüzden bilinmeyen, algılanamayan ve dile dökülemeyen bir dünyanın, gündelik dünyaya müdahalesi olarak, kelimenin gerçek anlamında *tekinsizdir* boş zırh.”(Somay, 2000;35–36). Toplumsal eylemlerde görülmeye başlayan çocuklara karşı bir bütün olarak devlet, siyaset ve medya eliyle oluşturulan hava bu boş zırh ile Kürt çocukları arasında bir analogi yapılmasına imkan vermektedir. Toplumsal eylemlere katılan Kürt çocuklarının devlet, siyaset ve medya açısından tam da “bu bilinmeyen, algılanamayan ve dile dökülemeyen bir dünya” olarak çok tekinsiz olarak görüldüğü içindir ki, devlet, siyaset ve medya bu kadar sert tepki verir. Bu bilememe halini saklamak ve tekinsiz olanı ortadan kaldırmak için hem toplumsal eylemlerde çocuklara karşı aşırı fiziki şiddet kullanıldı hem de yasal olarak çocuklar TMK adı altında çeyrek yüzyıla varan cezalarla yargılandılar. Çocuklara yönelik bu korku, horlanan çocuğun sonunda yetişkinden intikam alacağı korkusuna içinde barındırır. (Gürbilek, 2000;101).

4.4.Baskı ve Direniş Arasında Kimlik ve Siyasallaşma

Post modern teorisyenler, geleneksel kimlik kavramının değişmez ve sabit olduğu tezinin yerine, daha esnek, toplumsal koşullara göre değişebilen ve toplumsal olarak yapılandırılan bir kimlik kavramı ile değiştirilmesi gerektiğini öne sürdüler (Butler, 1990; Novotny, 1998; Villancourt Rosenau, 1992; Young;1997). Sosyal bilimciler de kimlik ile ilgili çalışmalarını uzun süredir yoğunlaştırdılar Sosyologlar, bireysel kimlik ile toplumsal yapıların kısıtlayıcılığı arasındaki çatışmayı ortaya çıkardılar (Giddens, 1991; Jenkins, 1996;). Antropologlar kimliğin kültürel ifadesini, anlamını ve grupların sınırlarını nasıl muhafaza

ettiklerini araştırdılar (Barth, 2001; Cohen, 1986). Sosyal psikologlar ise, kimliğin çoklu yönünü ve aynı zamanda kimliğin duruma göre değişebilen doğası üzerine odaklandılar (Gergen, 1971; Hogg, Terry ve white, 1995; Markus, 1997). Ayrıca toplumsal kimliği, grup içi dayanışmayı ve gruplar arası çatışmanın gelişmesindeki gücünü de tanımladılar (Tajfel, 1981; Turner, Hogg, Oakes, Heicher ve whetherel, 1987) (Aktr, Huddy, 2001; 127–128) Fakat kimlik ile ilgili bu çalışmalar, politik davranışları açıklama konusunda çok da etkili olmadıkları söylenebilir.

Sosyal bilim literatüründe kimlik çok önemli bir yer edinmiştir. Bu literatüre bakıldığında birçok farklı yaklaşımın olduğu görülecektir. Yapılan çalışmalara bakıldığında kimliği belirleyen birçok farklı etkeni olduğu belirtilse bile en önemli ayırım “biz” ve “onlar” ayırımıdır. . Her dil ve kültürde kimlik, ismi olmayan insanlar, benlik ve öteki, biz ve onlar arasında bir takım ayrımlar yapılır (Calhon, 1994: 9-10). Kimlik insanın bireyselliğine, kendi benlik duygusuna, kendisi hakkındaki duygu ve fikirlerine atıf yapılarak kullanılmaktadır (Dobry 1986;,159). Kimliğin diğer önemli bir özelliği ise durağan olmayan sürekli etkileşim içinde şekillenmesidir. Bu etkileşim hem kendi içinde doğduğu toplumla ilgili boyutunu, hem de “ teki” diye tanımlanan ile girilen etkileşim boyutunu kapsar. Bu etkileşim kimliği hem kurar hem de biçimlendirir. Bireylerin karşılıklı etkileşimlerinin oluşturduğu kimlik yapıları da süreklilik gösteren bir biçimlenme sürecidir (Subaşı, 2005;300).

Jenkins, kimliğin, insanın, “kimin kim ve neyin ne olduğunu bilme kapasitesi” olduğunu vurgulamaktadır (Jenkins, 2004:5) Bu anlamda Jenkins, kendimizin veya başkalarının kimliğini bir anlam sorunu olduğunu ve anlamın da daima etkileşimsel bir süreç olduğunu belirtir. Bu etkileşimsellik anlaşma ve anlaşamama, kural ve yenilik, iletişim ve müzakere şeklinde var olur(Jenkins 2004:18). Kimliği, bireyin toplumsal olarak inşa edilmiş tanımlanışı, “kültürel” ve “sosyal” arasında analitik bir ayırım yapmayı zorlaştırmaktadır (Jenkins, 2004; .40). Kişisel (ben kimim?), psikososyal (Biz kimiz?) kimliklerin dışında (Güleç,1992;16), çeşitli küçük grup kimlikleriyle birlikte, üç ana kimlik öbeği belirlemek mümkündür. Buna göre toplumsal-kültürel bağlamda, cinsel, sınıfsal ve ulusal(yerel-bölgesel) kimlikler çeşitli toplumsal çatışma ve bütünleşme konusu olmaktadır (Smith, 1994;17–19). Fakat kimliğin kavramsal analizinde sosyal ve kültürel kimliklerin neyi tam olarak işaret ettiğinin belirtilmesi gereklidir. Sosyal kimlik, kimliğin kişiler arası düzeydeki ifadesidir. Sosyal kimlik; benliğimizin, belirli bir sosyal gruba ait olduğumuz hakkındaki bilgi veya bilincimize dayanan kısımdır (Tajfel, 1981). Bu bilinç veya bilgiler, söz konusu gruba aidiyete ilişkin bir takım duygular ve değer atıflarıyla birlikte bulunur (Bilgin,2007;13).

Sosyal kimlik, insanlar arası etkileşim içinde sergilenen bir rol olarak görülebilir. Nitekim Goffman'da (2009) sosyal kimliği, kişiler arası etkileşimde bir kişinin sosyal kategorisini öne çıkararak ve bir sosyal statüye bağlı davranışlar olarak ele alır. Kültürel kimlik ise bir ilişkiselliğe ve sınıra gönderme yapar. Kimlik birey üzerinden yaratıldığı gibi kültür üzerinden de yaratılabilmektedir. Kültürün bir kimlik bağlamı olarak keşfi de bu sürecin bir parçasıdır (Subaşı 2005; 301).

Kültürel kimliği anlamının iki yolundan söz edilebilir. Biri özcü, dar ve kapalı; diğeri de tarihsel, kapsayıcı ve açıktır. Birincisinde kültürel kimlik tanımlanmış bir olgu, oluşmuş bir söz olarak değerlendirilir. İkincisinde ise kültürel kimlik üretilen, sürekli üretim sürecinde olan, hiçbir zaman tümüyle tamamlanamayacak bir olgu olarak görülür (Larrain 1995; 217). Stuart Hall 'ün de işaret ettiği gibi; Kültürel kimlik zaten var olan bir şey değildir; mekân, zaman, tarih ve kültürün ötesine geçer. Kültürel kimlikler bir yerden gelir ve tarihleri vardır. Ama tarihsel olan her şey gibi, sürekli dönüşüme maruz kalırlar (1998; 177). Bir kimlik değişimi dil ve sosyal performans yolu ile sürekli olarak yeniden müzakere edilir. Bu perspektifte kadınsı ve erkeksi belirlemelerin özneliği açıklanır. Semboller ve normlar bu öznel belirlemelerde katkıda bulunur, sürdürür ya da sınıflandırır (Cerulo, 1997:387). Kimlik anlam inşa eder. Bireyi tekilleştirir ve birleştirir; belirli bir bağlama entegre olmuş sembolik bir dünya yaratarak, biyografik bellekte bir süreklilik sağlamaktadır (Bilgin, 2007:50).

4.4.1.TMK Mağduru Kürt Çocukların Kimlik Oluşumları

Yukarıdaki tartışmalardan da görülebileceği gibi, bu çalışmada kimliği sabit ve durağan olarak değil günlük yaşamda bireylerin ve ya grupların hem birbirleriyle hem de “öteki”yle girdikleri ilişki sürecinde kurulan ve gelişen bir süreç olarak ele alınacaktır. Bu bölümde TMK mağduru çocuklarla yapılan derinlemesine görüşmelerde ortaya çıkan ve kimliklerini belirleyen parametreler üzerinde durulacaktır. Hem kendi yaşamlarında deneyimledikleri pratikler hem de anlatılar yoluyla kendilerine ulaşan tarih ile kurdukları ilişkinin TMK mağduru çocukların kimliklerinin belirlenmesinde önemli etkide bulunduğu tespit edilmiştir. Kendi deneyimleri de bireysel deneyimlerin ötesine taşan, kolektif deneyimin bir parçası haline gelen bir deneyim topluluğu olarak ele alınması gerekmektedir. Hem bireysel hem de kolektif deneyimi belirleyen birçok farklı boyut vardır. TMK mağduru çocukların kimliklerini belirleyen birçok farklı parametre vardır.

Bu çalışmada kimliği belirleyen dört etken üzerinde durulacaktır. Birincisi gündelik hayatın her tarafını belirleyen şiddet ortamıdır. Bu şiddet ortamında ilişkinin taraflarını kabaca iki gruba ayırabiliriz. Birinci grup devletin kolluk kuvvetleridir ikinci grup ise çocukların kendilerini de içeren genel olarak Kürt toplumdur. Kolluk kuvvetlerini ise polis ve asker diye ikiye ayırmak gerekecektir. Şiddet boyutunda elbette ki PKK'nin başlattığı silahlı mücadelenin kendisi de diğer önemli bir boyuttur. PKK'nin kendisi de bu etkileşimde ve kimlik belirleyici olması noktasında diğer bir gruptur. İkinci boyut ise yine bu çatışma ortamıyla doğrudan ilişkili olan, Kürt sorunu eksenli toplumsal eylemlilik/protestolardır. Çocukların bu protestolara şahit olmaları ya da içerisinde yer almaları kimliği kurucu olarak diğer önemli bir boyuttur. Üçüncü boyut, protestoları organize eden, genel olarak Kürtler arasındaki ilişkiyi canlı tutmaya çalışan Legal Kürt Kurumları ve bu kurumlarla kurulan ilişkidir. Dördüncü boyut ise toplumsal hafızayı oluşturan birçok bileşendir. Bu hafıza genel olarak yakın ve uzak Kürt tarihi, PKK ve anlatılar yoluyla tarihsel olayların kuşaktan kuşağa aktarılması ve güncel dair ise sürekli bir tartışmanın var olması oluşturmaktadır. Bu tarihsel hafıza bugünün deneyimiyle birleşerek yeni bir kimliğin inşasında önemli rol oynamaktadır. Her bir boyut kendi başına TMK mağduru çocukların eylemselliğine ve kimliğinin oluşumuna etki etme dereceleri farklıdır.

4.4.2. Kimlik Kurucu Olarak Şiddet

Cumhuriyetin ilk yirmi yılı ile son otuz yılında Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde genel olarak yaşayan tüm insanlar, özel olarak ise Kürtler, sürekli olarak şiddetin gölgesinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu süreç, hem Kürt toplumunda hem de Türk toplumunda birçok farklı etki-tepkiyi meydana getirmişse de bu sürecin belki de en önemli sonucu şiddetin günlük yaşamın bir rutini haline gelerek sıradanlaşmasıdır. Sıradanlaşan şiddet yaşlı, genç, çocuk, kadın ve erkek ayrımı yapmadan herkesi etkisi altına almıştır. Devletin uyguladığı şiddet ve buna karşı ortaya konulan karşı şiddet neredeyse kimliği belirleyen hakim bir unsur haline gelmiştir. Öyle ki şiddet her türlü var olan kimliğin bir parçası haline gelmiştir.

Kürtlerde kimlik kurucu olarak şiddetin ikili bir boyutu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Birincisi şiddetin kimlik “yıkıcı” boyutu ikincisi ise, paradoksal bir biçimde aynı şiddetin yeni bir kimliğin “kurucu” ögesi haline gelmesidir. Şiddetin “kimliği yıkıcı işlevi” olmasından kasıt; çatışma öncesi geniş toplumsal kesimlerin apolitik olan kimlikleri

yıkmasıdır. Şiddetin “kimliği kurucu işlevi” ise tam da şiddetin yıktığı apolitik kimliklerin yeni politik bir kimliğe evrilmesidir.

Türkiye’nin son otuz yılında Kürtlerin maruz kaldığı ve kalmaya devam ettiği şiddet ve çatışmaların görünürlüğünün arttığı iki önemli dönem olmuştur. Birincisi zorla yerinden edilme dönemidir. İkincisi ise zorla yerinden edildikten sonra göç edilen kentlerde karşılaştıkları şiddettir. Göç edilen şehirlerde de karşılaşılan şiddeti iki farklı boyut altında toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi günlük hayatlarda kent alanında devlete ait mekânlarda olduğu gibi sokaklarda da karşılaşılan ayrımcı ve dışlayıcı tavidir. İkincisi ve en önemlisi ise toplumsal eylemlerde karşılaşılan şiddettir.

Zorla göç ettirme, TMK mağduru çocukların doğrudan olarak yaşamadığı fakat tüm etkilerini üzerlerinde hissettikleri bir süreçtir. Bu, görüşmelerde çok net ortaya çıkan bir durumdur.

—*Nereden Diyarbakır’a geldiniz?*

—*Urfa Ceylanpınar’dan. Babam 93’te şehit düştü. Annem de 2000’e kadar dayanabildi orda. Aç susuzduk orda. Oradan buraya geldik işte. İşte nanê sêlê⁹ açtı Migros’ta 8 yıl. Saç ekmeği. Ondan sonra da o okula geçti zaten öyle geçindirdi, bizi büyüttü. Tek başına. 18 sene. Ben annemin karnındayken babam şehit düşmüş.*

—*Kaç yılında Diyarbakır’a geldiniz?*

—*2001 yılında.*

—*Akrabalar falan var mıydı burada yoksa tek siz mi geldiniz?*

Biz önce çekirdek aile olarak geldik. Öncesinden dedemler, dayım, teyzem gelmişlerdi. Sonradan zaten akrabalar da oradan buraya göç etti. Kalabalık olduk burada.

Ondan sonra işte babamın o olayından sonra annemin üstüne sürekli geldiler. Ben annemin karnındayken babam dağa çıkmış. Ceylanpınar’da ne olduysa işte direkt annem gözaltında. Annem gözaltında oldu mu bizden de kimse yok. Biz daha küçüğüz. Polisler çart çurt kapıya vuruyordular. Cama vurup kaçıyordular. Yani korkutuyordular bizi. On gün boyunca böyle oldu. Annem tekrar gözaltına alındı. Tekrar aynı şeyler. Bu durumdan dolayı da biraz göç etmek zorunda kaldık.

⁹ Saç ekmeği

—Zaten bende göç etmenin en önemli nedenini soracaktım sana.

En önemli nedeni o polisin babamın şeyi yüzünden anneme yaptıkları aşırı baskı.

Tabii baskı orayla da bitmedi buraya gelince de devam etti hala da devam ediyor.

Artık tanıyorlar, görünce ona göre davranıyorlar. Pis pis bakıyor. Olaylarda yakalayınca daha kötü dövüyor falan (Ali, 16, Diyarbakır,)

Ali, babasının dağa çıktığı zamanda daha doğmamış olmasına rağmen, dağa çıkış sürecinden hemen sonra yaşananları kendi şahit olmuş gibi aktarmaktadır. Görüşmeye katılan farklı kişilerin aynı konu üzerinden dile getirdikleri deneyimler bir noktadan sonra aynılaşılabilmekte; Diyarbakır'da anlatılan bir göç hikâyesi ile Van'da anlatılan arasında önemli farklar ortaya çıkamayabilmektedir.

Ya düşün senin evinizi köyünüzü her şeyini elimizden aldılar. Onu yaparken de bir sürü işkence yaptılar. Biz köyden gelirken hiçbir şeyimizi yanımızda getiremedik. Geldik buraya yerleştik. Bir de direkt gelmedik buraya; önce başka akrabaların yanına gittik, daha sonra buraya geldik. Çok zorluk çektik. Her şeyini kaybediyorsun. Niye? Çünkü biz Kürdüz ve “korucu olmayacağız” dedik. Sonra geliyorsun yine bitmiyor ki her şey daha ağır oluyor. Mesela okula gidiyorsun öğretmen hakaret ediyor. Çarşıya gidiyorsun polis seni görünce sanki babasını öldüren birini görmüş. Hemen ters ters bakıyor.(Mehmet, 15, Van).

Kimi görüşmelerde kullanılan dil, kendilerinin deneyimleriymiş gibi ortaya çıkmakta kimilerinde de kendilerine anlatılar yoluyla geldiğini ortaya koyan bir biçimde kullanılmaktadır. Özellikle de kendi deneyimledikleri gibi anlatımları çoğunlukta olduğunu belirtmek gerekir. Sürekli anlatılar yoluyla oluşan bu dil özellikle geçmişini yeniden kurmaktadır. Anlatılar ortak bir hafızanın oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Özellikle geçmişin inşası öyküleme, belgeleme ve yorumlama yoluyla gerçekleşen toplumsal inşanın bir ürünü olarak varlık kazanmaktadır (Sancar, 2007: 43). Hafıza, izlerde ya da geçmiş yaşanmışlıklarda kaydolunur, bu sürekli bir kayıt işlemini gerektirir. Kendinde somut bir varoluşu yoktur ve her zaman anlatıyla bitişiktir. Süreksizdir ve anlatılma eylemine bağlıdır (Aktrn. Santos, 2001: 175). Bu eylemlilik hali çocuğun kendini kurmasında önemli bir yere sahiptir. Bu kurma genel makro sosyal ve siyasi projeksiyonlarla uyumlu olmak durumunda da değildir. Nitekim daha sonra değinileceği gibi hem Türkiye'deki hakim siyasal yaklaşımlara hem de Kürt siyasal hareketinin kendilerine yaklaşımlarından şikayet

etmektedirler. Çünkü her eylemsellik çocuğa yeni bir deneyim alanı açmaktadır. Bu alan kendini içinde var ettiği sosyal ve siyasal alanla da yer yer çatışabilmektedir.

1989–1999 arasındaki dönemde, zorla göç ettirilmeler esnasında askerlerle Kürtlerin yaşadığı deneyim, daha sonra da göç ettikleri kentlerde polislerle yaşadıkları deneyimin, zorla göç ettirilen nüfusun hafızasında önemli bir yer ettiği bu çalışma safhasında da sık rastlanan önemli bir noktaydı. Yaşanan travmatik sürecin direkt muhatapları olmamalarına rağmen, ailelerinin, akrabalarının ve arkadaşlarının bu deneyimlere ilişkin anlatımları kendilerinin geldikleri kentlerde yaşadıkları deneyimlerle birleştirip tek bir anlatı haline getiren bu çocuklar, bu anlatılar yoluyla, zamansal ve mekânsal olarak tanık olmaları imkânsız olan bir dönemin birer parçaları olabilmektedirler. Tüm yaşananların sebebini anlatmaları istendiğinde istisnasız tüm görüşmeciler, hem kendi yaşadıkları hem ailelerinin yaşadıklarını Kürt olmalarına bağlamaktadırlar. Farklı zamanlarda farklı kişilerle yapılan görüşmelerde aşağıdaki beyanlar verilmiştir.

—*Sence bu anlattığın olaylar, çatışmalar, baskılar, ölümler neden olmaktadır?*

—*Böyle soru mu olur? Tabii ki Kürdüz ondan. Kürt olmak öldürülmek için yeterlidir bu ülkede.(Rojin, 14, Diyarbakır)*

—*Valla niye olsun, Kürdüz ondan oluyor. Niye bu olaylar başka yerlerde olmuyor, batıda olmuyor. Ha orada da oluyor ama yine Kürtlere oluyor. Türkiye'nin her yerinde oluyor olmuyor diyemeyiz ama yine Kürtlere oluyor(Van).*
—*Kürt olduğumuz için bunları yaşadık ve yaşıyoruz. Bundan sonra da Kürtler başarana kadar yaşayacak yani. Devlet bu. İstemiyor seni. Teröristsin diyor. Tehlikelisin diyor. Niye kardeşim ben tehlikeliyim. Hakkımı istedim diye tehlikeli mi oluyor. Terörist mi oluyor. O zaman teröristim. Ama şunu da unutmamak gerekiyor. Tüm bunlar Kürt olduğunu söyleyenlere yapılıyor. Yoksa her Kürde yapılmıyor. Ya tamam onlarda batı illerine gittiklerinde dışlanıyorlar sevmiyorlar onları ama onlar dayak yemiyor, tutuklanmıyor, işkence görmüyor, öldürülmüyorlar.(Çiya, 17, Diyarbakır)*

—*Valla köyde bizim evimizi yaktıklarında da şehre geldiğimizde bu kadar bizi dövüp tutuklamalarının da sebebi Kürt olmamız. Yoksa ne olacak. Bak ben kürdüm deme hiçbir şey olmuyor. Ama kürdüm de başına her şey gelebiliyor.(Serhed, 16, Van)*

Her görüşmecinin gündelik yaşamında karşılaştığı ayrımcı pratikler her ne kadar farklı olsa da verdikleri tepki aynıdır. Birbirinden farklı deneyimleri yaşamalarına rağmen toplumsal

eylemlere katılımlarının nedeninin hepsinin tehdidin kendi kimliklerinden kaynaklanmasına bağlaması olduğu görülebilir. Burada bireysel olarak tehdidin sadece kendilerini hedeflemediğine yönelik inançları hepsinin ortaklaştığı nokta oluyor, bu ortaklaşma aynı zamanda düşünce, eylem ve pratikte de ortaklaşmayı beraberinde getiriyor. Her şeyden önce Kürt olduklarından, baskı, zorla yerinden edilme, tutuklanma, öldürülmelerin yaşandığını dile getirmeleri hepsini aynı zemine çekmektedir. Bireysel yaşanan deneyimler bireysel kimliğin yanında üst bir kimlik olarak Kürt kimliği etrafında birleşmelerini sağlamaktadır. Bu tür bir yaklaşım “biz” ve “onlar” algısını önemli oranda şekillendirmektedir. Türkiye’nin genelinde yaşanan durumlarda da yine “batıda da Kürtlere yapılıyor bu” denilerek, farklılık olduğunu ve bu yüzden de bu “biz”e bu kadar saldırıldığı bilinci gelişmektedir.

Özellikle 2006’da Polis Selahiyet Kanunu’nda yapılan değişiklikle beraber polise verilen geniş yetkiler, Türkiye genelinde polislerin Kürtlere ve Kürt muhalefetine karşı sert tutumunun artmasına ve polis şiddetini daha da görünür kılmasına neden oldu.

Türkiye’de büyük metropol kentleri hariç (belki onları da dahil etmek gerekir), tüm kentlerde kentin en “ihtişamlı” bir yanıyla da korku salan ve tahakküm belirtisi gibi devleti temsil eden binalar şehir merkezlerinde bulunur. Bunlar; Valilik, Kaymakamlık, emniyet müdürlükleri, askeri kışlalar ve “muktedir olan devleti işaret eden her türlü sembol şeklinde sıralanabilir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde kentlerin giriş, iç ve çıkışlarında sizi ilk önce askeriye ve/ya polis karşılamaktadır. Bunların yanına devleti temsilen diğer kurum, kuruluş ve semboller belirgin olarak göze çarparlar. Bu bölgelerdeki kentlerde yaşayan insanlar sıradan zamanlarında dahi sık sık panzer, Akrep, TOMA gibi polisiye araçlarla karşılaşır. Gece ve gündüz devriye gezen polisler, şehir merkezlerinde belli noktalarında sürekli kontrol noktalarında olan polis insanlarla daha sık temas içindedir. Özellikle de insanlar, toplumsal eylemlerde polisle şiddet temelinde sık sık karşı karşıya kalabilmektedirler. Polis bu anlamda insanların gündelik hayatlarına doğrudan müdahale eden bir pozisyondadır. Toplumun gündelik hayatına bu kadar yakın ve iç içe olan polis toplumun içinde gözüke de aslında bir taraftan da dışındadır. Dışında olmasını mümkün kılan ise devleti ve siyaseti temsil eden bir konumu olmasıdır. Bu bakımdan polis, toplumsal olanla siyasal olanın kesiştiği zeminde durur. Mann’e göre, polis, devlet iktidarını, “devletin sivil topluma bilfiil nüfuz etme ve siyasal kararları geniş kesimlerde lojistik olarak yürürlüğe koyabilme kapasitesi” olarak alt yapısal iktidarı tanımlıyor (Aktr. Ergut, 2004;25). Bunun içindir polisi, devletin topluma nüfuzunu olanaklı kılan bir mekanizma olarak düşünmek mümkün görünüyor.(Ergut, 2004, 27). Bu bakımdan polislik ile siyasal nüfuz arasında pozitif bir ilişki vardır. Tilly’ye göre devlet polisliği, yurttaşların sisteme itaatlerinin sürekliliğini

sağlamak için yaygınlaştırılmıştır.(2004:28). Devletin alt yapısal iktidarının gelişmesiyle, devletin kendi iktidarın “toplumun üzerinden” değil, “toplumun içinden” kurmasıyla birlikte, polisin nitelikleri de ister istemez değişecektir. Yasal sistemi temsil ediyor oluşuyla, gündelik yaşamı merkezi otoriteye bağlayan polis, halk tarafından devletin doğrudan bir sembolü olarak anlaşılmaktadır (Aktr, Ergut, 2004:48). Polisin siyasal süreçlere hangi ortamlarda daha fazla müdahil olacağı meselesinde Bayley’in önerdiği temel değişken, devlet oluşumunun toplumda şiddetli bir direnişle karşılaşp karşılaşmadığıdır. Böylesi bir durumda polis siyasal bir rol üstlenecek ve siyasal süreçleri belirleyen öznelerden biri olacaktır (Aktr. Ergut, 2004, 45).

Diğer önemli bir nokta da genelde insanların özelde ise çocukların devlet kurumları ve polisle girdikleri ilişki kimliği kurucu diğer önemli bir nokta olduğu karşımıza çıkmaktadır. Herhangi resmi bir kurumla her hangi bir nedenle ilişki içinde bulunduğu zaman kendilerinin “öteki” olduğu fikri pekişmektedir. Genel olarak devletin bütün mekanizmalarının Kürt bölgelerinde farklı çalıştığını çocukların çok net farkında oldukları yapılan görüşmelerde ortaya çıkabilmektedir. Özellikle her gün polisle bir şekilde muhatap olan bu çocuklar, polis tarafından aşağılanmakta, dövülmekte, tehdit edilmekte, ajanlığa zorlanmaktadır. Toplumsal gösterilerde ise şiddetin dozu artmakta, kimileri dövülerek hastanelik edilmekte, kimilerinin kolları ya da bir tarafları kırılarak sokaklarda bırakılmaktadır. Çoğu çocuk ise gözaltı, işkence ve daha sonraki aşaması olan hapishaneye girme sürecine kadar polisle muhatap olmaktadırlar. Polislere yönelik algıları nispeten daha yumuşak bir şekilde müdahaleye maruz okul, hastane, nüfus müdürlükleri, bankalar gibi sivil görünümlü kurum ve kurumlarda yer alan kişilere nazaran çok daha negatiftir.

Polis deyince veya polis görünce aklına ne geliyor?

—*Düşman. Tek kelimeyle düşman.*

—*Niye böyle düşünüyorsun?*

—*Yav adam o kadar insafsız! Eylem anında kimi yakalarsa yaşlı kadın çocuk demeden öyle vuruyor ki sanki babasını öldürmüştün. Yakalandığım eylemde, işte belediye garajının orda altı yedi polis bir kadını öyle dövüyor öyle dövüyor ya ne diyim ki. Kadın sadece yere kapanmış. Sonradan fark ettim ki altında çocuğu var kadının.*

—*Nasıl yani?*

—*Yav kadınlar gönü kadın dört beş yaşlarında bir kız çocuğu var işte. Kadın kızıyla gelmiş demek. Kadın kendini bırakmış kızına bir şey olmasın diye atmış üzerine bir çığlık bir çığlık insanın içi geçiyor. Altı yedi kişi yav o senin anan*

olsaydı birisi ona öyle yapsaydı ne yapardın adam bunu düşünmüyor. Bütün hincını ondan alıyor. Buna ne diyeceksin. Tabii ki düşman. Aslında düşmanda belki daha merhametlidir.(Mustafa, 17, Van).

Yukarıdaki anlatılar bize çocukların deneyimledikleri ya da şahit oldukları şiddet onları dost-düşman ikililiğine kolaylıkla götürebildiğini göstermektedir. Bu ikililik algısını pekiştiren birçok deneyimin anlatılar yoluyla da onlara aktarılması ve bu anlatıların kendi deneyimleriyle birleşmeleri sonucu pekiştirmektedir.

Çocukların gündelik yaşamlarında polisle sürekli karşılaştıkları düşünüldüğü için doğrudan polisle ilgili sorular sorulmuş olmasına rağmen, bunun dışında genel olarak tüm güvenlik görevlileriyle ilgili ortak bir algı söz konusudur. Polis, asker ikilisinin genel olarak Kürtlere karşı sergiledikleri şiddet ve baskı pratikleriyle başlayan değerlendirmede, genel olarak devletin tarihsel olarak Kürtlere karşı gösterdiği uygulamalarla ilişkisini kurmaktadır.

—Valla nefret duyuyorum. Yav sadece polisle değil asker, özel harekât, tim bunların hepsi aynı. Kürt düşmanı. Fırsat bulduğunda, yakalanmadığını bilse öldürüyor. Öldüremediğini de öldürmekten beter ediyor. Televizyonda da görüyoruz. Çocukların kollarını kırıyorlar. Ağızlarını burunlarını dağıtıyorlar. Kadınlara çocuklara yaşlılara. Bizim mahallede bir yaşlı kadını o kadar dövmüşlerdi ki tekme copla kadın üç ay sonra öldü. Yani şimdi ne düşüncem?. Ya iki düşman bile savaştığında kadınlara ve çocuklara böyle davranamaz. Bu bakımdan polis asker çok ayırmıyorum valla düşmandan beterler yani. Ama şunu da unutmamak lazım tarih boyunca Kürtlere sürekli böyle devlet eliyle bu kadar zalimce davranılmıştır. Yeni bir şey değil, polis ile ilgili bir şey de değil. Devlettir bunu yapan.(Ercan, 17, Diyarbakır)

Dost-düşman ikililiği üzerinde konumlanan çocuklar, spesifik olarak devletin her hangi bir aygıtı sorulmadığında bir bütün olarak bu ikililiği “polis ve Kürtler” noktasından çıkarıp genel olarak “Kürtler ve devlet” ikiliğine taşıyabilmektedir. Kendinin kim olduğunu bilme aynı zamanda ötekinin de kim olduğunu bilmeyi içermektedir. Kendini Kürt, devleti de düşman boyutuyla bilme kendi kimliğinin hem sınırlarını hem de içeriğini belirlemede yardımcı olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Çocukların hayatlarında aldıkları birçok kararda bu tür bir dost-düşman konumlanmasının etkisi göz ardı edilemez. Genel olarak devletin özel olarak ise polisin kendilerine karşı geliştirdikleri uygulamaların kendilerinin ötekilik/Kürtlükleriyle ilgili olduğu algısını hem anlatılar hem de kendi deneyimlerine dayanarak dile getirmektedirler. Diyarbakır’da yapılan bir görüşmede, görüşülen kişi devletin

ayırıcı uygulamalarını kendi yargılandığı Ağır Ceza Mahkemesi uygulamasıyla uyuşturucu kullanmaktan yargılanan kendi akranı bir arkadaşının yargılanmasını karşılaştırarak dile getirmektedir. Kendilerin karşı geliştirilen tutumun suç ile ilişkisinin bulunmadığı, meselenin kendi Kürtlüklerine sahip çıkmalarından kaynaklandığı algısı da yine kendi deneyimleri ve ya arkadaşlarının anlatımları üzerinden pekişmektedir.

Mesela bir arkadaşın bir mahkemesi vardı, yine o da uyuşturucudan, Hâkimin söylediği şu, dedi ki; sen dağa taşta kaçma da bu işi yap!. Bas baya bunu söyledi. Yani ben şok oldum. Yani benim gittiğim mahkeme böyle değil, mesela benim gittiğim mahkeme 5. Ağır Ceza Mahkemesi yargılandığım mahkeme, sanki çok ciddi bir hava varmış gibi, sanki bir katili yargılıyorlarmış gibi, işte kâtibî getirmişler, savcılar, hâkimler, psikologlar, çok ciddi bir hava var. Hepsinin suratı beş karış havada.
--sonra?

Sen siyasetle ilgilenme ne yapıyorsan yap diyor yani. Yani “seni bırakmak kolay aslında biz seni burada tutmayız gidersin bi 15 gün yatarsın, yeter ki, ne bilim, bizim iktidarımıza karışma, bize karışma” o şekil yani.
. Batıya da gittim çalışmak için. İnşaatla babamın yanında çalıştım genelde yaz tatillerinde giderdim, orda yani, farklı bir hava var, farklı bir ortam, farklı bir hukuk, farklı bir yargılama sistemi.(Zarih, 17, Diyarbakır)

Türkiye’nin batısı olarak tanımladığı bölgelerden farklı uygulamalara maruz kaldıklarını sadece yargılama, uygulanan fiziki şiddet veya uyuşturucu üzerinden dile getirmemekteler. Özellikle eğitim sisteminin hem fiziki şartlar hem de nitelik olarak batıda çok farklı olduğu kanısında olan birçok görüşmeci ile karşılaşıldı. Özellikle de Diyarbakır’da görüşülen Sozdar, kendi okullarının durumunu anlatırken sadece okulun yetersiz ve sorunlu boyutlarını ele almamakta, aynı zamanda bu boyutlarını da batı illeriyle de karşılaştırmaktadır.

-Yav işte Namık kemal okulu¹⁰ yav mesela tuvaletleri hep berbat bir şey yapamıyor. Sınıflar durulmuyor oradan. Bir bakıyorsun kalorifer patlamış

¹⁰ Diyarbakır Bağlar ilçesinde bulunan Namık Kemal Lisesi,

durulmuyor orda. Doğru düzgün ders işlenmiyor. Okulun duvarları saçlarla kapatılmış sanki cezaevi. Okulun içinde polis var. Güvenlikçiler var. Sivil polisler var terörle mücadele polisleri var orda. Fişleniyoruz orda. İşte ne bilim doğru düzgün bir şey yapamıyoruz. Kendimizi bile ifade edemiyoruz. Üç kişi bir araya geliyoruz hemen tak ekip damlıyor oraya. Ekip otoları.. ...Hocalar bile onlara çalışıyor. İşte “böyle yaparsanız biz böyle yaparız”, işte ne bilim, terörle mücadele dersleri veriliyor okulda. Sempozyumlar veriliyor. İşte düğün salonlarına götürülüp onlara işte “sizi böyle kandırıyorlar böyle kandırıyorlar” işte böyle deniliyor. Şu an gidin okulu görün çevresi hepsi saçlarla kapatılmış. Karakoldan şuradaki karakol var ya, ondan hiçbir farkı kalmamış. Tel örgülerle kapatılmış. Baktığın zaman vahşet bir okul yani. Dışarıyı göremiyoruz hapishane gibi.

Bir kere simamızı tanımışlar ne bilim işte bir iki kere zıtlamışsınız onlarla. İşte siz niye böyle yapıyorsunuz? Kardeşim senin bu okulun bahçesinde ne işin var. Biz buraya eğitim almaya gelmişiz. Sen, biz bu psikolojik baskı altında nasıl eğitim göreceğiz. Batı illerinde öyle değil. Her zaman denetlenir. Öğrenciler için denetlenir ama sistem için değil. Devlet için değil. Burada da denetleniyor ama polisler tarafından denetleniyor. Yani buraya yönelik tarzları farklı

Bilinçli olarak bizim alanlarımız da kısıtlanıyor. Bir şeyler konuşamıyoruz. Ne bilim arkadaşlarla konuşamıyoruz. Mesela bir öğrenci okuldan atıldı geçen sene niçin atılmış?. İşte sen devamsızlık yaptın işte senin adını emniyet bize verdi sen gidip taş atıyormuşsun biz seni atıyoruz. Bu yüzden atıyoruz biz seni. Devletin Kürtlere sürekli yaptığı bir şeydir. Yeni değil yani. Biz de bizden öncekilerin yaptığı gibi direneceğiz. Onlar zulüm yapmaktan vazgeçemedikçe bizde savaştan direnmekten vazgeçmeyeceğiz .(Sozdar, 16, Diyarbakır)

Devletin herhangi bir kurumuyla herhangi bir konuda muhatap olduklarında dışlayıcı muamele ile karşı karşıya kaldıklarının farkında olan, bunun da bilinçli üretilen bir politikanın sonucunu olduğunu dile getiren, Kürtlüklerine sahip çıktıklarında bu tür ayrımcı ve şiddete dayalı pratiklerle karşı karşıya kaldıklarının bilgisi ve algısına sahip olan bir “çocuk” söz konusudur. Aynı zamanda biz-onlar algısı keskin bir noktaya varıldığı da görülmektedir. Buradan hareket ederek de ezen-ezilen ayrımını yapıp ezilen konumda olduğu algısına çok açık bir şekilde sahip olduğu görülüyor. Melucci’ye göre, ortak bir siyasi kimliğin inşası bir “biz” duygusunun varlığını öngörür. Bu aktörlerin kendilerini daha geniş bir grubun bir

parçası olarak gördükleri, zamanla kendi deneyim ve gelişimlerini anlamlandırdıkları bir süreçtir (1995: 55). Bu çocukların eylemselliklerinin önemli nedenlerini gündelik hayatlarında karşılaştıkları ayrımcı, dışlayıcı, baskıcı (şiddeti de içinde sık sık barındıran) ve bu algıyı güçlendirici pratiklerdir. Bu algı, farkındalık ve bunun sonucunda ortaya konulan eylemsellik sadece çocukluk ve yetişkinlik kategorileri arasındaki ayrımlara ve bu ayrımlara dayanan toplumsal konumlarındaki farklılıklara bakılarak anlaşılabilir bir durum değildir. Çünkü bu deneyimlerin hepsi çocukluk ve yetişkinlik arasındaki mesafeyi ortadan kaldıran bir işleve sahiptirler. Gündelik hayatın bu deneyimleri sayesinde, insanlar kişisel durumlarını politik olanla ilişkilendirmeyi öğrenmektedirler.

Ortak nedenlerle bir mekânı ve ya alanı paylaşmanın her tür insan ilişkisi üzerinde şüphesiz önemli sonuçları vardır. Aytaç'a göre, zorunlu Kürt göçü sebebiyle kentlere akın eden nüfus, protest hareketler ve yoksulluğun politik ifadelendirilmesine dönük radikal karşı koyuş zeminlerinde kendilerini göstermeye başlamışlardır. Büyük şehirlerde derinleşen yoksulluk, işsizlik, dışlanmışlık halleri, bu göçle gelen nüfus üzerinden etnik protestoların filizlendiği, kendisini büyük şehirlerde politik olarak yeniden kurma süreçlerine ivme kazandırmaktadır. İstanbul'un Doğu/Güneydoğu'dan göçle büyüyen ilçelerinde bu diasporik şiddetin, ırki ve etnik dışlanmışlık algısının dille kendisini dışa vurduğu, kitlesel hareketlerle varlığını hissettirdiği (1 Mayıs kutlaması, gecekonduların yıkımına karşı hareketler, etnik aidiyet kökenli protestolar vs) yeni bir kent deneyimi ile karşılaşıldı (Aytaç, 2009;139–140).

Yukarıda verilen bulgulardan yola çıkarak; çocukları sadece gördükleri ve şahit oldukları şiddet, onları şiddet sarmalına götürmektedir gibi bir yargıya varmadığımızın belirtilmesi gerekmektedir. Şiddete maruz kalma, karşı şiddeti doğurmada etkili olsa da, bu tek başına belirleyici değildir. Çünkü yapılan görüşmelerde Türkiye'nin genel siyasetine, Kürt siyasetine, PKK'ye, Kürt sorunun çözümüne dair görüşleri olan, olan biteni kendi pencerelerinde değerlendiren ve vardıkları sonuçlara göre de harekete geçme isteği olan bir çocuk grubu ile karşılaşıldı.

4.4.3. Toplumsal Eylemler ve Bu Eylemlerde Kurulan Kimlikler

Toplumsal gösteriler, çocukların birbirleriyle en fazla temas/etkileşim halinde bulundukları alandır. Bu alanlar, aynı zamanda çocukların polisle veya askerle girdikleri temas kendi kültürel farklılıklarını tanımladıkları, değerlendirdikleri ve yeniden ürettikleri alanlardır. Bu

alanlarda karşılaşılan ayrımcılık, şiddet ve baskı çocukların kendilerinin ve gruplarının farklılıklarını değerlendirmeye yöneltebilmektedir. Kürt siyasi hareketinin devlet ve hükümetle kurduğu ilişki çatışmalı ilişki, aynı zamanda kendi toplumsal iç dokusuyla kurduğu kendi kimliğini kurma ilişkidir. Kimliğin yeniden inşa edildiği en önemli alan toplumsal eylem alanlarıdır.

Genel olarak Kürt toplumunun özel olarak ise Kürt siyasal hareketinin polis ve askerle sık sık yüz yüze gelmeleri, bu kurum ve kurumlarda yer alanların şiddetine günlük olarak maruz kalmaları, Kürtlerin hem devlete karşı hem de Kürtlüklerine karşı aidiyetlerinin ve algılarının belirlenmesinde önemli bir etken olmaktadır. Kürtlerin, “karşıtlık” temelinde devlete karşı aldıkları pozisyon ve Kürtlükleriyle kültürel ve siyasal düzlemde kurdukları aidiyet, gündelik hayatlarının bir parçası olan ve çok görünür olan baskının, dışlanmanın, ölüm dâhil her türlü şiddetin nesnesi olmanın etkisi azımsanmayacak derecede çoktur. Turner ve Killian’a göre, “hareketlerin çoğunun hatta belki hepsinin normlarındaki ortak öge, mevcut koşulların adaletsiz olduğu kanısıdır(Aktr. Jasper, 2002:201). Çocukların toplumsal eylemlere katılmalarını tetikleyen diğer önemli etken ise, kendilerini en güvende hissettikleri yerin neresi olduğuna dair verdikleri cevapta saklı olduğu söylenebilir. Çocuklar, kendilerini en çok güvende hissettikleri yerin toplumsal eylem alanları olduğunu dile getirmeleri, grup üyeleri arasında oluşan bağı göstermesi açısından önemlidir. Güven, hem bir toplumsal eylemi veya hareketi oluşturan lider hem de o hareketin izleyicileri arasında önemli bir yere sahiptir (Jasper, 2002:281). Güvenin eylemlere katılımın gerçekleşmesinde çok önemli bir yeri olduğu vurgulanmalıdır. Çünkü insanlar, kendileriyle aynı düşünceleri paylaşan başkalarının bir toplumsal harekette veya eylemde yer aldıklarını ve onlarla ortak hedefler için çalıştığını hissetmesi durumunda, harekete veya eyleme katılmaları ve “diğerleriyle” ortak hareket etmeleri kolaylaşmaktadır (2002: 335). Bu noktada görüşmecilerin kendilerini en güvende hissettikleri soruya verdiği cevaplar bu durumu ortaya koymaktadır:

-Mesela aile, dernek, arkadaşlar, BDP, mahalle... Bu saydıklarımda en çok nerde kendini güvende hissedersin, kendini en çok güvende hissettiğin yer neresi bunlar arasında?

—Halkımın yanında halkın direniş gösterdiği her yerde kendimi daha güvende hissediyorum. Yani direndiği her yerde.

—Mesela Bağlar¹¹’daki bir eylemde ya da Ofis¹²’teki bir eylem de aynı güveni hisseder misin?

—Fark etmez. Yeter ki aynı sesler duyulsun. Sonuçta aynı sesler aynı duygulardan ortaya çıkıyor. Bu yüzden yer önemli değil. Seslerin aynı olması önemli. Ne biliyim orada çıkan sloganlar olsun. Ne biliyim birbirlerine heva¹³’l deyişleri. Bu daha bir sıcak geliyor. İnsan ne biliyim işte halkım var kendini var etmeye çalışıyor bir direniş ortaya koymaya çalışıyor. Sonuçta insanda nasıl savunma mekanizması varsa halklarda da vardır bir savunma mekanizması. Savunma mekanizması devredeyse insanlar kendilerini güvende hissederek bende doğal olarak kendimi güvende hissediyorum.(Emin, 15, Diyarbakır)

Emin’nin anlatımı, toplumsal eylemlerin çocukların duygu ve düşünceleri üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermektedir. Her şeyden önce Emin’nin toplumsal eylemleri bir direniş göstermek ve var olmak olarak algıladığı ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında toplumsal eylemlerde bir grubun üyesi olarak ve o grup ile birlikte hareket ediyor olması, grubun benzeşikliği, (“seslerin aynı olması önemli”), Emin’in kendini güçlü hissetmesine neden olmaktadır. Toplumsal eylemler sırasında atılan sloganlar ve birbirleriyle iletişim kurma biçimi çocuklarda bir duygulanmaya neden olduğu da ortaya çıkmaktadır. Ortak duygular “biz”i oluşturma ve “biz” ve “öteki” arasındaki sınırları belirlemede önemli bir etkiye sahiptir. Bu yüzden toplumsal eylemlere katılım bir yandan “biz”i güçlendirirken, diğer yandan ise, “öteki” ile olan farklılığı ortaya koymaya yardımcı olmaktadır. Bu da çocukların, toplumsal eylemlere katılanlarla beraber kendi kimliklerini oluşturduklarını göstermesi açısından önemlidir.

— Arkadaşlarımla kendimi daha rahat hissediyorum. Güven bilmiyorum nasıl söyleyeyim. Arkadaşlarımla mahalledeyken kendimi daha çok güvende hissediyorum. Çünkü bizde birlik var. Bir şey olduğunda biliyorsun ki arkadaşların seni yalnız bırakmaz. Mesela bir olay olduğunda arkadaşların yanındaysa daha rahat hareket ediyorsun. Mesela polis kovaladığında arkadaşların seni koruyor. Dikkatlerini dağıtıyorlar. Mesela birinin peşine düştüklerinde herkes onu kurtarmak için topluca onun peşine verene saldırıyor. O da olmadıysa mahalledekiler seni saklayabiliyor. Mesela

¹¹ Diyarbakır merkez ilçesi

¹² Diyarbakır merkez mahallesi

¹³ Heval, arkadaş anlamına gelmektedir. Aynı zamanda PKK’nin silahlı elemanlarının kendi aralarında bir birine hitap etme şeklidir.

mahalledeki eylemlerde daha rahatım çarşıda olan eylemden. Çünkü bildiğin yer. Gerçi çarşıda da çok daha kalabalık oluyor. Orada da korkmuyorsun daha cesaretleniyorsun çünkü biliyorsun parti var halk var. Ne biliyim öyle işte (İsa, 14, Van).

İsa'nın anlatımında ise, İsa'nın kendini güvende hissettiği yerin, Emin gibi “toplumsal eylemlerin olduğu her yer” değil, gündelik yaşamını sürdürdüğü ve kendi yaşam alanı olan mahallesi olduğu görülmektedir. Fakat ortak noktaları yine birlikte hareket edebilen bir gruptan bahsetmeleridir. Çocuklar, toplumsal eylemlerde geniş bir grupla hareket ettikleri zaman, tek başınayken hissedeceği, düşüneceği ve davranacağından çok daha farklı bir şekilde hissetmekte, düşünmekte ve davranmaktadırlar.

Della Porto ve Diani, politik kimliğin inşasını, kişinin sahip olduğu bir özellik değil, politik süreçlere sürekli katılma yoluyla başarılması gereken bir şey olarak görmektedir (2002). Sloganlar, topluluk, günlük iletişim biçimleri, katıldıkları eylemlere verilen anlamlar ve eylemleri adlandırma şekilleri çocukların duygu ve düşüncelerini biçimlendirmektedir. Gündelik hayatlarında karşılaştıkları şiddet, baskı, dışlanma gibi pratiklerin ürettiği güvensizlik, toplumsal eylemlerde yerini güvene bırakmaktadır. Bu güveni oluşturan ise geniş bir insan grubuyla hareket etmeleridir. İnsanlar kendilerini daha geniş bir grubun bir parçası olarak gördükleri zaman, kendi deneyim ve gelişimlerini anlamlandırır (Melluci, 1995:55). TMK mağduru çocukların dile getirdiklerine bakıldığında, toplumsal eylem alanlarında kendi duygu ve düşüncelerini daha kalabalık bir grubun içinde daha güçlü hale getirebilmektedirler; bu yolla da daha güçlü bir “biz” kurulabilmektedir.

Miller, bireyin kimliğinin içinde bulunduğu kolektivite tarafından oluştuğunu belirtmektedir (1995:100). Bunun yanında özgür birey ya da özerk aktör kendi kimliğini sadece belli bir kültür içinde elde edebilir ve koruyabilir (Taylor, 2005:44). Bu tartışmalar aynı zamanda kimlik kavramının toplumsallığını göstermektedirler. Young, cemaatin (community) kendi kimliğinin olmadığını fakat bireylerin kendi kimliklerini oluşturmaları için merkezi öneme sahip olduğunu dile getirmektedir. (2000:85). Kimliğin toplumsallığının sonucu olarak dinamik boyutu da böylece ortaya çıkmaktadır.

Çocukların kendilerini en güvende hissettikleri eylem alanları bu anlamda kendi kimliklerini kurmalarında önemli bir araca dönüşmektedir. Bu bağlamda eylem alanlarındaki kimlik inşası, katılımcıların ortak bir düşünme, konuşma, hareket etme ve davranma yolu edindiği ve dönüşüme uğradıkları bir süreç olarak görülebilir.

Toplumsal eylemlerde, hem topluluğun kendisi hem de eylemcilerin attıkları sloganlar, çalınan müzikler, açılan bayraklar ve topluluğun ortak ve gür sesi insanları ciddi anlamda bir “biz” duygusu etrafında birleştirme gücüne sahiptir. Topluluğa karışan birey, kimliğinin kendinden çıkıp kamulaştırıldığının farkına varmaktadır (Brucknner, 2006; 37). O topluluk içinde silikleşen bireysel kimlik, grup kimliğine karışarak yen bir “ben” ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Aynı zamanda eylem anları, müzik, giyim, dil ve tören gibi Kürt kültürel öğelerin politikleşmesinde ve bu politik kültürel öğelerin yaygınlaşmasında, sahiplenmesinde ve Kürt kimliğin kurucu öğeleri arasında yer almasına önemli bir etki yaptığı söylenebilir. Bu yüzden de toplumsal eylemler politik bir öznenin kurulduğu önemli alanlara dönüşerek, bu alanlara temas halinde olan insanları da politikleştirmektedir. Şarkı söylemek ve dans etmek gibi ritüeller, kişinin kendini iyi hissetmesine neden olmaktadır. Bunlar katılımcıların güçleri kadar kimliklerinin ve inançlarının da tasdik edilmesidir. Jasper’a göre, kolektif ritüeller ve toplantılar, kişilere kişilerden büyük bir şeye katılmış olduğunu ifade eder; tarihin bir parçası olduklarını ya da haklı olarak kutsandıklarını ya da gerçekten bir gruba ait olduklarını hissettirebilir (2002:291). Bu yolla meydanlara çıkan protestocular, birbirlerine ve ortak tarihlerine güçlü bağlılıklar duyarlar (2002:299). Araştırma konusu olan çocuklar da bu eylemlerde, tarihsel, kültürel, coğrafik ve politik kaynakları ve sembolleri kendi kimliklerini oluşturmada kullanmaktadırlar.

—Eyleme gittiğim gün en mutlu olduğum gündür. Yav Newroz’u düşünsene yüzbinlerce insan aynı meydanda. Hepsi senden biliyorsun bunu. Hepsi aynı sloganları atıyor. Her yerde aynı bayraklar. Marşlar çalıyor. Gerillalarla ilgili müzikler. Oramar¹⁴ çalıyor. Polis bile cesaret edemiyor alan girmeye. Bir tek yürek oluyorsun. Kendini o zaman güçlü hissediyorsun. İşte diyorsun bu halk özgürlüğünü alacaktır. (Xacort, 17, Van.)

—Peki, eylemde çatışırken ki halini ve o anki hissiyatını biraz anlatır mısın?

—Yani her şeyin bir duygusu var ya işte bir duyguya kapılır ya, mesela ölüm anı bir duygu vardır işte açlık olursa farklı bir duygu vardır. İşte eyleminde gerçekten farklı bir tarzı var ve farklı bir duygusu var. İnsan girdiği zaman hem heyecanlanıyor hem korkuyor hem nasıl söylüyorum, sanki üstünde büyük bir sorumluluk varmış gibi hissediyor. Öyle. Yani basit bir şekilde çatışılmıyor orda. Yani hani basit bir şekilde çatışalım değil yani gidelim vuralım gelemiz değil. Yani

¹⁴ Oramak Şırnak’ta bir bölgenin ismidir. Fakat PKK ile TSK arasında çıkan çatışmalarda PKK’nin bu çatışmayı müziğe düktüğü bir şarkının adıdır.

orada çatışıldığı zaman ne bilim, arkadaşım dikkatli ol, ne bilim arkadaşım böyle yap, ya da sen git arkaya ben geleyim öne, ya da sen öne gel ben geçeyim arkaya o şekilde çatışılıyor. Filistin’de ne yaşıyorsa burada da aynı şey yaşıyor. Fark eden bir şey yok. Sadece bu savaşı bir kesim yapıyor bir kesim de izliyor böyle bir fark sadece.(Xancepek, 16, Diyarbakır)

Yukarıdaki anlatılar çocukların eylemlilikleriyle ilgili duygu ve düşüncelerine ışık tutmaktadır. Toplumsal eylemlerde ve toplulukla beraber olduğunda büründükleri ruh hallerini görmek açısından önemli göstergelerdir. Jasper’a göre fikirlere, ideolojilere, kimliklere ve çıkarlara insanları motive etme gücü veren şey, duygulardır. (2002:202–203). Toplumsal eylemlere katılan çocukların güçlü bir şekilde haz duyduklarını araştırma konusu olan çocuklarla yapıla tüm görüşmelerde ortaya çıkmıştı. Collins’e göre duygular dayanışmanın tutkalı ve ihtilafı harekete geçiren şeydir. Endişe, şevk ya da daha güçlü duygular dikkatimizi özellikle sıradan günlük rutinlerimiz dışındaki siyasi konular üzerinde yoğunlaştırmak için gerekli olabilir (Ak. Jasper, 2002: 174). Çocukların gündelik hayatlarının bir parçası haline gelen bir şiddet ortamında sürekli şiddete maruz kalma, gözüaltına alınma, tutuklanma ve bazı durumlarda bir kurşuna hedef olma endişesinin çok yüksek olduğu bir ortamda yetiştikleri hesaba katıldığında gündelik rutinin dışındaki konularla, yani siyasetle, oluyor- ilgilenmeleri gayet olağan haline gelebilmektedir. Bu bağlamda çocukların, eylemdeyken içinde bulundukları kalabalıktan dolayı duydukları güven ve coşku, tek başınayken şiddet, baskı, dışlama ve geçmişin anlatıları üzerinden yaşamında hissettiği güvensizliği kırmanın en önemli aracı toplumsal eylemler olduğu görülmektedir. Bunun sonucu olarak ise sürekli o güveni hissedebileceği eylemlere her şeye rağmen katılım gösterebilmektedirler.

Peki Kürt çocuklarını sonuçlarını bilmelerine rağmen tekrar tekrar meydanlara çıkartan motivasyon nedir? Hem kendi yaşadıkları hem medya aracılığıyla başka kentlerde yaşananları izlemeleri hem de kendilerinden öncekilerin yaşadıklarına dair anlatıları bu kadar ortadayken nasıl oluyor da bu çocuklar meydanlara çıkmak için sürekli çıkabilmektedirler? Bu sorular ve sorulara verilen cevaplar çocukların toplumsal eylemlerde yer almalarına açıklık getirmeleri açısından önemlidirler.

—Peki, o sorgulama sırasında herhangi bir işkence falan var mıydı?

—Tabii tabii. Dövmе çok oluyordu. Özellikle kafana vuruyorlardı. Kafamızı duvarlara vuruyorlardı. Yani o tarzda dövmeler falan. Tehditkar da konuşuyorlar. Ondan sonra valla hoş beş gittik odaya. Odada kamera yok tabii. Çocuk şubede tek kamera olmayan oda orada. Ne hikmetse o odaya gidiyoruz. Ondan sonra sorgulamaya çektiler. Beşinci gün tekrar başladı. İşte küfür ediyor. Mesela geliyor gidiyor tak vuruyor, geliyor gidiyor tak vuruyor. O şekil. Ondan sonra gittik savcılığa çıktık. İşte savcılık bizi üst mahkemeye gönderdi. Mahkemede tutuklanma oradan da cezaevine geldik. 3 gün boyunca hücrede kaldık.

—Diyarbakır’da?

—Ben Elazığ’da da 14 gün boyunca tek başıma hücrede kaldım. Şimdi Elazığ’da ne oldu?

—Bir tane kurşunla yaralanmıştı o mu?

—Yok sadece o değil. O da var. Yav sadece bir iğne vuruyorlar gönderiyorlar. Hastaneye göndermiyorlar. Ki onun pansuman yapılması lazım. Ameliyat yapılması lazım. Sadece ne yapmışlar? Kurşun yemiş tamam mı?, pansuman yapmışlar o kadar.

—Kurşunu çıkarmadılar mı?

—Kurşunu çıkardılar pansuman yaptılar o kadar. Üstünü kapat gönder cezaevine tak. Rutubetli ortam. E adam iyileşemiyor rutubetli ortamda. Yarası kapanmıyor adamın. Bir ay geçiyor. İki ay geçiyor. Üç ay geçiyor hala adamın şeyi kanıyor. Kan da kaybediyor. Kimse buna da müdahale etmiyor. O şekil yani. Arkadaşlarımız hasta bakılmıyor ondan sonra. Yemekler geliyor. Karavanaların içinden pislik çıkıyor. Makarna geliyor içinden hamam böceği çıkıyor. Ondan sonra küçük küçük demir parçaları çıkıyor yemeklerin içinden. Saç çıkıyor içinden çivi çıkıyor içinden. Bağcık bile çıktı yemeğin içinden (gülüyor). Bir gün mutfakçıyım tamam mı? Açtım makarnayı baktım hamam böceği çıktı. Arkadaşlara da demedim işte hamam böceği çıktı diye.

—Sizin koğuşta kaç kişi vardı?

—35 kişi falan. Yerde yatıyorduk yerde yerde. Kimisi yerde yatıyor. Kimisi yan yana. O şekil. Dedi sizin zaten üç gün hücre cezası var. Dedi bunları götürün hücreye. Şimdi hücreye gitmişim. Hücre bir metrekare var yok. Bir yatak içerisinde tuvalette içerisinde. Kafanı kaldıramıyorsun tavandır. Üçüncü kat berbat bir yer. Ne bir giden olur ne giden. Yani bağıyoruz çağırıyoruz gardiyanlar gelmiyor. Su günde bir saat akıyor. Ona göre yani, şimdi sen

tuvaletinin ne zaman geleceğini bilemezsin. Sonuçta tuvalet içindedir. Kokuyor. O şekil. ondört gün orda kaldık biz. Şimdi biz güneşe de çıktığımızda biz gözlerimizi açamıyorduk. O şekil.(Sozdar, 16, Diyarbakır)

—Gözü altında nasıl bir muameleye maruz kaldın?

—İşkence, sürekli işkence, işkence üstüne işkence işkence işkence... üç gün boyunca. İfadeyi imzalamayacağım dedim paso dövdüler(İsa, 14, Van).

Bütün bu yaşananlar çocukları eyleme götürmekten alı koymamakta; tam tersi bir etki yapmaktadır.

Peki, bu gözü altı ve işkenceden sonra çıktıktan sonra düşüncelerinde bir değişiklik oldu mu olduysa ne yönde bir değişiklik oldu?

Beni kendilerine daha çok düşman ettiler. Kendilerine daha çok düşman kazandılar. Yani benim onlara olan düşmanlık hissimi, tabandayken tavana çıkardılar.

Çıktıktan sonra senin partiye, derneğe, eylemlere gidişinde bir değişiklik oldu mu?

Partiye, derneğe, eylemlere daha da çok gitmeye başladım. Benim orada yediğim dayak, hırslandırıyor.(Zana, 16, Van)

Yukarıda sorduğumuz soruya tekrar dönersek; çocukları sonuçlarını bilmelerine rağmen eylemlere götüren nedenleri çocukların kendi verdikleri cevaplarda bulmak mümkündür. Birincisi çocuklar kendilerini tek bir birey olarak ele almıyor. Kendisini daha kolektif bir mücadelenin parçası olarak görüyorlar. Erikson'e göre, siyasi kimlik, insanların ortak sorunları için ortak çözümlerin gerekliliğini fark etmeleri durumunda ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık duysudur.(Erikson, 1994). Bu açıdan, siyasi kimlik kişilerin sahip olduğu bir şey değil, aktörlerin kendilerini önemli olarak tanımladıkları belirli sorunlar ve kişilerle özdeşleştirdikleri ve aynı zamanda ortak bir kimlik belirleyerek ortak bir davaya katıldıkları siyasi süreçlere dahil olmak vasıtasıyla elde ettikleri bir şeydir (Della Porta ve Diani 2002). Çocukların bütün sonuçlarını bilmelerine rağmen toplumsal eylemlere katılım göstermeleri, ortak dava ve kendilerini özdeşleştirdikleri Kürt siyasi tarihi açısından önemli olan figürlerin ortaya koyduğu pratiklerle yakından ilişkilidir. Diğer önemli bir nokta ise bu davranışın kendisini mümkün kılan zeminin “Kürtlük deyince ne anlıyorsunuz”? sorusuna verdikleri cevapta saklıdır.

—Peki, Kürtlük deyince ne aklına geliyor ve Kürtlük ne anlam ifade ediyor senin için?

—Kürtlük deyince, Kürtlük deyince ben çok seviniyorum.

—Neden?

—Kürt olduğumdan da mutluyum. Çünkü Kürtler kadar mücadele eden başka bir millet yok. Kürtlük denince mücadele aklıma geliyor. Kürtlük deyince devrim aklıma geliyor. Kürtlük deyince mertlik aklıma geliyor. Cesaretli insanlar aklıma geliyor.

—Bunu nereden çıkartıyorsun, yani kişisel yaşamından mı yoksa etrafındaki insanlara mı bakarak söylüyorsun?

—Bunu kendi yaşamıma, ayriyeten tarihe bakarak, ayriyeten kürt halkının geneline bakarak söylüyorum. (Zahir. 15, Diyarbakır)

Aynı soruya Van'da görüşülen bir görüşmeci ise daha çok tarihsel referanslara değinerek Kürtlüğü açıklamıştır. Kürtlüğü direnişle eşleştirecek kendisinin de aslında bu direnişin bir parçası olarak görmektedir.

Yav, Kürtlük tamamen bir direniş. Mesela hikâyelerimiz var. Ne bilim Mem û Zîn olsun, annelerimizin anlattığı çiroklar¹⁵ olsun, ondan sonra ne biliyim birçok anlattığı şeyler vardır. Mesela olaylar vardır. Kahramanlar vardır onların arasında. Mesela gerilla kahramanlar da vardır ama ondan önceki kahramanlarda vardır. Kemal Pir vardır, Mazlum Doğan vardır. Seyid Rıza vardır, Şêx Said vardır. Bunlar hepsi direndiler. Bugün de biz direniyoruz Ondan sonra söyliyim Dewrêşê Ewdê vardır her zaman anlatır annem. Ondan sonra söyliyim, aslında parti örgütün içinde olduğu her yerde biz varız. Benlik diyoruz ya. Mesela örgüt nereye gittiyse Kürtlük duygusu hissedildi. Mesela örnek vereyim, mesela okulda kimse bir müzik sesi, bizim tarzımızda, Kürtçe olsun, devrimci müzikler olsun, açıldığında mesela coşkulanırız yani biz olduğunu biliriz.(Xacort, 17, Van)

Kimlik, belli bir isimle tanımlanma, bu tanımlanmayı kabul etme, ona uygun rolleri benimseme ve kurallarına göre davranma meselesidir (Gleason, 1983:918). Görüşme yapılan tüm kişiler için Kürtlük direniş anlamına gelmektedir. Kendini de bu direnişin bir parçası olarak gördükleri kolaylıkla görülebilir. çocuklar cezaevi veya işkence olduğunda kendini geri

¹⁵ Kürtçe masal

çekmiyorlar. Geri çekmesini engelleyen temel faktör kendinden önceki önemli figürler ve onlara atfedilen anlamlardır. Mazlum Doğan, Kemal Pir, Diyarbakır cezaevi örnekleri kendilerine dayanmak için referanslar oluşturmaktadırlar. Kendilerinden önce ortaya konan pratik ve deneyimler bugünün pratik ve deneyimlerine yön vermektedir. Her şeyden önce Kürtlüğü devlet karşısında sürekli dik duran her türlü zulüm karşısında bile direnmekten vazgeçmeyen bir kimlik olarak görmektedirler. Aynı zamanda bunun da onurlu ve doğru bir davranış olduğunu kabul ettikten sonra kendisi de bu doğru ve onurlu davranışın bir parçası olmak istiyor. Kürtlerde bu direniş kültürüne yüklenen anlam ve içinde bulunduğu grup, bu tür bir davranışı onayladığı ve yücelttiği için kendisi için de bu onaylanan grup kimliğinin bir parçası haline gelmenin en doğru yolu olarak aynı davranışı göstermekten geçtiğini biliyor.

4.4.4. Legal Kürt Kurumları ve TMK Mağduru Çocuklar

Savaş ve zorunlu göç Kürt toplumu arasında var olan farklılıkları ortadan kaldırmış ve daha homojen bir birlik oluşturmuştur. DEP-DEHAP-DTP-BDP gibi Kürt siyasal hareketinin legal partileri, Mezopotamya Kültür Merkezleri (MKM), Özgür Yurttaş Dernekleri, Göç-Der, Barolar gibi Kürt siyasal hareketinin legal bileşenleri Kürt kimliğinin yaygınlaşmasında önemli bir yere sahiptir. Bu kurumlar Kürt kültürel öğelerin oluşumunda ve var olanların ise yaygınlaştırılması açısından kilit kurumlardır. Bu kurumlarla ilişki halinde olan insanlar kurumu şekillendirebildikleri gibi, bu kurum aracılığıyla da şekillenmektedirler. Yazılı, görsel ve işitsel birçok materyalin insanlara ulaşmasında önemli bir rol almaktadırlar. Bunun yanında yazılı ve görsel Kürt medyasının da Kürt kimliğinin kitleselleşmesinde önemli bir rol aldıkları rahatlıkla görülebilir. Kürt siyasal hareketinin bu kurumları kentlere göç etmek zorunda kalan insanları kendileri üzerinde birbirinden haberdar olmaları, yaşamışlıkları ortaklaştırmaları ve bu yaşananlara yönelik organize bir şekilde tepki verilmesine olanak sağlayabilmektedir.

MKM, düzenlediği konserler, tiyatrolar, film gösterimleri gibi faaliyetler sayesinde, İnsan Haklara Derneği (İHD) insan hakları ihlali, tutuklanma, işkence, kayıp, baskı, kötü muamele gibi yaşanan olayların başvurularını alıp raporlarını kamuoyuna paylaşılarak, Göç-Der, zorunlu göç ve sonrasında zorla yerinden edilmiş kişilere yönelik yaptığı araştırmalarla, Barolar göz altı, tutuklama, ve davaların takibi ile, BDP, Kürt sorunu konusunda verdiği siyasi demeçler, yaptığı basın açıklamaları, organize ettiği toplumsal eylemler, düzenlediği

toplantılar ve Özgür Yurttaş Dernekleri ise daha lokal düzeyde mahalli sorunların konuşulması, toplantıların düzenlenmesi ve bazen de genel Kürt siyasetine yönelik aldığı eylem kararlarıyla Kürt toplumunun hemen hemen tüm bireylerin üzerinde kurdukları iletişim-eylem ağıyla Kürtlerin gündelik hayatlarını, toplumsal hafıza ve tarihlerine yönelik etkide bulunabilmektedirler. Her bir kurumun kendi amaç çerçevesinde toplumla kurduğu ilişki ve kişilerin hayatlarına etkide bulunabilmektedirler. Kürt çocuk, genç, yaşlı, kadın ve erkeklerin bir şekilde iletişime geçtikleri, örgütlendikleri ve eyleme geçtikleri kurumlar olan bu legal Kürt siyasetinin bileşenleri politik bir Kürt kimliğin şekillenmesinde önemli rol almaktadırlar. Sosyo-kültürel ve milli sembolik kaynakların üretilmesi ve dolaşıma sokulması ve bu semboller etrafında kişileri mobilize etmesi milli kimliğin şekillenmesi noktasında kilim konumdadırlar. Bu kurumlar Kürtler arasında iletişim ve etkileşimin canlı tutulmasında önemli bir işlev görmektedir. Bu kurumların varlığı Kürtlerde ciddi bir güven ve güç sağladığı inkâr edilemez. Çünkü kurumların varlığı ve sağladığı mobilizasyon bir örgütlülüğün işareti etmektedir. Bunun önemi artık devlete karşı kendilerini savunacak bir alana sahip olmasıdır.

Kürt siyasal hareketinin bir parçası olan legal siyasal kurumlarının varlığı, politika ile doğrudan ilişkisi olan veya olmayan, genç, çocuk, kadın erkek, yaşlı gibi çok geniş bir toplumsal tabanın mobilizasyonu sağlamada çok önemli rol aldığı kabul etmek gerekir. Örgütlenme, harekete geçme, direnme ve hak talep etme konusunda önemli bir aracı haline gelen partiler ve kurulan kurumlar Kürt kimliğinin var olan veya yeni inşa edilen Kürt etnik ve kültürel değer ve sembollerin etrafında bir birleşmeye aracı olduğu yapılan görüşmelerde de görülebilir. Devlete karşı bir dengeleyici ve baskısını engelleyici en kötü ihtimalle kendine sahip çıkacak örgütlü bir yapının varlığı insanların bu kurum ve kuruluşlarla ilişki içinde olmasını kolaylaştırmıştır. Devletin baskıcı, şiddete dayalı ve Türkleştirici politikalarına karşı mücadelenin Kürt legal kurumlarının varlığıyla önemli bir direnç alanı oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Direnmenin kendisi kurumsallaşmıştır artık. İHD, Baro, MKM, Hemşeri Dernekleri'nin dışında devlet aygıtları ve uygulamalarına karşı mücadelenin kurumsallaşmasının dönüm noktası legal Kürt partileri ve bu partilerin belediyeleri kazanmasıdır. Bu kurumlar insanların belli sembolik ve maddi kaynaklara ulaşımını sağlaması açısından çok önemlidir. Siyasi partinin, Kürtlerin kurduğu diğer kurum ve kuruluşların ve Belediyelerin Kürt kültür, tarih, edebiyat, dil, sanat, kimlik ve bunlarla ilgili sembollerini insanlara ulaştırmasının, yaptıkları etkinliklerle kolaylaştırmaları Kürt kimlik ve değerlerin hem yeniden tanımlanmasını hem de yaygınlaşmasını sağladığı inkâr edilemez. Kurumsallaşma ve bu kurumsallaşma sonucunda kurulan toplumsal ilişkilerin devletin

baskıcılığına karşı mücadele eden ortak bir kimlik oluşturmada önemli etkisi vardır. Bu kurumlar, gündelik hayatın deneyimlerinin kimliğin kurulmasında sağladığı kaynaklara ek olarak ve bunları güçlendirecek kaynaklar sağlamada önemli işlevlere sahiptir. Diyarbakır ve Van'da görüşme yapılan kişilerin bu kurumların hepsi ile ya da bir kısmı ile sürekli iletişim halinde oldukları gözlemlenmiştir.

—Günün nasıl geçiyor, sıradan bir gününü biraz anlatır mısın?

—Burada sıradan bir gün yok. Hepsi sıra dışı(gülüyor).

—Niye?

—Gerçi bizim için artık sıradanlaştı. Kavga, şiddet, işkence, tutuklanma, ölüm haberleri, bunlar artık her günümüzün bir parçası haline geldi. Bu tür olaylar olmadığında şaşıryoruz ne oldu acaba? Ya da oldu da bizim haberimiz mi olmadı? Meraklanıyoruz yani (gülüyor). Neyse. Şimdi günüm ve ben hatırlıyorum hatırlamıyorum burada olduğum zaman hep aynı nasıl aynı, mahalledeki derneğe uğruyorum, oradan çarşıya gidiyorum arkadaşlarla MKM'de program varsa müzik, tiyatro izlemeye gideriz genellikle arkadaşlarla. Partiye gideriz. Eylem varsa kesin o gün eylemdeyiz. Asla kaçırmayız.

—Bunların dışında yaptığın şeyler olmuyor mu gün içinde?

—Çalışmadığımızda olmuyor genellikle bazen parklarda falan oturuyoruz gerçi pek parkta yok hani burada Ahmedê Xanê parkı var, bazen iskeleye gidiyoruz. Göle falan. Ama o da çok olmuyor genellikle illaki merkezde bir şeyler oluyor oraya gidiyoruz. (Mehmet, 15Van).

Siyaset ve siyasi gelişmelerin ve buna bağlı olarak kurdukları ilişkilerin çocukların günlük yaşamlarının birer parçası olduğu rahatlıkla görülebilir. Ara sıra bu sıradanlaşan ve günlük yaşamı saran siyasetin dışında da aktiviteleri oluyorsa da pek konuşmaya değer bulmamaktadırlar. Ama burada tüm konuşmalarının bu minvalde olmasını belirleyen görüşmenin kendisi mi yoksa görüşmenin dışında da hayatları böyle mi devam etmektedir sorusunun cevabını da tahmin etmek zordur. Diğer taraftan bütün günlerini siyasetin kendisi oluşturmaya da, şiddetin, baskının, ölümlerin, eylemlerin arttığı dönemlerde günlerini bu şekilde devam ettiklerini tahmin etmek de zor değildir. Diyarbakır'da yapılan başka bir görüşme de aynı soruya verilen cevap bunun önemli bir kanıtı olarak kayda geçmek gerekir.

—Peki, gün içerisinde baktığında senin bir günün nasıl geçiyor ne yapıyorsun?

—Şimdi sabah uyurum biraz uyumayı severim geç kalkarım okul günleri dışında, kahvaltı yaptıktan sonra mahalleye inerim. Arkadaşları görmeye çalışırım selam veririm hepsini görmeye çalışırım. Ondan sonra öğlen olur. Arkadaşlarla biraz kahveye gideriz biraz okey oynarız ondan sora bir şeyler yapmaya çalışırız. Genelde toplu halde bulunmaya dikkat ederiz. Akşam olduğu zaman orman parkında arkadaşlarla buluşup konuşuruz. Süreç olur¹⁶. Bir arkadaşın bir sorunu olur konuşuruz yani. Mesela cezaevlerinde olan onca arkadaşlarımız var görüşlerine gidip geliyoruz. Genelde onlar üzerinde konuşuruz. Ne biliyim işte onların aileleri olur, ihtiyaçları olur onlar üzerinde konuşuruz. Tabii kendi bireysel olarak kendimizden de konuşuruz mesela örnek vereyim, eylemlerimizden, kendimizden bahsederiz Ama akşamları daima toplanırız. Değerlendirmeler yaparız. Ama resmi bir ortam değil kesinlikle işte arkadaşlar ortamları olur ya işte konuşuruz; maksat keyif olsun işte ne biliyim maksat gezelim bir temiz hava almış olalım. Yaz akşamları genelde böyle geçiyor. Kış akşamları da genelde mahallede durmaya çalışırız. Partiye gitmeye özen gösteririz. Kışları genelde parti binasında oluruz (gülüyor) çıkmayız oralardan. Sonuçta hep aynı arkadaşlar mekân değişse de hep aynı arkadaşlar.

—Partiye veya derneğe niçin gittiğine dair bir cevabın var mı? Daha doğrusu şöyle sorayım derneğe ve partiye niye gidiyorsunuz? Gitme nedenin ne?

—Her derneğin, her partinin sonuçta bir amacı vardır. Yani halkımızın da bir amacı var. Yalnız bırakmak istemiyoruz kurumlarımızı ondan gidiyoruz. Mesela yeni arkadaşlar olur partiyi tanımayan, halkını hiç tanımayan halktan kendini soyut hisseden arkadaşlarımız da olur. Onlarla da konuşuruz. Farklı bir ortam olur, farklı bir hava olur.. Belki içinde bir şeyler hisseder. Bilinç düzeyi gelişir. Hiç olmazsa toplumsal kaygılardan da konuşuruz, toplumsal sorunlar sadece Kürt sorunu olmaz işte, gençlerin, gerçi zaten hepsi Kürt sorunu altında toplanır diğer şeylerin hepsi sonuç olarak kalır. Mesela uyuşturucu, fuhuş, işte

¹⁶ Çocuklar Kürt Sorunu ile ilgili gelişmeleri tek tek detay olarak anlatmak yerine “süreç” kelimesini kullanırlar. Bu kelime bir tür kodlama olduğu görülmektedir.

insanların işsizlik sorunu, maddi sorunlar, farklı sorunlar arkadaşlarımızın cezaevine girişi, veya bazı arkadaşlarımızın dağa çıkışı yada bir arkadaşımız kendini yaktı, işte Mustafa Malkoç, işte bir çok sorundan bahsederiz. Psikolojik olarak konuşuruz. Yani bunu sadece parti alanında da konuşmayız. Mesela deriz bu niye bu böyle yaptı, niçin yani, bunu anlamaya da çalışırız arkadaşlarımızın hareketleri olsun, şeyleri, ihanetleri de, ne bilim çok büyük direnişleri de genellikle çözmeye çalışırız anlamaya çalışırız. Yani bir insan ihanet ederse de, örnek vereyim diyelim ki bir arkadaşım öttü, zaten ben o yüzden içeri girdim arkadaşımından içeri girdim.

—Peki, bir soru daha sorayım bu tür toplantılarınız, konuşmalarınız her gün aynı mı yoksa bazı zamanlarda artıp azalabiliyor mu?

—Aslında çoğunlukla aynı, ama çatışmaların olduğu dönemlerde, bir gerilla cenazesi geldiğinde, ya da bu şehirde ya da Türkiye'nin herhangi bir şehrinde Kürtler eylem yaptığında ve devlet onu şiddetle bastırdığında işte o görüntüler oluyor ya. Her taraf gaz bombası, sanki savaş ortamı, analarımıza yapılan işkenceler falan, çocuklar yapılanlar işte onlar olunca sürekli oluyor. Anlamaya çalışıyoruz niye oluyor, ya da işte onlara karşı kendimiz ne yapabiliriz bunu anlamaya çalışıyoruz. İşte partiye soruyoruz derneğe soruyoruz ne yapabiliriz ama çoğunlukla kendi kararımızı alıyoruz. Zaten onlar¹⁷ da çok bizden hoşlanmıyorlar.

—Niye?

—Siz aşırıya kaçıyorsunuz diyorlar. Şimdi biz daha hareketliyiz, daha dinamiğiz. Çatışabiliyoruz. Öyle olunca çok istemiyorlar. Siz durun, biz gerekirse eylem koyarız diyorlar (Çiya, 17. Diyarbakır).

Günlük hayatın rutini, kimliklerin nasıl kurulduğuna dair aslında önemli bir göstergedir. Çiya'nın yukarıdaki anlatımlarına bakıldığında da çocukların kendi aralarında toplanmaları durumunda; hem kendilerine hem aidiyet duydukları kuruma ve genel olarak Kürt toplumuna dair konuşma ve değerlendirmelerle geçirmeleri çocukları basit bir alıcının ötesine geçirebilmektedir. Arkadaşlarıyla birlikte oldukları zamanlarda konuşulan konularda siyasetin merkezi bir rol alması kendilerinin gündelik hayatlarının rutinlerini de saran politik bir

¹⁷ Burada Çiya'nın bahsettiği BDP'dir. BDP'nin onları engelleyici bir pozisyonda olduğunu düşünmektedir.

atmosferin içerisinde bulmalarını beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda bu “konuşmalarda” düşünce, anlatı repertuarı ve deneyimler ortak bir havuza akıtılmakta ve ortak bir davranış ve tavır ortaya çıkabilmektedir. Atılan her adım bir şekilde siyaset boyutuyla yakından ya da uzaktan ilgisinin olması, kendi eylem ve pratiklerinin ve söylemlerinin de doğrudan siyasi olmasını beraberinde getirmektedir. Politik alanla kurulan ilişkilerin yoğunluğu, kurulan ve ya kurulacak kimliklerin de politik olmasını kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, günlük hayatın rutini, kimliklerimizin nasıl tasarlanacağını bize dikte eder (Barth, 2001:61)

Hem kendilerini hem bir şekilde aidiyet hissettikleri kurum, kuruluş ve topluma ait analiz ve değerlendirmeler, çocukların bunlarla ilişkisinin boyutunun ne olacağını da belirlemektedir. Bu analiz ve değerlendirmeler çocukların pasif olarak kendilerine verilenin veya dayatılanın alıcısı olmaktan çıkarmaktadır. Dost-düşman ikililiği etrafında konumlanan algılar sadece kabaca devlet ve Kürt toplumuna yönelik ayırım üzerinde yürümektedir. Toplumsal eylemlere katılımın temel motivasyonunun “haksızlık” olduğunu varsaydığımızda bu haksızlığın kimden geldiği bir yerden sonra önemini yitirebilmektedir. Kendilerinin aidiyet bağı ile bağlı oldukları kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından da “haksızlığa” maruz kalındığında onunla kurulan ilişkinin boyutu değişebilmektedir. Kendi kimliği için olan önemi yeniden değerlendirme konusu yapılabilmektedir. Özellikle Diyarbakır’da yapılan görüşmelerde Van’dan farklı olarak, BDP’ye karşı ciddi anlamda bir tepkinin olduğu, hatta yer yer ilişkilerinkoptuğu gözlemlenmiştir. Kendi tutukluluklarından önce gördükleri ve BDP tarafından yapıldığı düşünülen yanlışlar, gözaltı ve tutukluluk sürecindeki BDP’nin ve avukatların tutumlarıyla beraber ilişkiler ya tamamen ya da kısmen kopmuştur.

BDP’nin Kürtlerin kimlik ve aidiyet ihtiyacını karşılayan en önemli kurum olması nedeniyle çocukların BDP ile kurdukları ilişki önemlidir. 2006’da toplumsal eylemlerde daha fazla görünür olmaya başlayan çocukların BDP tarafından istismar edildiği, BDP’nin çocukları polislerin saldırıları sırasında ön saflara sürdüğü, BDP’nin onların ellerine taş, sopa ve hatta Molotof kokteyli verdiği hem siyaset kanadından hem de medya tarafından sık sık dile getirildi. Çocuklar cephesinde bakıldığında ise BDP’nin gençliğin dinamiğini kısıtladığı, kendilerine sahip çıkmadığı, merkeziyetçi bir yapıya kavuştuğu, hatta para ve rant peşinde koşan bir kurum olduğu vurgusu söz konusudur.

—Peki, BDP’ye geldiğimizde ne söyleyebilirsiniz?

—BDP’de şimdi bir zihniyet var merkeziyetçilik zihniyeti. Şimdi.

—Nasıl bir şey bu?

—Yani koltukta oturma, işte binadan yönetme bazı şeyleri. İşte yerelcilik anlayışı yok bir kere BDP’de. Bu noktada eleştirilmesi gereken bir noktada. Ondan sonra söyliyim, dilin kemiği yok insan konuşur ama yapması lazım. Yani sadece konuşarak olmaz kalkıp pratiğe geçirmesi lazım.

—Bu noktada BDP konuşuyor ama yapamıyor diyorsun?

—Yapamıyor, beceremiyor bazı şeyleri önderliğin mesela siyaset akademileri olsun tamamen bir fiyasko.... Adam geliyor tamamen, geleneksel yaşam tarzı var ya parti binasında yürütüyor geleneksel yaşam tarzını. Hani ağalar varya oturur boş beleş konuşurlar. Bizim bir yaşlı kesim var daima oturur öyle bir kesim. Yani bakıyorsun oturuyorlar çok rahatlar sanki böyle savaş yokmuş, sanki gençler ölmüyorlarmış, çok rahatlar. Tamamen merkeziyetçilik, halka kadar indirgeyemiyor binayı yani halka kadar indirgemesi gerekir. Bir de eğitimsiz insanları, ne bilim, böyle başa sürüyorlar bilinçsiz. Yav bas bayağı kendi yaşam tarzını dayatıyor yaşlılar

—Örnek verir misin?

—Yaşlıları örnek vereyim. Mesela ayaklar üst üste onların dediği olacak. Gençler bir şey yapmayacak, gençler yerinde oturacak. Onlarda gençleri pasif kılmaya çalışıyor. Parti binasında da aynı şey pasif kılmaya çalışıyorlar. Bu şekilde gençlik pasif kalıyor. Bir şey yapamıyor. Önleri açık kalmıyor yani.

—Peki, gençliğin bu dinamizmini engelleyen BDP mi?

—Bence en büyük engelleyici durumda olan BDPdir. Bu zihniyetiyle engelliyor. Yani devletten çok biz kendimizi kısıtlıyoruz. Birçok anlamda kısıtlıyoruz. Düşman ilerliyor biz yığılıyoruz. Tamamen yığılma, merkeziyetçilik, bireysel kaygılar, bizi bitiren duygular bunlar. Yani gençlik öyle kısıtılıyor, ondan sonra yaşlılar hep aynı şeyleri konuşuyor. Yönetici kesim hep aynı şeyleri konuşuyor. Çawani başı¹⁸, nizam çawa¹⁹, nizam kurê te çawa bîye²⁰? Yav

¹⁸ Nasılsın iyi misin?

¹⁹ Bilmem nasıl

²⁰ Bilmem, oğlun nasıl olmuş?

kardeşim sizin başka tartışacak başka şeyleriniz yok mu? Niye hep aynı şeyleri tartışıyorsunuz? Niye yerinizde sayıyorsunuz, niye farklı insanlar tanıımıyorsunuz, niye tarzınızı değiştirmiyorsunuz, niye farklı bir örgütleme gitmiyorsunuz? (Xancepek, 16 Diyarbakır)

Genel itibariyle partiye yönelik bu algı ve eleştirilerin cezaevi süreçlerindeki BDP'nin ve baroların tavrıyla daha da keskinleştiğini çocukların kendi anlatımlarında görmek mümkündür. BDP'nin, özellikle Diyarbakır'da bir görüşmecinin anlatımına bakıldığında bir kısım gençler arasında artık kendi kimliklerini tanımladığı bir kurum ve parti olmaktan çıktığına, hem kendi kimliklerine karşı bir tehdit hem de genel olarak Kürtlerin kimliklerine karşı bir tehdit haline geldiğine yönelik algı olduğu söylenebilir.

—BDP başka hangi alanlarda hata yapıyor?

—Ondan sonra örnek vereyim, biz cezaevine girdiğimizde, işte TMK kamuoyu oluştu, ondan sonra parti buna hiçbir destek vermedi. Onda sonra söyliyim, avukatlar tamamen adi. Tamamen parasal, ben bizim avukatlar kadar adi şerefsiz insanlar görmedim. Yani tamamen maddiyata bakan. Yani örnek vereyim tamamen popülist insanlar. Ne şekilde popülist insanlar? Mesela KCK davası oluyor tamam mı, adamlar girmek için can atıyorlar. Niçin? Girip tanınmak istiyorlar. Ama bi çocuğun davası oluyor. O çocuk 80 yıla yargılanıyor. Yav, tamam belki KCK davası kadar önemli olmayabilir ama sonuçta, o çocuk da bu halk için taş atmıştır bilinçli olarak taş atmıştır.

—BDP veya buradaki dernek senin için ne anlam ifade ediyor?

—Benim partim BDP değil PKK'dır. BDP diyorsun ya iğreniyorum artık. İsmi bile anmak istemiyorum.

—Bunu biraz daha açarsan gerekçeleri nelerdir?

—Gerekçeleri, daha en yakın zamanda olan bir şey. Zaten devlet Kürtleri sömürmeye çalışıyor. Kürtleri bitirmeye çalışıyor. Sen de her kavşağa, insanların sıkça geçtiği yerlere, sırf bir kuruş para için insanların canını, sağlığını riske atıp o kavşaklara senin yok insanlardan gizli bir şekilde oralara baz istasyonunu kuruyorsun ve baz istasyonunu kurduğunu söylemiyorsun. İnsanlar bunu duyuyor, bir şekilde açığa çıkıyor. Sonra da tek yaptığın şey burada baz istasyonu vardır

yazısı asıyorsun. Biz de dedik, belki bize hizmet etmişler, ha dedik odur, belediyemiz bize hizmet ediyor. Sevindik o heykellere, saçma sapan bile olsa dedik ki en azından dikmişler bir şeyler. Hizmet ediyorlar bize. Biz ne bilelim içinde baz istasyonu var.

—Peki, bunu yapan belediyedir. Niye partiye yüklüyorsun?

—Bunu yapan belediyedir. Partinin yaptığına geleyim şimdi. Belediye de bizim partinin olduğu için ben söylüyorum parti engelleyebilirdi. Engellememişse partimiz artık hizmeti bırakmış, insanlarını bırakmış, sadece yiyeceği paraya bakıyor. Biz burada bunu net bir şekilde kanıtladık diyebiliriz. Biz gidiyoruz mitinge, hani tamam mitingin olur ama sen biliyorsun ki, adamlar düşman, senin her tarafını kapatıyorlar seni çembere alıyorlar. Ki burası Diyarbakır. Diyarbakır'da seni çembere alıyorlar yav Diyarbakır'da. Ve sen biliyorsun, insanlar yakalanacak. İnsanlar bir şey yapmazsa da polis eni sonu müdahale edecek. Sevmiyorlar müdahale etmeyi, coplamayı seviyorlar. Dövmeyi istiyorlar. Çünkü biz onlar için hiçbir şeyiz. Sen bunları bile bile insanlara söyle ki, engellenmiş, hadi biz gençler için normal, biz vururuz kaçarız. Bize bir şey olmaz. Orada bizim annemiz var, bizim bacılarımız var. Kardeşlerimiz var. Onları düşün. Düşünce kalmamış orda. Düşünmüyorlar.

—Bundan dolayı partiye ve belediyeye karşı bir antipatin var öyle mi?

—Sadece bundan dolayı değil. Artı belediyeye de partiye artık ben hiçbir şahıs gösteremem ki diyeyim ben ona güveniyorum. Bu şahıslar değişmeden de bu fikrim değişmeyecek.

Son seçimde oy kullandın mı?

Son seçimde oy kullandım²¹. Oyum yine BDP'yeydi. Yalnız benim oyum BDPye değil. Benim verdiğim oy biliyorum ki PKK'yedir. Ben onun için oy veriyorum. Ben BDPye hayatta oy vermem.(Çiya, 17, Diyarbakır)

Çiya'nın yukarıdaki anlatılarından en azından belli çocukların BDP ile ciddi anlamda gergin ilişkileri olduğu rahatlıkla görülebilir. Bu gergin ilişkinin sadece çocuklarda

²¹ 2006'daki olaylarda gözaltına alınmış ve hakkında yargılama cezası çıkan Çiya ile 2011'de görüştüğümüzde 2010 Yerel seçimlerinde ilk kez oy kullanmıştı. TMK kapsamında gözaltına alınıp yargılandığı dönemde 16 yaşında olduğu için bu araştırma kapsamında görüşülecek kişiler arasına alındı.

oluşmadığı da BDP'nin içerisinde yer alan, partide ve belediyede olup bitenden haberdar olan belli bir toplumsal kesimde de bu eleştirilerin dile getirildiği olduğu gözlenmiştir. Diyarbakır'da bu araştırma kapsamında görüşülen çocuklar BDP ile PKK kıyasını sıklıkla yapmaktaydılar. BDP'nin karşısına PKK konularak, kendi pozisyonlarını en iyi temsil edenin PKK olduğu görüşü hâkimdir. BDP ile PKK'nin kıyaslanarak, tavırlarını PKK'ye göre belirleme sadece çocuklara has bir durum olmadığını belirtmek gerekmektedir. Hem daha önceki gözlemlerim hem de çocuklarla yapılan görüşmelerde elde ettiğim izlenim, Kürt siyasal hareketi içinde yer alan ve ya destek veren insanlar için PKK, BDP'ye göre bir adım daha öndedir. BDP'nin yaptığı açıklamalardan ziyade PKK'nin yaptığı açıklamalar ve çağrılarının daha çok karşılık gördüğü söylenebilir. Bu tür bir düşünme ve davranış biçiminin oluşmasında PKK'nin TSK ile yaklaşık 30 yıldır yürüttüğü silahlı mücadelenin etkisi büyüktür. PKK'nin BDP ve legal Kürt siyasal partilerinden önce kurulması ve Kürdistan'ı kurma eksenli mücadele yürütmesi ve uzun yıllar ayakta kalması önemli bir Kürt kesimi için PKK'yi bir tür kutsala dönüştürmektedir.

—PKK ve BDP'ye baktığında senin için ne ifade ediyor? PKK ile başlayalım.

—Yani benim için anlamı, yani bir tarihi yeniden diriltti yani ben öyle düşünüyorum. Hani PKK'nin ilk atılım vardı şer (silahlı çatışma) atılımı. Ben buna çok anlam yüklüyorum. Niçin anlam veriyorum? Çünkü insanlar gerçekten uykudaydı. Onları uykularından uyandırdı. Şu anda da uykuda olan birçok kesim var onları da uyandırmak lazım. Yani bazı şeylerin olduğunu. Filistin uzak değil. Hani bazıları diyor ya, hani bazı siyasetçilerimiz diyor ya, Filistin uzakta değil. Gözlerini açtığın zaman yanı başında. Yani fark eden bir şey yok. Orda da çatışıyorlar çocuklar, intifadaya çıkıyorlar ne bilim ölüyorlar işte, burada da en ufak bir çatışma çıktığında bir çocuk ölebiliyor. Bunu görüyoruz. Yani bu halkı onurlu bir yaşama teşvik etti PKK. Bunu başardı yani. Tarihin bence ilk adımını attı.

—Yav PKK bir halkı diriltti. Mücadelesini verdi veriyor ve verecek de. Zaten şimdi bir güvendiğimiz onlar kaldı. Şimdiki siyasetçilerimize bak çoğu rant peşine düşmüş kendi derdine düşmüş. Halkı düşünmüyor.

—Peki, bu nasıl düzelir?

—Bunu düzeltecek tek bir kişi var. O da önderlik ve PKK'dir.

—Nasıl?

—Yav nasılı mı var? Gelecek kulaklarını çekecek! Onları sarsacak kendinize gelin diyecek. Onlar canlarını ortaya koymuşlar sürekli savaşıyorlar TC ile; şehit oluyorlar. Bunlar ne yapıyorlar? Avukatlar düşmüş alacakları para derdine ve siyasette yükselme derdine. Nasıl popüler olurum derdine. PKK öyle mi onlar canlarını ortaya koyuyorlar her gün ölüyorlar. Bak hele bir gerilla şehit düştüğünde halk niye bu kadar sahipleniyor sanıyorsun. Çünkü biliyor gerilla onlar için canını ortaya koymuş ve onlar da sahip çıkar tabii (Xancepek, 16, Diyarbakır).

Van’da ise araştırma kapsamında görüşülen çocukların PKK’ye yönelik algıları Diyarbakır’daki görüşülen kişilerle aynı iken, BDP konusunda Diyarbakır’daki çocuklardan farklı bir yaklaşımın olduğu ortaya çıktı. Van’da BDP’ye bazı konularda eleştiriler getirildiyse de herhangi bir kopuş ortaya çıkmamıştır.

—BDP senin için ne anlam ifade ediyor? BDP’yi nasıl görüyorsun?

—BDP bizim partidir. O da Kürtlerin partisidir. Ve Kürtlerin haklarını savunuyor. Onların partileri var bizim de var; onların ordusu var bizim de var. Benim için çok önemli BDP. Bazen yanlış yapıyorlar ama yine de her zaman arkasında olacağız.

—Hangi konularda yanlış yapıyorlar?

—Ya Apo diyor; “zaten siz beni anlamıyorsunuz”. Daha çok çalışmalılar. Bazen bizlere de engel oluyorlar. “Siz durun” diyorlar. Bazen partiye gidiyoruz bizi çok dinlemiyorlar. “Eylem yapalım, tavrımızı ortaya koyalım” diyoruz. Diyorlar ki, “siz bekleyin, başkanlar var, delegeler var, onlar karar verir”. Ama yine de bizim partimiz her ne olursa olsun. Her zaman eleştirmiyoruz çoğu zaman arkalarındayız. Ama bazen kendi aramızda arkadaşlarla konuştuğumuz, beğenmediğimiz şeyler oluyor. Niye daha fazla tavır koymuyorlar diye. Bir de biz cezaevine girince çok fazla bir şey yapmadılar, sahip çıkmadılar. Özellikle avukatlar çok para istedi. Adamlar İstanbul’da bir araya geldiler eylem yaptılar bizim parti pek etkili bir eylem ortaya koymadı bence. Ama bilmiyorum sebebini tabi. (Erek, 16, Van)

Yav burada kalkıp BDP’nin çok hatasını sayabiliriz. Ama meselemiz bu değil; derdimiz devletle. Evet, onu da konuşmamız lazım; düzeltmek lazım ama asıl meselemiz bence birbirimiz değil devlet olmalı. Tabii BDP de halka sahip çıkmalı. Ama zaten BDP de halktır aslında. (Mustafa, 17, Van)

Çocukların BDP ve PKK ile ilgili yaklaşımları, Van ve Diyarbakır'daki çocukların arasında bazı farklılıkların olduğunu ortaya kaymaktadır. Diyarbakır'da BDP'ye ciddi eleştiriler, yer yer BDP'den kopmalar olurken; Van'da çocuklar, BDP'nin eleştirilecek yanı olduğu düşünmelerine rağmen, BDP ile olan sorunların ertelenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çocukların BDP'yi gündemlerine alıp değerlendirmeleri ve gerekirse tavır almaları, çocukların politikleşmesini göstermesi açısından önemlidir. Çocukların, Kürt sorunu konusunda geliştirilecek politikalar konusunda legal Kürt siyasal hareketinden ziyade PKK'ye göre pozisyon almaları, silahın ve çatışmanın gücüne olan inançlarını göstermektedir. Bu da daha radikal bir duruşun ortaya çıktığına ve ileride bu radikal duruşun çocuklar arasında gelişeceğine bir işaret olarak okunabilir. Legal siyaset alanına olan güvenin azalması, PKK'ye katılımı hızlandırmakta ve bu güvensizliğin devam etmesi halinde bu çocuklarında aynı bu yönde tercih yapacaklarını öngörmek zor değildir.

4.4.5. Kimliğin Kurucu Kaynağı Olarak Toplumsal Hafıza

Bireyin kimliğini belirleyen en önemli faktörlerden biri toplumsal hafıza ve bu hafızanın sonraki nesillere aktarımı olmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar toplumsal hafızayı üç bileşenden oluştuğunu göstermektedir. Bunlar Kolektif hafıza, Kültürel hafıza ve Tarihsel hafıza olarak sıralanır.

Kolektif hafıza, bireysel hatırlamalara, resmi anma törenlerine, kolektif temsillere, ortak kimliklerin manevi ve yapıcı özelliklerine gönderme yapmak üzere kullanılmaktadır. Kolektif hafızanın kişisel tanıklıkta, sözlü tarihte, gelenek ve mitte, dil, sanat ve popüler kültürde konumlandığı söylenebilir (Olick, 1999: 336). Kolektif hafıza, ulus inşası ve ulusal kimlik için önemli bir temel oluşturur. Kuşaklar arasında zamansal devamlılık imgesi yaratan bir bağ kurar ve var olan sosyo-politik düzeni meşrulaştırır (Gross, 2002: 342). İnşa edilmeye çalışılan kimliğe bir tarihsel töz verme, bir derinlik kazandırma işlevi görmek ve topluluk üyelerinde aynı kaderi paylaşma duygusu uyandırmak kolektif hafızanın önemli işlevlerindendir (Bilgin, 2008: 36). Bu önemli işlevi nedeniyle, özellikle ulus-inşasının ilk evrelerinde toplumsal hafıza kaderine terk edilmez. Devlet, belirlediği “kırmızı çizgiler” etrafında şekillenen resmi hafızayı alt gruplara dayatır. Bu yolla da geçmiş de homojenize edilir. Bilgin'e göre; “ulusların çoğu kez bir krizin, bir savaşın ardından kurulması nedeniyle zedelenen özsaygısını yükseltmek, aşağılanan benlik imajını yüceltmek gibi o an için zorunlu ama daha sonra işlevini yitirecek olan bir misyon yüklenir kolektif bellek. Ulus çatısı altında

birleşme, ortak bir geçmiş aidiyetini varsayar ve bu nedenle kolektif belleğin inşasında gerçeklik kaygısı taşınmaz. (...) Devlet ortak belleği pekiştirirken, özel bellekleri bastırır. Dolayısıyla ulusal anlatı, bastırılmış bellekleri içinde barındırır” (Bilgin, 2008: 38). Türkiye özelinde bakıldığında cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, Türk tarihi tezi, Güneş Dil Teorisi, daha sonra yeniden inşa edilen Kurtuluş savaşı miti (Başkaya, 2008) gibi alanlarda oluşturulmaya çalışılan hegemonik toplumsal hafıza, diğer taraftan Ermeni Tehciri, Rumların mübadelesi, Kürtlerin varlığının inkarı ve Kürtlüğe göndermede bulunan her türlü dil ve kültürel öğelerin bastırılması, kullanımının yasaklanması gibi bastırma yoluyla kolektif hafıza oluşturma, Bilgin’in tarif ettiği yeni kolektif hafızanın oluşumu ve özel belleklerin bastırılmasına örnek gösterilebilir. Hatta kişisel belleklerin cumhuriyetin öteki ve tehlikeli olarak tanımladığı ve çoğunlukla da inkâr ettiği etnik ve dini toplumsal grupların kolektif belleklerinin bastırılması ve mümkünse asimilasyon yoluyla tamamen silinmesi hamlelerinin yapıldığı ileri sürülebilir.

Rigney’e göre, hafıza çalışmaları daha çok resmi tarihin (Professional history) dışına itilmiş geçmişin ortaya çıkarma isteğiyle bağlantılıdır. Bu nedenle de “hafıza” (memory) çalışmaları, pratikte geçmişin hegemonik görüşünün zıddı olan “karşı hafıza”yla (Counter-memory) eş anlamlı hale gelmiştir (Rigney, 2005:13). Genel olarak Kürtlerin özel olarak ise toplumsal eylemlere katılan çocukların kimliklerinin oluşumunda bu “karşı hafıza” önemli etkisi olduğu yapılan görüşmelerde ortaya çıkan önemli bir bulguydu. Türkiye’de ulus-devlet formasyonunun kısmen de olsa başarısız olduğu bu bastırma, yine bellekleri bastırılan, yok edilen toplumsal grupların direnciyle mümkün olmuştur. Bu yüzden, kolektif, tarihsel ve kültürel hafızanın Kürtler ile devletin çatışmasında merkezi bir yer aldığı görülmektedir. Kürtler ile devlet arasında cumhuriyet kurulduğundan bu yana belli aralıklarla devam eden, 1984’ten günümüze ise sürekli hale gelen çatışmanın kendisi hem devletin dayattığı toplumsal hafızanın meşruiyetini hem de devletin kendi meşruiyetini de sarsacak kadar etkili olduğu Kürt siyasal hareketinin ulaştığı hacme bakarak ileri sürülebilir. Kürt siyasal hareketinin ulaştığı hacim ve mücadele ettiği alanlar ve mücadele biçimi ile Kürtler, devletin bastırdığı Kürtlerin kolektif, kültürel ve tarihsel hafızayı oluşturacak kaynakları dolaşıma sokarak ve yeniden oluşturacak güce sahiptirler. Aynı zamanda bunu yapabilme gücü Kürtlerin mobilizasyonunu sağlamak için çok önemli bir araç olabilmektedir.

Licata, Klein ve Gély, kolektif hafızanın toplum ve bireyler için işlevlerini dört temel saptamayla açıklamışlardır: kimlik tanımlama, kimlik yüceltme, grup eylemlerini meşrulaştırma ve grubun harekete geçirilmesi. Buna göre kimlik tanımlarken, kolektif hafıza grup üyelerine kim olduklarını, nereden gelip nereye gittiklerini söyleyen öyküler sunar. Bu

öyküler, genelde iç grubu yüceltirken dış grubu ötekileştirir. Başarılar öne çıkarılır; etik dışı, olumsuz eylemler, hatalar ise örtülür. Böylece özsaygı korunmaya çalışılır. Mevcut norm ve kriterlere uygun bir geçmişin seçimi, bugünün eylemlerini de haklı gösterir. Geçmiş, aynı zamanda bir topluluğu harekete geçiren en önemli kaynaklardandır, çünkü kimliksel taleplerin yer aldığı söylemlerde, geçmişe referanslar etkili bir retorik biçimi olarak işlemektedir (aktın Bilgin, 2008: 39). Toplumsal deneyimden bağımsız bireysel hafızanın olmadığını vurgulayan Olick, aynı zamanda toplumsal yaşama katılmadan kolektif hafızanın olamayacağını ileri sürmektedir (1999:346). Bu yönüyle de hafıza bireysel alandan çok kolektif alanla ilişkilidir (Olick, 2006:10-11). Kolektif hafıza, geniş bir alanda bir çok anımsatıcı ürünlere (hikayeler, ritüeller, heykeller, konuşma, simge) ve pratiklere (anı, anımsama (recall), anma törenlerinin sunumu) göndermede bulunur (Olick2006:9).

Kültürel hafıza, geçmişe dair paylaşılan anıların ne oranda dolayımınma (*mediation*), metinselleşme (*textualization*) ve iletişim edimi (*acts of communication*) olduğunu açığa çıkarır (Rigney, 2005: 14). Kültürel hafızanın oluşumunda önemli işlev gören araçlara şu örnekler verilebilir: anıtlar, heykeller, tarih ders kitapları, binalar, cadde ve meydan isimleri, posta pulları, edebiyat ve sanat eserleri, siyasal hitabetler, anma günleri, anı kitapları, sancak ve bayraklar gibi (Sancar, 2007: 46). Geçmişlik insanları bugün, farklı bir şekilde davranmayacakları şekilde davranmaya ikna eden bir kiptir. Geçmişlik kişilerin bir birlerine karşı kullandıkları bir araçtır. Geçmişlik bireylerin toplumsallaşmaları, grup dayanışmasının korunması, toplumsal meşruiyetin oluşturulması ya da ona meydan okunması için merkezi bir öğedir. Ve aynı zamanda sürekli değişkendir (Wallerstein, 1995:99). Bireyler olayları doğrudan anımsamaz; dolayısıyla, olaylar okuma, dinleme, anma etkinlikleri gibi insanların bir araya geldiği endirekt ortamlarda hatırlanır. Bu ortamlar, grubun ortak iş ve başarılarının gerçekleştiği anlardır. Tarihsel hafıza, sosyal aktörlere yazılı kaynaklar ya da fotoğraf gibi diğer kayıtlar aracılığıyla ulaşır. (Coser, 1992: 369). Hafızanın bu türü, kitaplar, filmler, anma törenleri, eğitim sistemi aracılığıyla bireye dolayımli olarak ulaşan bilgiyi içerir (Levy, 2002: 91).

Kürt etnik kimliğinin kültürel, sosyal, siyasal boyutları, tarihi ve şimdiki siyasal gelişmesiyle ilgili önemli bir literatür mevcuttur. Bu literatür Kürt kimliğinin inşasında ve bu kimliğin yayılmasında ciddi anlamda etki ettiği bir gerçektir. Yazılı ve görsel materyallerin yanında anlatılar yoluyla da kuşaktan kuşağa aktarılan deneyimler, tarihi olaylar, direniş veya baskı eksenli yaşanmışlıklar da bu toplumsal hafızanın yazılı olmayan kısmını oluşturmaktadır. Nitekim politik bir kimliğin inşasında yazılı ve görsel materyallerden daha

fazla etkili olan, eylemlerini yönlendiren veya anlamlandıran, bu anlatılar olmaktadır. Bu anlatılar Kürt siyasal hareketinin kullandığı şiddeti direniş; devletin kullandığı şiddeti ise zulüm ve düşmanın şiddeti olarak tanımlamaktadır. Bu anlatı yazılı ve görsel metinler, sözlük aktarımlarla da desteklenince, Kürtlerde daha güçlü ve radikal bir politik kimliğin inşa edilmesinde araca dönüşmektedir. Çocukların kendi deneyimleri ve kendi ailelerinden, komşularından, arkadaşlarından sözlü olarak dinledikleri anlatıların yanında Kürt yazılı ve görsel medyasının dolaşıma soktuğu anlatıların politik duruşlarını belirlediğini araştırma kapsamında çocuklarla yapılan görüşmelerde ortaya çıktı.

—Peki, Kürtlük senin için ne ifade ediyor?

—Kürtlük denince mücadele aklıma geliyor. Kürtlük deyince devrim aklıma geliyor. Kürtlük deyince mertlik aklıma geliyor. Cesaretli insanlar aklıma geliyor. İşte Şeyh Said, Seyit Rıza, Agit, Mazlum Doğan, Kemal Pir bunlar hep Kürt mücadelesinde önemli kahramanlar. İşte biliyoruz bunları. Anlatıyorlar, biz görüyoruz, izliyoruz. Şimdi PKK var. İşte, ben görmedim ama babam anlatıyor diyor “geliyorlardı köylere, çatışmalar çıkardı, işte aç susuz günlerce kalabiliyorlarmış” o kadar yani. İşte mesela insanlar arasında bir tartışma olduğu zamanda gerillalar gelip çözüyormuş. Kimse kimseye PKK çıktıktan sonra köylerde zulüm yapamıyormuş. Onlar anlatmasa da artık biz biliyoruz televizyondan biliyoruz giden arkadaşlarımız var onlardan biliyoruz PKK işte Kürtleri var etti. Newrozlar işte büyük serhıldanlar (başkaldırı) olmuş 1990’larda işte onlar aklıma geliyor, mücadele geliyor işte. PKK çıktıktan sonra biz kendimize Kürt diyebildik öncesinde kim diyebiliyor.

—Peki, hikâyelere, kahramanlar, anlatılanlar bunların dışında Kürtlerle ilgili nerelerden bilgi aldın ve ya alıyorsun?

—Zaten her şeyden önce anne babamız Kürt. Sonra partimiz var. Ordumuz var. İşte kanallarımız gazetelerimiz var. Kitaplarımız var. Gerçi daha okullarımız yok o da olur inşallah. Mesela ben sürekli Roj TV’yi kaçırmam, şimdi orda Şeyh Said’ten tut, Cegerxwine, ordan Apê Musa’ya oradan tut önderliğe, sonra

gerillara, ne bilim yapılan zülümlere işkencelere, faili meçhuller, işte köy yakmalar falan. Hepsini öğrenebiliyorum.

—Bunlarla ilgili hiç kitap okudun mu peki?

—Valla dışarıdayken pek okumuyordum. Daha çok işte anlatınlar bizim yaşadıklarımız vardı. İşte Roj'dan öğreniyorduk falan. Ama hapishaneye girdikten sonra okumak için çok zaman oldu. İşte o zaman okudum. Murat Karayılanın kitaplarını da önderliğin kitaplarını da. Biz de okuyorduk. İşte bizden büyük abiler de okuyordu. Biz zaten büyük siyasilere kalıyorduk. 15 kişilik yerde otuz kişi kalıyorduk.

—Peki, cezaevindeki okumalar sende ne tür farklılıklar yarattı?

—Yav aslında o zaman daha ayakların yere basıyor, öğreniyorsun. Artık şimdi ben daha önce hadi vur kır yakalım diyordum şimdi sadece o yeterli değil yıkmak için de iyi okuman gerekiyor. Çünkü bu bir savaş ve savaşta hem kendini hem de düşmanını iyi öğreneceksin yoksa kazanamazsın (Ali 16, Diyarbakır).

Kolektif hafızanın “görsel, işitsel ve semantik” bir kodlama (Connerton, 1999: 46) aracılığıyla yapılandırıldığı düşünüldüğünde yazılı ve görsel basının, hafıza inşasındaki önemi kavranabilir. Kitle iletişimnin her şeyden önce “dil” aracılığıyla etkin oluşu, hafızanın kuşaklararası geçişkenliğinin temelidir. Dil, bütün alışkanlıkların bir sonucu olarak mekansal, zamansal ve sosyal bakımdan “burada ve şimdi” olmayan çeşitli nesneleri “burada kılmaya” muktedirdir (Berger ve Luckmann, 2008: 58). Dolayısıyla geçmiş, dil aracılığıyla sembolik olarak yeniden kurulabilir. Dilin somutlandığı temel alan anlatı formudur. Yukarıdaki görüşme aslında kişinin kimliğini öğrenme ve kurmak için gerekli olan kaynakların daha önce sözü edildiği gibi anlatılar, yazılı ve görsel medyanın etkili olduğu ve ait olduğu grubu işaret eden her türlü kaynağı kullandığını göstermektedir. Ayrıca burada dikkat çekici olan nokta ise bu konudaki yazılı kaynakların cezaevi sürecinde kullanılmasıdır. Bu anlamda cezaevi süreci politik kimliğin “ayakları yere basan” bir hale gelmesi için önemli bir mekan haline geldiği görülmektedir.

Connerton, mekânların da toplumsal hafıza için önemi ve aynı zamanda protestocular için işlevine değinmektedir. Connerton’a göre bir kişi, bu alanları gezebilir, koklayabilir, onlara dokunabilir ve bir şekilde somut nesnelerin ve mekânların gerçekliği yoluyla tarihin gerçekliğine ikna olabilir. Connerton, protestocuların sık sık belli mekânları korumak için

harekete geçtiklerini, bunun nedeninin ise söz konusu mekânların bu kişilerin evlerini tanımlamalarına yardım etmeleri olduğunu vurgulamaktadır (1999:53). Çünkü bu mekanlar protestocuları günlük hayattan ayıran kutsal bir auraya sahiptir Ait olduğumuz cemaatle özdeşleşmiş mekanlar, kolektif kimliğimizi güçlendirir, tehdit edildiğinde ise siyasi öfkeyi teşvik edebilir(Connerton, 1999:53).

Mekânın hem kimlik hem de hafıza açısından önemi yine yapılan görüşmelerde tespit edildi. Ama mekan anlamında Diyarbakır ile Van arasında belli bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Özellikle Diyarbakır, bir bütün olarak kentin simgesel değerinin dışında, 12 Eylül 1980 darbesi sonrası Diyarbakır cezaevinde yaşananların bir bütün olarak Kürt siyasal hareketi için önemi ve “Başkent” olarak görülmesi bütün olarak önemliyken Van’da ise bu daha lokal bir şekilde mahalle veya sokak olabiliyordu.

—Peki, Diyarbakır’da olmaktan mutlu musun?

—Tabii benim memleketim. Ben başka memleketlere gittiğimde mesela buradaki havayı göremiyorum. Mesela gurbete çıktığım zaman iki ay geçiyor hemen özliyorum burayı. İlk haftadan beri özliyorum burayı. Çünkü buranın havası farklı. Mesela biz Diyarbakır cezaevindeyken bile Diyarbakır’ın havasını soluyabiliyorduk(gülüyor). Ama mesela Elazığ cezaevine gittik oradaki hava biraz daha farklı yani. Diyarbakır’ın kendine ait bir tarzı ve bir ruhu var.

—Diyarbakır’ın ruhunu oluşturan şey ne?

Şimdi her şehrin bir kutsallığı var?

Diyarbakır’ın kutsallığı nereden geliyor?

Şimdi her yörenin her yerin bir kutsallığı ve işte Diyarbakır’ın da bir direniş tarzı var, bir direniş ruhu var. Bundan dolayı insanı da merttir. Yani gerçekten tarihte çok şey yaşanmış buralarda sadece bu son otuz yılı almayalım yani. Binlerce yıllık bir geçmiş mutlaka o duyguyu taşınmıştır. Ne bilim surlara bakalım yani baktığımız zaman mutlaka bir şeyler hissederiz. Yani burada bu insanların birbirlerini çağrışları nasıl savaştıklarını hissederiz. Yani surlar yani bu şehir bir nevi konuşuyor ha. İnsanlar konuşmasa da mesela Dağkapı taraflarında işte eski karakol var oraya gittiğim zaman o odaları gördüğün zaman bas bayağı konuşuyor işte burada işkence oldu burada bunca insan işkence gördü diye

konuşuyorlar. Mesela buraya hiçbir şey bilmeyen insanı götür oraya; “burada ne olmuş?” diye sorun söyleyecektir “mutlaka kötü şeyler olmuştur” burada. Yani bu hava var. Ama mesela civil civil olan yerler de var; mesela surlara çıktığın zaman mesela birçok güzel şeylerin yaşandığını hissedersin. Ya da meydana çıktığın zaman bir kitle bir halk toplandığı zaman ne bilim bu halkın bir ruhu olduğunu da hissedersin. Bu da var ve bu da bir güç veriyor.(Çiya, 17,Diyarbakır)

Topluluklar açısından mekânların, tarihi taşıma konusunda sıra dışı bir gücü olduğuna değinen Connerton, savaş meydanlarını, binaların, anıtların ve heykellerin, ırmaklar ve ormanların, bölgelerin, hepsinin özel bir yanı olabileceğini vurgulamaktadır. Çünkü bir grubun ya da ulusun kendi tarihini nasıl kurduğu, bütün muhtemel olguların ve duyguların içinden neyi hatırladığı bunlara bakılarak kolayca görülür (1999:54). Diyarbakır'ın başkent olarak Kürt siyasal hareketi tarafından kodlanması bu şehirde kalanların kimliğinin tasarlanmasında önemli bir yeri vardır. Bunun dışında yukarıdaki görüşmede de ortaya çıktığı gibi aynı şehir içinde daha spesifik mekanların bir tarih anlatısı aracı olarak politik önemleri olabilmektedir. Çiya'nın Diyarbakır surlarının konuştuğunu söylemesi ve tarihte yaşananların buradan da görülebileceğini dile getirmesi, mekânın kimlik için önemi açısından dikkat çekicidir. Nitekim özellikle Diyarbakır'da bir çok mekanın sembolik değer haline geldiğini görmek mümkündür. Dağkapı meydanının, Şeyh Said'in asıldığı, meydan olarak cumhuriyetin ilk yıllarındaki devlete karşı direnişi bugüne taşıma işlevi gördüğünü söylemek mümkündür. Diyarbakır cezaevinin ise bu anlamda yine 1980'de yine Kürtlerin şimdiki Kürt siyasal hareketinin ilk direniş gösterdiği yer olarak yine bugüne anlam veren bir mekân olarak varlığı politikleşme ve bu politik kimliğin inşasında önemli bir yeri vardır. Van'da ise geçmiş bugüne taşıyacak ve bu güne anlam verecek tarihsel anlatı aracı olacak genel bir mekân özelliğinin olmamasına rağmen, bu sefer zorla yerinden edilenlerin inşa ettikleri belli mahallelerde polisle sürekli çatışmaları, bu çatışmaların da belli mahallelerle özdeşleşmesi, tarihe dair olmasa bile bugünün içerisinde yeni mekânların inşa edilmesine imkan sağlamaktadır. Nitekim Van'da yapılan görüşmelerde de “direniş” mekânları ya da mahallelerinden bahsedildiği görülmektedir.

—Peki, Van'da olmakta mutlu musun?

—Tabii aslında kendi memleketimde olsam daha mutlu olurum. Hakkari, Yüksekova, oralarda olmak oraların ruhu başka bir şey.

—Nasıl yani?

—Yav oralar hem doğası mükemmel, hem de insanı. Aslında şöyle yani Hakkâri, Yüksekova'nın dağları ve insanları direnişin kalesidir. Oraların da bir direniş ruhu var.

—Peki, Van'da bu yok mu?

—Van'ın genelinde yok tabii. Ama bizim mahallenin de oradan aşağı kalır yanı yok. Bizim bu mahalleye de polis elini kollunu sallayarak giremez tabii. Çünkü insanlar birbirini tutuyor. Çatışabiliyorlar. Birlik olmuşlar. Ama toplasan birkaç mahalle.. Bu mahalle ve sokaklara girdiğinde kendini daha rahat hissediyorsun tabii.(Zana, 16. Van)

Mekân, insanların gündelik hayatlarının tamamını içine alır. “Ev içi” veya “evin dışı” arasında yapılacak ayırmadan bağımsız olarak yaşam ve eylem alanı olarak mekân insanların kimliklerini etkilemede önemli bir yere sahiptir. Yaşanılan şehir, o şehirde kullanılan mekânlar, yaşanılan mahalle ve ev bir kişinin hem ilişkilerinin boyutunu hem de içeriğini belirlemektedir. Zana ve Diyar'ın anlatımları, yaşadıkları mahalle veya tüm kent mekan olarak gündelik yaşamlarında kendilerini güvende hissetmede ve kimliklerini anlamlandırmada önemli bir işleve sahip olduğunu göstermektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada; Terörle Mücadele Kanun'u (TMK) mağduru Kürt çocuklarının kimlik oluşumları ve politikleşmeleri Kürt sorununun tarihsel gelişimi, PKK'nin başlattığı silahlı mücadele, Kürt siyasal partilerin kuruluşu, zorunlu göç süreci ve sonrasında kentlere göç edenlerin karşılaştıkları fiziksel ve ruhsal şiddet ve toplumsal eylemlerdeki pratikler gibi etkenler göz önüne alınarak tartışılmaya çalışıldı. Türkiye bağlamında Kürtlük ile ilgili herhangi bir konuyu Kürt meselesine değinmeden ele almak mümkün değildir. Çünkü Kürtlük ile ilgili her türlü konu kaçınılmaz olarak Kürt meselesine ve Kürt Siyasal hareketiyle ilişkilidir.

Bu çalışmada her ne kadar literatür takip edilip “Kürt sorunu” kavramsallaştırılması kullanılmışsa da sorunun aslında “Türklüğün” inşa edilmesi sorunu olduğu ileri sürüldü. Türkiye Cumhuriyeti kuran kadro gönümüzde hala varlığını koruyan “tek millet, “tek devlet” “tek dil” ve “tek barak” söylemi etrafında şekillenen bir devlet yapılanmasına gittiler. Buna dönem dönem “tek din” söylemi de eklenmiştir. Türkiye’de yaşayan birçok farklı etnik ve dini grupların tek bir kimliğe sıkıştırılması, sığınmayanların mübadele yoluyla gönderilmesi, tehcir edilmesi ve asimilasyona tabi tutulması; Türkiye’de mevcut Gayrimüslimler sorunu, Alevi sorunu ve Kürt sorunu gibi çatışmalı ortamın ortaya çıkmasının en önemli nedenidir. Birliği tekliğe irca eden bu anlayışta, milli ülküden sapma oluşturabilecek hiçbir şeyin görünürlüğüne yer yoktur. Bu milli kimlik ülküsünü hayata geçirebilmek için Kemalist seçkinler, her türlü farklılığı çatışma kaynağı olarak kabul ettiklerinden, bütün nüfusa adı Türklük” olan tek bir üniforma biçmişlerdir (Yıldız 2007; 227). Cumhuriyeti kuran kadro, kendi dönemini tarihsel bir kopuş olarak nitelendirdiğinden, halka yeni bir kimlik biçmiş ve bu yeni kimliği, eskinin dışlanmasına dayandırmıştır. “Fakat bunu gerçekleştirmek için ortada “hallolunması” gereken iki mesele görünmektedir. Birincisi “şark meselesi” olarak adlandırılan ve “gaflet” (Yeğen, 2009) olarak görülen meselenin halli, ikincisi ise, gayrimüslim azınlıkların yok edilmesi ya da Türkleştirilmesidir (Yıldız, 2007). Bu ülküyü gerçekleştirmenin en önemli enstrümanları silah, zorla yerinde etme, mübadele, tehcir ve asimilasyon/Türkleştirme olarak seçilmiştir.

1924 Anayasası ile beraber Kürtlerin yasal olarak kabulü inkâr edilirken 1930’larla beraber Kürtlerin fizik varlığı da inkâr edilmeye başlandı. Kürt isyanlarını sert bir şekilde bastıran devlet, Kürtlüğü hatırlatacak her şeyi ortadan kaldırmak için birçok farklı sosyo-kültürel ve siyasal araçları kullandı (Gunter, 2008; 5). 1920 ve 1930’lardaki Kürt hareketlerini marjinalize eden devlet, 1960’lara kadar bu konuda herhangi bir toplumsal muhalefetle karşılaşmamıştır. 1938 ile 1960 arasında kadar her hangi bir Kürt toplumsal hareketi olmamasına rağmen, uygulanan fiziksel ve sembolik şiddet Kürt siyasal hareketinin ortaya çıkması ve gelişimi için gerekli zemini ortadan kaldıramamıştır, tam tersine güçlendirmiştir (Bozarslan,2002; 852). 1959’daki 49’lar davası, 1960 askeri darbesinden hemen sonra kurulan Sivas kampı ve yapılan yeni anayasa ile nispeten ortaya çıkan liberal ortam ve bu ortamda Kürt aydınlarının Türkiye sol hareket içinde örgütlenme imkânı bulması yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Kürt sorununun tanımlanması, çözümü ve öncelik verilip verilmemesi konusunda Türkiye solu ile oluşan fikir ayrılıkları Kürtlerin kendi örgütlemelerini kurmaya götürmüştür. Türkiye solu ile birlikte hareket eden Kürtler, daha sonra kendi örgütlemelerini kurarken kendi aralarında da Kürt sorununun ne olduğu ve nasıl çözüleceği konusunda teorik

tartışmalar ekseninde bölünmüşlerdir. 1978’de kurulan ve silahlı mücadele yöntemini benimseyen PKK, 1984 tarihinden itibaren çatışmalı dönemi başlatmış ve 1960’larda başlayan Kürt siyasal hareketi için yeni ve önemli bir döneme girilmiştir. PKK’nin silahlı mücadele yöntemini benimsemesinden sonra Kürt sorununun çözümü temelinde kullandığı şiddet, PKK’yi Kürt siyasal örgütleri arasında da tek hâkim aktör haline getirmiş ve Kürt siyasal hareketi artık daha çok PKK eksenli gelişmeye başlamıştır. 1990’larla beraber silahlı çatışmanın dışında legal siyasal alanda da PKK’nin siyasal hedeflerini benimseyen ve silahlı çatışmayı dışlamayan önce sivil toplum kuruluşları olarak örgütlenen daha sonra da partileşme sürecine giren bir toplumsal hareket ortaya çıktı.

Öte yandan, 49’lar davası, Sivas Kampı, 1980 askeri darbe sonrası Kürtlüğe dair her türlü ifade ve sembollerin yasaklanması, Diyarbakır cezaevi, Olağan Üstü Hal (OHAL) ve zorla yerinden etme uygulamaları; devletin cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Kürtlere karşı geliştirdiği zorla iskâna tabii tutma, “umum müfettişlik” aracılığıyla sıkıyönetim, Kürtçe’nin okullarda, mahkemelerde, okullarda ve her türlü yazılı metinlerde kullanımının yasaklanması ve Kürtlüğe dair referansların silmesi gibi uygulamaları ile paralellik göstermektedir. Bu da devletin cumhuriyet tarihi boyunca Kürtlere ilişkin geliştirdiği politikaların sürekliliğini göstermesi açısından önemlidir. Bu yüzden TMK kapsamında binlerce çocuğun gözaltına alınması ve tutuklanması da süreklilik gösteren bu politikaların devamı olarak görmek gerekmektedir.

2006 sonrası toplumsal eylemlerde sıklıkla görülmeye başlayan çocuklar, hem medya hem de siyasetin gündemine girdi. Kürt siyasal hareketi dahil kimse bu çocukların durumuna tam anlam veremedi. Türkiye’deki hâkim medya ve siyasal kurumlar “çocukların kandırıldıklarını”, “PKK ve Kürt siyasal hareketinin bileşenleri tarafından önlere sürüldüklerini” öne sürerken, BDP ise kontrol edemediği, sözünü geçiremediği geniş bir “çocuk” grubuyla karşı karşıyaydı.

Polis şiddeti ve gözaltına alınmalara rağmen toplumsal eylemlere katılımları sürdüren çocukları caydıracağı savıyla çıkarılan Terörle Mücadele Kanunu, çocukların sokaklarda eylemlere katılmalarını engelleyemedi. Kürt çocuklarının Türkiye’nin hemen hemen tüm şehirlerinde gösterilere katılmaları Türkiye ve Kürt siyasal hareketi siyaseti açısından yeni bir duruma işaret etmekteydi. Çocuklar eylemlerde ön sıralarda, şiddeti de içeren yöntemlerle Kürt sorunu bağlamında dile getirilen taleplerin duyurulması için organize edilen eylemlerde taraf olarak ortaya çıktıkları görüntüsün veriyorlardı. “Yetişkinlerle” beraber ama daha az kontrol edilebilen polisle çatışmaktan çekinmeyen çocuklar, TMK’nın çıkarılması ardından

toplu tutuklanmalara, yargılanmalara ve mahkûm olmaya başlandılar. Fakat buna rağmen toplumsal eylemlere katılım azalmadı.

Diyarbakır ve Van illerinde görüşülen TMK mağduru çocukların hepsinin ortak özellikleri vardı. Görüşülen bütün çocukların ailelerinin 1990 ve sonrasında zorunlu göç sonucu bu illere gelmişlerdi. Bu çocukların aileleri geldikleri kentlerde şiddetin çeşitli biçimiyle karşılaşmaları devam etmişlerdi. Hem aileler hem de çocuklar devlet, polis ve yargı şiddetinin yanında yoksullukla ve kent yaşamının dayattığı sorunlarla baş etmek zorunda kalmışlardır. Çocukların her biri en az bir defa polis şiddeti veya gözaltına alınma sürecinden geçmişti. Kendi deneyimledikleri şiddet türlerinin yanında ailelerinden ve arkadaş çevrelerinden dinledikleri hikâyelerin hepsi devlet şiddetinin çeşitli biçimleriyle ilgiliydi. Kürt siyasal hareketinin kurumlarıyla hepsi ilişkiliydi. Bütün çocuklar en az bir kere bir gerilla cenazesine katılmıştı. Kürt görsel ve yazılı basınını takip ediyorlardı. Bütün çocuklar, PKK ile devlet arasında 1999 ve öncesi yaşanan çatışmalı süreci hatırlamasalar da çatışmanın hikâyelerini biliyorlardı. PKK'nin çatışmaları başlattığı 2004 dönemini ve sonrasını canlı tanıklar olarak yaşamışlardı. Çocuklar aynı zamanda okumamışsa da Kürtlerin Cumhuriyet ile birlikte sürekli devlet tarafından şiddete maruz kaldıklarını fakat Kürtlerin de direndikleri bilgisini taşımaktaydılar. Bahsi edilen bu ortak özellikler çocuklar için bir çeşit politik kimlik inşa edilmesinde önemli etken olduğu görülmektedir.

Zorunlu göç ve sonrasında kentte karşılaştıkları yoksulluk ve ailelerin kentte tutunmak için geliştirdikleri stratejiler çocuklar ile aileleri arasında yeni bir ilişki biçimini ortaya çıkartmaktadır. Zorunlu göç sonucu kentte gelen aileler yoksullukla baş etme stratejilerinden en önemlisi, erken yaşta çocuklarını para kazandıracak işlerde çalışmaya göndermeleridir. Bu durum birkaç açıdan önemlidir. Birincisi, çocuklar çok erken yaşta, sokakta bir şeyler satarak ya da bir işletmecinin yanında çalışarak ev gelirine katkıda bulunmaktadır. Bu ev gelirine katkı sunmak çocuğa yeni bir statü sağlayabilmektedir. Aile içerisinde yaşa bağlı olan hiyerarşiyi dönüştüren söz söyleme hakkı talebi, dışarıya daha fazla çıkma, istediği saatte eve gelme ve kendi seçtiği arkadaşlık ortamına girme istekleri hem çocuğu hem de aile ilişkilerini yer yer gerilime de neden olacak şekilde dönüştüren bir duruma ortaya çıkmaktadır. Ya aile bu yeni statüyü gönüllü vermektedir, ya da kendisi aile ile çatışma pahasına bu statüyü talep etmektedir. İkincisi, çocuklar evin dışına ve çocuklarında anlatımlarında ortaya çıktığı gibi kendileri için güvenli olmayan bir ortama girmektedirler. Bu çocukların “öteki” ile karşılaştıkları bir ortamı da sağlamaktadır. Özellikle İstanbul, İzmir, Adana gibi battı illerine giden ve buralarda çalışan çocuklar için “öteki” ile karşılaşma daha net bir şekilde ve travmatik olabilmektedir. Çocuk, örneğin, İstanbul’da lokanta ve ya tekstil ortamında

çalıştığında sahip olduğu etnik, kültürel ve dilsel farklılığının daha fazla farkına varacak dışlama ve şiddet biçimleriyle karşılaşmaktadır. Bu durum çocuğun sahip olduğu etnik ve dilsel farklılığına daha fazla sarılmasına sebebiyet vermekte ve çocuk kendini bu farklılıklar üzerinde tanımlamaya başlamaktadır. Hem taşıdığı toplumsal hafıza hem de yaşadığı bu deneyimler çocuğun erkek ve ya kadın olması, Vanlı ve ya Diyarbakırlı olması, bir mahallede yaşaması, bir annenin veya babanın biricik çocuğu olması veya işçi olması gibi kimliği oluşturabilecek farklı özelliklerin geri plana itilmesine Kürtlüğünün ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Bu deneyimlerin politik bir kimliğin oluşumunda önemli hale geldiği Van ve Diyarbakır'da TMK kapsamında tutuklanan ve daha sonra serbest bırakılan çocuklarla yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır.

Yapılan görüşmelerde Van ile Diyarbakır'daki çocukların çok az noktada farklılaştığı gözlemlenmiştir. Görüşülen çocuklar farklılaştığı önemli noktalardan birisi BDP'ye yönelik yaklaşımdır. Diyarbakır'daki çocukların BDP'ye son dönemde çok fazla mesafeli hale geldiği gözlemlenmiştir. Özellikle gözaltı ve tutuklamalardan sonra Avukatların ilgilenmediği, ilgilenenlerin de yüksek meblağda para istedikleri için ailelerini zor durumda kaldıkları, BDP'nin ise merkezileştiği, karar alma süreçlerine kendilerini dahil etmedikleri ve tutuklandıktan sonra da kendilerine yeterince sahip çıkmadıkları aynı zaman da ve en önemlisi de kişisel çıkar peşinde koşanların BDP'nin içinde çoğaldığı için çok fazla eleştirildiği gözlemlenmiştir. Hatta görüşme yapılanlardan bir kaçı BDP'den bağımsız bir gençlik oluşturdukları ve kendi karar ve eylemlerini uyguladıklarını belirtmiştir. BDP'den kopmaların olması çocukların Kürt siyasal hareketi etrafında inşa ettikleri politik duruşların grup içinde yaşadıkları yeni deneyimler ve pratikler sonucu değişebildiğini göstermesi açısından önemlidir. İnşa edilen politik kimlik farklı deneyimlerle değişebilmektedir. Yapılacak eylemlerde veya kültürel faaliyetlerde karar alma süreçlerine dahil olmak isteyen çocukların, engelle karşılaştıkları ve bunun da başka bir gerilime neden olduğu çocukların kendi ifadelerinde ortaya çıkmaktadır. Kürt siyasal hareketinin aldığı kararları yer yer tanımayan yeni bir kuşakla karşı karşıya olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çocuklar hem Devlet ile kurdukları ilişkide hem de Kürt siyasal hareketi ile kurdukları ilişki de Agamben'nin ifadesiyle hukukun ne içinde olan ne de tam olarak dışına itilen bu çocukların eşikte olma hali, Kürt siyasal hareketi ile kurdukları ilişki içinde söylenebilir. Kürt siyasal hareketi bu çocuklara ne tam söz hakkı verebilmektedir ne de göz ardı edebilmektedir. Kürt siyasal hareketinin Türkiye'deki hâkim siyasal yapı kurumlarına karşı onları koruma refleksleriyle hareket ettiyse de onlarında bu yeni kuşağın aktivizmini anlamadığı söylenebilir. Van'da yapılan görüşmelerde avukatlara yönelik benzer eleştiriler söz konusu

olmuşsa da “BDP’ye ne yapsa da bizim partimizdir” yaklaşımının olduğu ve BDP’nin yaptığı yanlışları konuşmak yerine devletin kendilerine ve Kürtlere yaklaşımının konuşulmasının tercih edildiği tespit edilmiştir. Van’daki görüşmelerdeki bu durum, çocukların dâhil oldukları politik duruşa karşı rezervleri varsa da grup içi dayanışmayı ön planda tuttıkları ortaya çıkmıştır.

Öncelikle bu eylemlere katılım gösteren çocukların hepsinin 1990’larda dünyaya geldikleri göz önüne alındığında, tüm 90’ların zorla yerinden etme, faili meçhul cinayetler, toplumsal eylemlerin yükselişi ve sürekli hale gelen şiddetin ve dışlanmanın olduğu bir zaman dilimi olduğu göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Zorla yerinden edilme sürecini yaşamaları bile bütün ekonomik ve sosyal konumlarını kaybedip öncelikle en yakın kente daha sonra ise geçimlerini sağlamak için batı kentlerine iki aşamalı göç sürecine maruz kalan ve yoksullaşan, köyden zorla çıkarılmalarının dışında da gittikleri kentle devlet şiddetinin ve takibinin devam ettiği ailelerinin çocuklarıdır bu çocuklar. Yoksulluk kaynaklı geliştirdikleri hayatta kalma stratejileri arasında bulunan mevsimlik işçi olarak batı kentlerine çalışma ve bu kentlerde de hem polis hem de çalıştıkları ortamlarda Kürtlüklerinden dolayı baskı görmeleri, dışlanmaları ve ötekileştirilmeleri hem çocukların hem de onlarla birlikte çalışan aile büyüklerinin karşılaştıkları durumlardır. Bu dışlanma ve ötekileştirme, çocukları bu pratiklerinin bireysel olmadığı tam tersine Kürtlükle ilişkili olduğu bilgi ve algısı politikleşme ve toplumsal eylemlerde taraf olmalarının önemli bir kaynağını oluşturmaktadır. Kürt siyasal hareketinin siyasi ve kültürel kuruluşlarıyla kurdukları ilişki de Kürtlük temelinde kimlik oluşumunu etkilemektedir. Nitekim yapılan görüşmelerde bütün çocukların MKM, BDP, İHD, Göç-Der, Özgür Yurttaş Dernekleri gibi kurumların en azından biriyle ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda bu kurumlarla kurdukları ilişkinin nedeninin de yine politik bir tercih olduğu gözlemlenmiştir. Bu kurumların Kürtlerin kimlik ve kültürel hakleri için mücadele veren kurumlar olduğu ve kendilerinin de bu mücadelenin bir parçası olduğu çocuklar tarafından anlatılmıştır.

Silahlı çatışma, müzik, giyim, dil ve tören gibi Kürt kültürel öğelerinin politikleşmesinde önemli etki yaptı. Örneğin, silahlı çatışmayı ve kendi kaderini tayin etmeyi yücelten ve onun propagandasını yapan bir müzik türü ortaya çıktı. Newroz, daha çok toplumsallaştı ve devletin baskısına karşı Kürtlerin başkaldırısını sembolize eden politik bir eyleme dönüştü. Newrozun kutlanması zaman zaman devlet ile Kürtler arasında bir şiddet olayına dönüştü (Yanık 2006: 287). Giyim, müzik, dil gibi gündelik hayatın içinde sürekli kullanılan araçların politikleşmesinin çocukları da politik birer aktör haline gelmesinde etkili olması kaçınılmazdı. Özellikle çocukların kullandıkları dile bakıldığında ciddi anlamda

politik bir dilin olduğu görülmüştür. “Savaş”, “düşman”, “gerilla”, “halk”, “halkın direniş”, “devletin zulmü”, “Kürdistan” gibi kelime ve kavramların sıradan konuşmalarının büyük bir bölümünü oluşturduğu hesaba katıldığında ciddi bir politik duruşun olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tam da bu bağlamda bütün konuşmalarında “biz-onlar” karşıtlığının sık kullanıldığı tespit edilmiştir. “bizim mücadelemiz”, “bizim Medyamız” bizim ordumuz”, “Bizim Partimiz” karşısında da “onların zulmü” “onların medyası”, “onların ordusu” ve “onları partisi “ gibi karşıtlıklar sık sık kullanıldığı yapılan görüşmelerde tespit edilmiştir. Nitekim kimliğin “biz” ve “onlar” ayrımı üzerinden kurulduğu hesaba katıldığında ve “biz”in “direnen Kürtler”, “onların” da “düşman devlet”e tekabül ettiği bir dillin kullanımı çocukların içinde bulundukları politik ortamı göstermesi açısından önemlidir. Bir bütün olarak Kürt tarihini direniş üzerinden okunması ve bunu da doğru ve onurlu bir davranış olarak görülmesi ve kendi eylemliliklerini bu onurlu davranışın ve hareketin bir parçası olarak yaptıklarına olana inançları çocukları, toplumsal eylemlere katılmaya sürüklemektedir. Yapılan görüşmelerde çocukların kendilerinin de gözaltındayken, bütün tehdit ve işkenceye karşı, çocukların deyimiyle “çözülmemelerinin”, karşı koyuşlarının ve “ihbarcı” olmamalarının arkasında Diyarbakır cezaevi uygulamalarına karşı koyan Kemal Pir, Mazlum Doğan gibi sembol kişilerden aldıkları destek olduğu yine çocuklar tarafından dile getirilmiştir. Ki bu da çocukların Kürt siyasal mücadelesinin tarihsel deneyimlerini bugünkü deneyim ve pratiklerine yön verecek şekilde kullandıklarının göstergesidir.

TMK mağduru çocukların toplumsal eylemlere katılımları, eylemlerde kullandıkları şiddet ve yer yer kendi inisiyatifleriyle hareket etmeleri hem Türkiye hem de Kürt siyasal hareketi için yeni bir duruma işaret etmektedir. Zaman geçtikçe de Hem Türkiye’nin genel siyaset, medya ve akademisi hem de Kürt siyasal hareketi bu çocukların ‘siyasetlerini’ anlamak ve onlara yönelik yeni politakalar ve yaklaşımlar geliştirmek zorundadır.

KAYNAKÇA

Açıkalın, Neriman (2003), “Çalışan Kent Yoksulları”, Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu cilt 1, ss. 368–385, Beyyam Yay.

Agamben, Giorgia, (2010), Çocukluk ve Tarih, Deneyimin Yıkımı Üzerine Bir deneme, Çev.: Betül Parkal, İstanbul, Kanat yay.

Agamben, Giorgio,(2001), Kutsal İnsan Egemen İktidar ve Çıplak Hayat, çev.: İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı,

Ahıska, Meltem, (1996), “ “Kimlik” Kavramı Üstüne Fragmanlar” Defter Dergisi, Sayı:27 ss. 9–36, İstanbul: Metis. Yay.

Aker, Tamer, Ayşe Betül Çelik, Dilek Kurban, Turgay Unalan, and Deniz Yüksek. (2006) Confronting Forced Migration: The Construction of Citizenship in the Aftermath of Internal Displacement in Turkey. Istanbul, Turkey: TESEV Press.

Akgür, Z. Gökçe, (1996), Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlikler (1970-1993), Kültür Bakanlığı Yayınları,

Akkayan, Taylan, (1979), Göç ve Değişme, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.

Akşit, Bahattin, (1998), “İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir bakış,” İçinde Türkiye’de İçgöç, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

Akyüz, Emine, (1999), Cumhuriyet Döneminde Çocuk Haklarının Gelişimi, *Cumhuriyet ve Çocuk 2.Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, A. Ü. Çocuk Kültürü ve Araştırma ve Uygulama MerkeziYayınları No: 2. Ankara, A.Ü. Basımevi.491–505

Alankuş, Sevdâ, (2007), “Önsöz: Neden Çocuk Odaklı Habercilik Kitabı?”, Sevdâ Çocuk Odaklı Habercilik, 25–72, Edit. Alankuş, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları

Arendt, Hannah, (1994) “Communicative Power” In Power, Edit.) Steven Lukes, Oxford: Blackwell

Arendt, Hannah, (1997), Şiddet Üzerine, Çev. Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yay.

Arrighi, Giovanni, Hopkins, Terence, K. Wallerstein, Immanuel, (1995), Sistem Karşısı Hareketler, Çev. C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen, İstanbul, Metis Yay

Aries, Philippe, (1962), Centuries of Childhood, A Social History of Family Life, Çev.: Robert Baldrick, New York,

Aslan, Senem, (2007) ‘Citizen, Speak Turkish: A Nation in the Making,’ Nationalism and Ethnic Politics 13, No. 2, pp. 245–272.

Ayata, Bilgin; Deniz, Yüksek, (2005), “A Belated Awakening: National and International Responses to the Internal Displacement of Kurds in Turkey”, New Perspectives on Turkey, No:32, pp.5-43

Aytaç, Ömer, (2009) “Kent yoksulluk ve Sosyal Şiddet,” Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu, ss.129–164, cilt 1, Beyyam Yay

Aydın, Suavi, (2005), “Amacımız Devletin Bekası”, Demokratikleşme Sürecinde Devlet ve Yurttaşlar, İstanbul: TESEV. Yay.

Aydın, Suavi, (2002), “Sosyalizm ve Milliyetçilik: Galiyefizmden Kemalizme Türkiye’de “Üçüncü Yol” arayışları,” Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, cilt:4 içinde, Milliyetçilik, Edit. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim, s. 438–482

Bahar Şahin, (2006), “Türkiye’nin Avrupa Birliği Uyum Süreci Bağlamında Kürt Sorunu: Açılımlar ve Sınırlar,” içinde: Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları, Der: Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı İstanbul: TESEV Yay.

Balibar, Etienne, Wallerstein, Immanuel,(1993), Irk Ulus Sınıf, Çev.: Nazlı Ökten, İstanbul: Metis Yay.

Bauman, Zygmunt, (2003), Modernlik ve Müphemlik, Çev.: İsmail Türmen, İstanbul: Ayrıntı Yay.

Bauman, Zygmunt, (2006), Sosyolojik Düşünme, Çev.: A. Yılmaz İstanbul: Ayrıntı Yayınları,

- Bauman, Zygmunt, (1999), Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar, Çev.: Ü. Öktem, İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Başkaya, Fikret, (2009), Paradigmanın İflası, Resmi İdeoloji Eleştirisine Giriş, Ankara: Özgür Üniversite Yay.
- Barth, Fredrik, (2001) “Giriş”, Fredrik Barth (ed.), içinde., Etnik Gruplar ve Sınırları: Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu, , ss. 11-40 Çev.: A. Kaya-S. Gürkan,, İstanbul: Bağlam Yay.
- Barut, Mehmet, (2001), Zorunlu Göçe Maruz Kalan Kürt Kökenli T.C. Vatandaşlarının
- Göç Öncesi ve Göç Sonrası Sosyo-Ekonomik, Sosyo-Kültürel Durumları, Askeri Çatışma ve Gerginlik Politikaları Sonucu Meydana Gelen Göçün Ortaya Çıkardığı Sorunlar ve Göç Mağduru Ailelerin Geriye Dönüş Eğilimleri Araştırması ve Çözüm Önerileri, GOC-DER
- Bayrak, Mehmet,(2009), Kürtlere Vurulan Kelepçe, Şark Islahat Planı, Ankara: Özge Yay.
- Berger, Peter L. / Luckmann, Thomas, (2008), Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi, İstanbul, Paradigma Yay.
- Bediz, Yılmaz, (2003) , “Göç ve Kentsel Yoksulluğun İstanbul Tarlabası Mahallesi Örneğinde İncelenmesinde ilk Adımlar, İlk Sorular”, Toplumbilim Dergisi, Sayı:17, İstanbul
- CHP MYK Somut Politikalar Çalışma Grubu , (1999), “ Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinden Göç”, İçinde 75 yılda köylerden şehirlere, Der., Oya Baydar, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.
- Bilgin, Nuri, (2007), Kimlik inşası. İzmir: Aşina Kitaplar-Turmaks
- Bilgin, Nuri, (2008). “Geçmişin Araçsallaştırılması, Tarih ve Kolektif Bellek II.” Toplumsal Tarih (174): ss. 34–40.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BM),(Mayıs 2002), A World Fit For Children, New York.

Bourdieu, Pierre, 2006), Pratik Nedenler, Çev.: Hülya Oğur Tanrıöver, İstanbul: Hill Yay. Bozarslan, Hamit, (2005) “Türkiye’de 1919–1980 Yazılı Kürt Tarihi Söylemi Üzerine bazı hususlar”. Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri, ss.35–63, Der. Vali Abbas, çev.: Fahriye Adsa, Ümit Aydoğmuş, Sema Kılıç, İstanbul: Avesta Yay

Bozarslan, Hamit, (2008), “Türkiye’de Kürt Sol Hareketi” Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt. 8 içinde Sol, , s.1169–1207, Edit. Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim,

Bozarslan, Hamit,(2002) “Kürd Milliyetçiliği ve Kürd Hareketi (1898–2000), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt:4 içinde Milliyetçilik, I.Basım ss. 840–870, İstanbul, iletişim Yay.

Bozarslan, Hamit, (2001), “Human Rights and the Kurdish Issue in Turkey: 1984-1999”, *Human Rights Review* 3 (1), pp. 45–54

Buğra, Ayşe ve Keyder, Çağlar, (2003), Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi, Ankara: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP).

Butler, Judith, (1990), Gender Trouble, NY. Routledge

Brucknner, Pascal,(2006), Masumiyettin Ayartıcılığı, . Çev. Hamdi Tuncer, İstanbul Ayrıntı Yay

Castells, Manuel, (2006), Kimliğin gücü. Çev.: Ebru Kılıç İstanbul: Bilgi Yay.

Casey, K. (1996). “The narrative Research in Education”. In Review of Research in Education, Val.21: ss.221–255 American Educational Research Association

Cerulo, Karen, A., (1997), “Identity construction: New issues, new directions”, Annual Review of Sociology, vol.:23, 385-409

Clegg, Stewart. R. (1998), Frameworks of Power, London: Sage pub.

Cohen, Anthony P. ,(2000), Signifying Identities: Anthropological Perspectives on Boundaries and Contested Values. London: Routledge Pub.

Cohen, Anthony P. (1986), *Belonging: The experience of culture*, In Anthony. P. Cohen(Ed.), *Symbolising boundaries: Identity and diversity in British Culture*(p.1-17), Manchester: Manchester University Press..

Colin Heywood, *Baba Bana Top At – Batı’da Çocukluğun Tarihi*, Çev.: Esin Hoşsucu, İstanbul,

Connolly, William E., (1995), *Kimlik ve Farklılık*, Çev.: F. Lekeşizalın, İstanbul: Ayrıntı.

Connerton, Paul, (1999), *Toplumlar Nasıl Anımsar*, Çev.: Alaeddin Şenel, İstanbul, Ayrıntı Yay.

Coser, Lewis (1992).“The Revival of the Sociology of Culture: The Case of Collective Memory.” *Sociological Forum* 2/7: pp. 365-373.

Çağaptay, Soner, (2006), *Türkiye’de İslâm, Laiklik ve Milliyetçilik: Türk Kimdir?*, Çev.: Özgür Bircan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.

Çolakoglu, Elif, (2003), “Kentsel Yoksulluk”, *Yerel ve Kentsel Politikalar*, Konya: Çizgi Kitabevi

Dahl, Ronald, E., (1994), “Power as the Control of Behaviour”, In *Power*. Edit. Stewart. Lukes Oxford: Blackwell

Della Porda, Diani.&Diani, Mario, (2002), *Social movements. An Introduction*. Madlen, Blackwell Publishing.

De Certeau, Michel, L. Giard, T. Mayol, (2009), *Gündelik Hayatın Keşfi*, Çev. Mehmet emin Özcan, Cilt. 2, Ankara: Dost Yay.

De Certeau, Michel,(2008), *Gündelik Hayatın Keşfi*, Çev.: Mehmet emin Özcan Cilt 1 Ankara: Dost Yay.

Erder, Sema, (1996), *İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye*, İstanbul: İletişim Yay.

Erdoğan, Nemci, (2002), *Yok-sanma: Yoksulluk-Maduniyet ve “Fark Yaraları”*, İçinde *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görüntüleri*, Edit. Necmi Erdoğan ,Demokrasi Kitaplığı Yayınları,

Erhard Franz, (1994), Population Policy in Turkey: Family Planning and igration between 1960 and 1992, Hamburg: Deutches Orient-Institut,

Erikson, Erik, H., (1987), Childhood and Society, London: Paladin Pup.

Ersoy, Melih ve H. Şengül, Tarık, (2002), Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.

Eisenstadt, Shmuel, N., (1975), The absorption of immigrants: a comparative study based mainly on the Jewish community in Palestine and the State of Israel, Routledge& Kegan Paul.

Fanon, Franz, (2001), Yeryüzünün Lanetlileri, çev.: Lütü Fevzi Topaçoğlu, İstanbul: Avesta Yayınları,

Ferdan Ergut,(2004), Modern devlet ve polis, Osmanlıdan Cumhuriyete toplumsal denetimin diyalektiği, İstanbul: iletişim Yay.

Faist, Thomas, (2003), Uluslar arası göç ve Uluslaşır Toplumsal Alanlar, Çev.: Azat Zana Gündoğan, Can Nacar, İstanbul: Bağlam Yay.

Girard, Rene, (2003), Şiddet ve Kutsal, Çev.: Necmiye Alpay İstanbul: Kanat Kitap.

Gellner, Ernest, (2007), Milliyetçiliğe Bakmak, çev.: Simten Çoşar, ve Saltuk Özertürk-Nalan Soyarık İstanbul: iletişim Yay.

Hiner, Ray, (1994), Children in Historical and Comperative Perspective: An Introduction Handbook and Research Guide, NewYork: Greenwood

Gleason, Philip, (1983), “Identifying Identity: A Semantic History” The Journal of American History, Vol. 69/ 4, pp. 910-931

Hogg, M. A., Terry, D.J., Ve White, K:M. (1995), A Tale Of Two Theories: A Critical Comparision of Identity Theory With Social Learning Theory, *Social Psychology Quarter*, Vol. 58, 225-269

Huddy. Leonie, (2001), “Forom Social to Political Identity: A Critical Examination of Social Identity Theory” *Political Psychology*, Vol., 22, No. 1, pp.127-156 NY

Giddens, Anthony, (1991), *Modernity and Self-identity: Self and Society in the late modern age*, Cambridge: Polity

Goffman, Ervin, (2004), *Günlük Yaşamda Benliğin Sunum*, çev.: Barış cezar, İstanbul: Metis Yay.

Gullestad, Marianne, (1991), “The transformation of the Norwegian notion of everyday life” *American Ethnologist* Vol:18/3, pp. 480–499

Gross, Toomas, (2002). “Anthropology of Collective Memory: Estonian National Awakening Revisited.” *Trames* Vol..4/6: pp.342-354.

Gunter, Michael M., (2008), *Kurds Ascending : Evolving Solution to the Kurdish Problem in Iraq and Turkey*, Palvarage Macmillan,

Gürbilek, Nurdan, (2002) “Acıların Çocuğu”, *Defter Dergisi*, Sayı: 40 ss. 85–107, İstanbul: Metis Yay.

Gürbilek, Nurdan, (2001), *Kötü Çocuk Türk*, İstanbul: Metis Yay.

Güçlü, İbrahim, (2010) “DDKO: Türkiye’de Kürtlerin Siyasete Doğrudan Katılma, Aracı ve Yeni Kürt Baharının İlk Açık-legal Kürt Örgütlenmesi Kürt Ocakları”, *Resmi Tarih Tartışmaları* 6, 2.Basım ss. 221–163, Edit.: İsmail Beşikçi, Ankara: Özgür Üniversitesi Yay.

Gül, Hüseyin ve Gül, Songül Sallan, (2008), “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Çalışmaları”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, İzmir: Yakın Kitabevi, ss. 57-96

Gramatica,Fillippo, (2005), *Toplumu Savunma İlkeleri*, Çev.: Sami Selçuk, Ankara: İmge Yay.

Holt, John, C., (2003) “The Problem of Childhood”, *Children’s Rights, The International Library of Essays on Rights*, Vol 1

Howarth, David, (2000), *Discourse*, Buckingham: Open University Pres

Işın, Engin ve İşyar, Bora, (2005), “Türkiye’de Ulus-Devlet ve Vatandaşlığın Doğuşu,” içinde: *Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları*, Der. Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı, İstanbul: TESEV Yayınları,

Işık, Oğuz ve Pınarcıoğlu, M. Melih, (2003), Nöbetleşe Yoksulluk, İstanbul: İletişim Yay.

İçduygu, Ahmet and Çolak, Yılmaz and Soyarık, Nalan, (1999) “What is the Matter with Citizenship? A Turkish Debate”, Middle Eastern Studies, Vol.35, No. 4, pp. 187–207.

İçduygu, Ahmet and Kaygusuz, Özlem, (2004) “The Politics of Citizenship by Drawing Borders: Foreign Policy and the Construction of National Citizenship Identity in Turkey”, Middle Eastern Studies, Vol. 40, No. 6, pp. 26–50.

İçduygu Ahmet, Ünalın, Turgay, (1998), “Türkiye’de iç göç sorunsal alanları ve araştırma yöntemleri”, Türkiye’de İç Göç Konferansı, ss. 38 - 546 - 8 haziran 1997, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,

İnal, Kemal, (2005), “Paternalist Politikanın İdeal Türk Çocuğu”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Sayı.32/1–2: ss.195–212.

İnan, Kemal, (1999). “Modern Çocukluk Paradigması”.. Cogito. Sayı: 21, İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Jasper James M., (2002), Ahlakı Protesto Sanatı Toplumsal Hareketlerde Kültür, Biyografi ve Yaratıcılık, çev.: Senem öner, İstanbul: Ayrıntı yay.

Jenkins, Richard, (2004), Social identity. London: Routledge pub.

Jwaideh, Wadie, (2006), The Kurdish national Movement: Its Origins and Development, NewYork: Syracuse University Press.

Jwaideh, Wadie, (2007), Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi, Kökenleri ve Gelişimi, Çev. : İsmail Çekem ve Alper Duman, İstanbul: İletişim Yay.

Kadioğlu, Ayşe, (1999), Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi, İstanbul: Metis Yay

Karpat, H. Kemal, (1976), The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization, Cambridge: Cambridge University Press,

Keyder, Çağlar, (2005), “1990’larda Türkiye’de Modernleşmenin Doğrultusu”, , Modernleşme ve Ulusal Kimlik, ss. 29–43, Der. Bozdoğan, Sibel, Kasaba Reşat, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

- Koray, Meryem, (2001), “Gerçekliklerin Stilize Edildiği Bir Dünyada Ötekileşen Yoksulluk”, Toplum ve Bilim, Sayı:89 (Yaz 2001), ss. 218–241.
- Kirişçi Kemal, Gareth M. Winrow, (2011), Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi, Çev.: Ahmet Fethi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Koivunen, Kristiina, (2002) - The Invisible War in North Kurdistan,
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sospo/vk/koivunen/theinvis.pdf>
- Larrain, Jorge, (1995), İdeoloji ve Kültürel Kimlik, İstanbul: Sarmal Yay.
- Levy, Daniel, (2002), “Memory Unbound: The Holocaust and the Formation of Cosmopolitan Memory”, European Journal of Social Theory, Vol:1/5 pp. 87–106
- Lefebvre, Henry, (2007), Modern Dünyada Gündelik Hayat, Çev.: Işın gürbüz, İstanbul: Metis Yay
- Laçiner, Ömer, (2007), “Bir Süreç ve Durum Olarak Yoksullaşmayı Sorgulamak”, Yoksulluk Halleri, ss. 313–324, İstanbul: İletişim Yay.
- Laçiner, Ömer, (1991), Kürt sorunu Henüz vakit varken, İstanbul: Birikim Yay.
- Mahçupyan, Etyen, (1998), Türkiye’de Merkezîyetçi Zihniyet, Devlet ve Din, İstanbul: Patika Yay.
- McDowall, David, (2004), A Modern history of the Kurds, London: Tauris&CO Ltd
- Mendel, Gerard, (1992), Son Sömürge Çocuk, Çev.: H. Portakal, İstanbul: Kabalcı Yay.
- Mittelman, James H., “Yoksulluk Paradigmasını Yeniden Düşünmek” Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu, Yoksulluk, Cilt I, . ss. 111–119, Der. Korkut Tuna, İbrahim Altan, Abdullah Eren, Eylem Güneş,, İstanbul: Deniz Feneri Yay
- Olick, Jeffrey. K., (1999), “Collective Memory: The Two Cultures”, Sociological Theory, Vol. 17, No. 3. pp. 333–348.
- Oran, Baskın, (2002), “Kürt Milliyetçiliğinin Diyalektiği” Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, İçinde Milliyetçilik, Cilt:4, ss. 871–879, İstanbul: iletişim Yay.

Oruç, Yeşim M., (2001), “Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler”, Toplum ve Bilim, Sayı: 89, ss. 73–87.

Özcan, Ali Kemal, (2006), Turkey’s Kurds; A Theoretical Analysis of the PKK and Abdullah Ocalan, London and New York: Routledge pub

Postman, Neil, (1995), Çocukluğun Yok Oluş., Ankara: İmge Kitabevi

Postman, Neil., (1994), Televizyon: Öldüren Eğlence, Gösteri Çağında Kamusal Söylem, Çev.: Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yay

Rigney, Ann,(2005), “Plenitude, Scarcity and The Circulation of Cultural Memory”, Journal of European Studies, Vol. 35/1, pp. 11–28

Robins, Stephan, P., (1991), Turkey and middle East, New York, Royal Institute of International Affairs,

Sağlam, Serdar, (2006) “ Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme” Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, ss. 33-44, Sayı, 5

Sancar, Mithat, (2007), Geçmişle Hesaplaşma, Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne İstanbul: İletişim Yay.

Scott, James C.; Tehranian, John; Mathias, Jeremy, (2002), ‘The Production of Legal Identities Proper to States: The Case of the Permanent Family Surname,’ Comparative Studies in Society and History 44 /1, pp. 4–44

Shapiro, Michael, J., (1981), Language and Political Understanding The Politics of Discursive Practices. New Haven and London: Yale University Press

Silver, Allal, (1967), “The Demand for order in civil society: A review of some themes in the history of urban crime, Police and Riot”, In. The Police: six sociological assay New York, johnwilley & sons, Inc

Silverman, David, (2001), Interpreting Qualitative Data. Methods fo Analysing Talk, Text and Interaction, London, Sage pub.

Smith Anthony, (2004), Milli Kimlik, İstanbul İletişim, çev.: Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yay.

Stephens, Sharen ,(1995), Children and The Politics of Culture, Princeton University press,

- Stewart, Angus, (2001) *Theories of Power and Domination: The Politics of Empowerment in Late Modernity*, London: Sage.
- Somay, Bülent, (2000), “Zırhın Haysiyeti”, *Defter Dergisi*, Sayı: 40 ss. 35–49, İstanbul: Metis Yay.
- Subaşı, Necdet, (2005), “Kültürel kimliğin melezleşmesi Sorunsalı ve Alevi modernleşmesi” *Türk(iye) kültürleri*, Der. Gönül Pultar, Tahire Erman, İstanbul: Tetragon Ankara: Tetragon
- Şengül, Tarık, (2002), “Kentsel Yoksulluk ve Mekânsal Ölçek Sorunu”, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, ss. 45–52, Ankara: TMMOB
- Tajfel, Henri, (1981), *Human Groups and Social Categories*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, Henri, (1981), *Human Groups and Social Categories*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tan, Mine, (1989) “Çağlar Boyunca Çocukluk” *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi Cilt 22, Sayı 1*, ss. 71-88
- Taylor, Charles, (2005) “Tanınma Politikası”, Çev.: Yurdanur Salman, Çok kültürlülük: Tanınma Politikası içinde, Haz: Amy Gutman, İstanbul:Yapı Kredi Yay.
- Yayınları, İstanbul, 2. Basım, ss.42-84
- Tilly, Charles, (1986), *The Contentious*, Cambrigde; Harvard University press.
- Tok, Nafiz, (2003), *Kültür, Kimlik ve Siyaset, Kültür ve İlişki Meseleler için Kimlik Temelli Bir Yaklaşım*, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Turner, John, C., Hogg, Micheal. A., Oakes, Penny, J., Reicher, Steve, D., ve Wetherell, Margaret, S. (1987), *Rediscovering The Social Group: A Self-categorization Theory*, Oxford: Blackwell.
- Van Bruinessen, Martin, (2000), *Kurdish Ethno-Nationalism Versus Nation-Building States: Collected Articles*, Istanbul, Turkey: Isis Pres

- Van Bruseni, Martin, (2005), Kürdistan Üzerine Yazılar, çev.: Nevzat Kır  , B  lent Peker, Leyla Keskiner, Halil Turansal, Selda Somuncuo  lu, Levent Kafadar, İstanbul: İletişim Yay.
- Valverde, Mariana, (1999) ‘Derrida’s Justice and Foucault’s Freedom: Ethics, History and Social Movements’. Law and Social Inquiry. 24. 3, pp.655–676.
- Vali, Abbas, (1998) “The Kurds and Their Others: Fragmented Identity and Fragmented Politics”, Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East XVIII, pp. 82-95.
- Vali, Abbas, (2005), “Milliyet  ilik ve K  ken Sorunu” K  rt Milliyet  ili  inin K  kenleri, 19–35,   ev.: Fahriye Adsa,   mit Aydo  muş, Sema Kılı  , İstanbul: Avesta Yay
- Villancourt Rosenau, K., (1992), Post-modernism and the Social Sciences: Insights, inroads, and intrusions, Princeton, NJ: Princeton University Pres
- Weisskopf, Walter, A., (1973) “The Dialectics of Equality” The Annals of The American Academy of Political and Social Science, vol.409; no:1 pp.163–173
- Qvortrup, Jens, (1994), “ Childhood Matters: An Introduction,” In Childhood Matters: Social Theory, Practice and Politics, Edit. Jens Qvortrup, Brookfield, VT; Avebury
- Wallenstein, Peter, (2007), Understanding Conflict Resolution, London: Sage Pub.
- Watts, Nicole F., (2000) ‘Relocating Dersim: Turkish State-Building and Kurdish Resistance, 1931-1938’, New Perspectives on Turkey vol.23, pp. 5–30.
- Watts, Nicole F., (2004) ‘Institutionalizing Virtual Kurdistan West: Transnational Networks and Ethnic Contention in International Affairs’, Edit),Migdal, Joel S. In Boundaries and Belonging States and Societies in the Struggle to Shape Identities and Local Practices, pp. 121–147, Cambridge, Cambridge University Press,.

- Westrheim, Kariane&Lillejord, Solvi, (2007), “A Zone for Delibiration? Methodological challenges in fields of political unrest”. In. Policy Futures in Education, Vol.5, No.3, pp. 373–385
- Yanık, Lerna, K., (2006), “Nevruz or Newroz? Deconstructing the Invention of a Contested Tradition in Contemporary Turkey,” Middle Eastern Studies, Vol. 42/2, pp. 285–302.
- Yayman, Hüseyin, (2011) “ Şark Meselesinden Demokratik Açılıma Türkiye’nin Kürt Sorunu Hafızası, Ankara, SETA Yay.
- Yeğen, Mesut, (2007), “Turkish Nationalism and the Kurdish Question”, Ethnic and Racial Studies 30/1, pp. 119–151.
- Yeğen, Mesut, (2002), “Kürt Milliyetçiliği ve Kürt Sorunu”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, içinde Milliyetçilik, Cilt:4, ss. 880–892, İstanbul, iletişim Yay.
- Yeğen, Mesut, (1999), Devlet Söyleminde Kürt Sorunu, İstanbul: İletişim Yay.
- Yeğen, Mesut, (2006), Müstakbel Türk’ten Sözde Vatandaşa Cumhuriyet ve Kürtler, İstanbul: İletişim Yay.
- Yıldırım, Tuğba, (2011), Kürt Sorunu ve Devlet Tedip ve Tenkil Politikaları (1925-1947), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Yildiz, Kerim, (2005), The Kurds in Turkey: EU Accession and Human Rights, London: Pluto Press,
- Yıldız, Kerim, (2007), “ Ne Mutlu Türküm Diyebilene”: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938), İstanbul: İletişim Yay.
- Young, Iris, M., (2000), Inclusion and Democracy, Oxford: Oxford University Press
- Zürcher, Eric Jan, (2005), İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye’de Etnik Çatışma, İstanbul: İletişim Yay.
- Zürcher, Eric Jan, (2004), Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, Çev., Yasemin Saner Gönen, İstanbul: iletişim yay.